

Ivan Rimac

**Istraživačko
izvješće projekta**

EUROSTUDENT VII

eurostudent.eu
★★★★★★

Nakladnik:

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske

Za nakladnika:

prof. dr. sc. Radovan Fuchs

Autor:

prof. dr. sc. Ivan Rimac

Recenzenti:

dr. sc. Branislava Baranović

prof. dr. sc. Nenad Karajić

Lektura i korektura:

Željana Klječanin Franić, prof.

Grafičko uređenje:

Urednik d.o.o., Zagreb

ISBN 978-953-8374-11-1

Zagreb, 2021.

Erasmus+

Sufinancirano sredstvima programa Europske unije Erasmus+

Ova publikacija izražava isključivo stajalište njezinih autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.

Istraživačko izvješće projekta
EUROSTUDENT VII

Autor:
Ivan Rimac

Zagreb, 8. kolovoza 2021.

1. Uvod	5
2. Metodologija istraživanja	9
Populacija studenata.....	9
Uzorak.....	9
Prikupljanje podataka.....	10
3. Demografska slika studentske populacije	12
Brojnost studentske populacije.....	12
Prostorni raspored visokih učilišta i njihova veličina.....	15
Brojnost studenata prema obrazovnim područjima.....	18
Studenti prema razini studija i tipu visokog učilišta.....	19
Dobna i spolna struktura.....	21
4. Socio-demografske karakteristike studentske populacije	27
Rodna struktura studentske populacije.....	27
Dob upisa studenata.....	30
Socijalno podrijetlo studenata.....	33
Studenti s djecom.....	35
Studenti obrazovni migranti.....	36
Studenti s poteškoćama.....	37
5. Materijalni uvjeti studiranja	40
Prostorni raspored i migracije na studij izvan mjesta boravka.....	40
Smještaj u vrijeme studija.....	45
Prehrana.....	50
Školarine.....	54
6. Struktura troškova i načini financiranja studija	59
Troškovi studiranja.....	60
Financiranje studiranja.....	68
Socijalna raspodjela izvora prihoda.....	72
7. Procjena pojedinih aspekata studija i izgleda na tržištu rada	76
Trajanje studiranja.....	76
Opterećenje studijem.....	78
Problemi s kojima se studenti susreću.....	80
Zadovoljstvo studijem.....	81
8. Međunarodna mobilnost	84
9. Zaključak	86
10. Reference	87

1.

Uvod

Bolonjskim procesom nastavlja se niz aktivnosti u priznavanju diploma stečenih u obrazovanju u različitim zemljama, prethodno zasnovanim na preporukama Vijeća Europe i UNESCO-a. Transformacija visokog obrazovanja u Europskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA), osim usklađivanja obrazovnih ciklusa u visokom obrazovanju s ciljem povećanja mobilnosti te posredno povećanja konkurentnosti europskoga visokog obrazovanja u globalnoj ekonomskoj integraciji, nastoji zadovoljiti i opće ciljeve kojima se povećava dostupnost visokog obrazovanja osobama bez obzira na njihovo društveno podrijetlo, rasu, etničku pripadnost i spol. Osnovni ciljevi procesa postavljeni kao:

- definiranje usklađenih obrazovnih ciklusa visokog obrazovanja
- međusobno priznavanje stečenih kvalifikacija i obrazovnih ciklusa
- uspostava mehanizama kontrole i održavanje kvalitete obrazovanja

imali su za jasan zadatak povećanjem konkurentnosti potpomoći opće odrednice vođenja EU politika prema ekonomiji zasnovanoj na znanju i postizanje veće konkurentnosti europskoga gospodarstva.

U opsežnom pregledu koji daju N. Šćukanec i suradnici (2016.) socijalna komponenta Bolonjskog procesa pojavljuje se kasnije u ministarskim priopćenjima kojima se upućuje na dodatne elemente i kriterije za povećanje uključivosti i dostupnosti visokog obrazovanja. Prva među njima (London Communiqué 2007.) naglašava cilj da studentska populacija koja studira i završava visoko obrazovanje odražava različitost društava u pojedinim zemljama te da studenti mogu završiti studijske programe bez prepreka koje proizlaze iz njihova socijalnog ili ekonomskog statusa. Izvještavanje o napretku u pogledu jednakih mogućnosti stjecanja visokog obrazovanja za pripadnike svih društvenih skupina i svih ekonomskih kategorija promovirano je kao potreban stalni instrument praćenja napretka u ukidanju socijalnih i ekonomskih barijera stjecanju visoke naobrazbe.

Kasnija ministarska priopćenja naglašavaju veću potrebu brige za dostupnost i priuštivost visokog obrazovanja ranjivim skupinama kao osnovu povećanja društvene kohezije (Bucharest Communiqué, 2012.) kroz razvoj sustava pružanja pomoći i vođenja pripadnika ranjivih skupina te razvoj fleksibilnih sustava učenja u visokom obrazovanju.

Daljnji razvoj osjetljivosti i efikasnosti sustava visokog obrazovanja u zemljama članicama EHEA-e dolazi s priopćenjem iz Erevana kojim se ministri obvezuju na daljnje unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja, rodne ravnoteže, širenje prilika za pristup studiju i njegov završetak za ranjive studente, što uključuje i mogućnost njihova sudjelovanja u međunarodnoj mobilnosti (Šćukanec, N. i sur., 2016.).

Strategija razvoja socijalne dimenzije obrazovanja i cjeloživotnog učenja objavljena pod naslovom Širenje i sudjelovanja za pravednost i rast ističe da „još uvijek postoji previše sposobnih studenata koji su isključeni iz visokog obrazovanja zbog socio-ekonomskog statusa, niže razine obrazovanja svojih roditelja, nedovoljnog sustava potpore i usmjerivanja i dr.“ (Šćukanec, N. i sur., 2016.).

Slijedeći sve preporuke ministarskih priopćenja te usvojene strategije izvještavanja o napretku u unaprjeđenju dostupnosti visokog obrazovanja Hrvatska je bila uključena u niz programa razmjene iskustava o dobrim praksama u drugim zemljama članicama EHEA-e te u zajedničke programe praćenja napretka kao što je istraživanje EUROSTUDENT.

U skladu sa Strategijom obrazovanja, znanosti i tehnologije (Narodne novine 124/14) Nacionalna skupina za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja priredila je Nacionalni plan za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj 2019. – 2021. (2018.) kojim su definirani glavni ciljevi hrvatske strategije približavanja visokog obrazovanja ranjivim skupinama. Glavni su ciljevi postavljeni kao:

1. ostvariti sustavno prikupljanje i obradu podataka koji su relevantni za unaprjeđenje socijalne dimenzije obrazovanja
2. unaprijediti pristup visokom obrazovanju podzastupljenim i ranjivim skupinama i ukloniti prepreke pri ulasku u visoko obrazovanje
3. omogućiti jednake prilike za studiranje svim studentima
4. podići stopu završavanja i zapošljavanja podzastupljenih i ranjivih skupina nakon završetka studija
5. unaprijediti sustav financijske pomoći pripadnicima podzastupljenih i ranjivih skupina
6. uključiti standarde vezane uz unaprjeđenje socijalne dimenzije obrazovanja u sustav osiguravanja kvalitete u obrazovanju.

Osim specifičnih mjera vezanih za podzastupljene i ranjive skupine MZO je nizom zakonskih rješenja i programskih odluka razvijao sustav visokog obrazovanja prema specifičnim ciljevima koji se poklapaju s općim direktivama Bolonjskog procesa, ali i specifičnim potrebama Hrvatske:

- binarizacija sustava visokog obrazovanja kroz razdiobu sustava na sveučilišne i stručne studijske programe
- razvoj mreže javnih veleučilišta i visokih škola kojima se približava mogućnost studiranja studentima udaljenim od tradicionalnih sveučilišnih centara
- povećanje i diverzifikacija studijskih programa
- razvoj privatnog sektora u području visokog obrazovanja.

Sve su se navedene mjere s različitim uspjehom suočavale sa zatečenim stanjem koje je posljedica brze transformacije tranzicijskih zemalja u socijalističkom razdoblju iz pretežno poljoprivrednih zemalja u planski vođena industrijalizirana i urbanizirana društva. Nasljeđe se sastojalo od:

- vrlo niskog udjela visokoobrazovanih osoba u populaciji (10 – 12 posto na prijelazu u 21. stoljeće), u kojoj je većina starijeg stanovništva imala niže ili srednje obrazovanje
- relativno elitističkog pristupa obrazovanju u kojem je postojala samo sveučilišna grana obrazovanja, s malom stopom završnosti
- nepovoljne gospodarske aktivnosti koja se zasniva na niskoobrazovanoj radnoj snazi, koja je uglavnom prva generacija ruralnih migracija prema urbanim sredinama.

Programi cjeloživotnog obrazovanja uglavnom su se orijentirali na dopunu obrazovanja niže obrazovanih osoba kroz sustav radničkih sveučilišta (otvorena učilišta) ili model tzv. izvanrednog studija

---

(za razliku od redovitog studija koji se odnosio na direktnu tranziciju mladih iz srednjih škola u visoko obrazovanje).

Neki elementi sustava ostali su prisutni i danas unatoč promijenjenim okolnostima i drugačijim modelima financiranja obrazovanja što je rezultiralo, barem u socijalnoj dimenziji obrazovanja, nepovoljnim ishodima unatoč poduzetim mjerama koje su imale veću efikasnost u drugim zemljama.

Navest ćemo samo neke primjere, bez namjere da u potpunosti oslikamo sve relacije i efekte pojedinih okolnosti i provedenih intervencija.

Primjer 1.

Institut izvanrednog studija, osmišljen kao naknadno uključivanje u visoko obrazovanje već zaposlenih osoba, svojim je sustavom naplate „školarine“ bio duboko ukorijenjen u sustav u kojem je izvanredni studij pojedinca bio izvodiv uz potporu „udruženog rada“, u kojem je školarina plaćana prelijevanjem sredstava iz jednog SIZ-a u drugi. Stvarni su troškovi rijetko (gotovo nikada) padali na teret pojedinca, a obrazovni je program u potpunosti bio izjednačen s redovitim studiranjem i svojim opsegom i tempom. Takav je izvanredni studij bio moguć jedino uz sustavnu potporu poslodavca koja se sastojala u oslobađanju od profesionalnih dužnosti.

Prelazak u tržišno gospodarstvo nametnuo je financijski teret troškova izvanrednog studija pojedincu-studentu te naizgled napravio distinkciju izvanrednog studiranja i studiranja za vlastite potrebe, u kojem je jedina razlika bio različit status studenta u pogledu zaposlenja. Prva kategorija bili su zaposleni, a druga prekobrojni za raspisane kvote koje financira Ministarstvo. U tom je kontekstu cjeloživotno obrazovanje zaposlenih bilo u podređenom položaju u odnosu na studiranje „prekobrojnih“ na teret sredstava roditelja.

Rezultat takvog pristupa jest opadanje broja studenata s odgođenom tranzicijom u visoko obrazovanje zbog nemogućnosti balansiranja profesionalnih i studijskih obveza te relativno visoke cijene školarina u odnosu na prihode osoba koje tek trebaju steći visoko obrazovanje. Stanje se još više pogoršalo Bolonjskim procesom u kojem je naglašen veći intenzitet poučavanja radi bolje efikasnosti studiranja te normiranje opterećenja studenata na 40-satno radno vrijeme. Kasnije relaksiranje tempa studiranja nije umanjilo ekonomsku barijeru za ulazak u izvanredno studiranje.

Primjer 2.

Sustav visokog obrazovanja s malim kapacitetom i ograničenim brojem sveučilišnih centara bio je ograničen ljudskim resursima koji su stekli titulu doktora znanosti u ionako malenom udjelu osoba s visokim obrazovanjem u populaciji. Sustav poslijediplomskih studija bio je, i u velikoj je mjeri i danas, usmjeren na reprodukciju obrazovne elite nastavnika u visokom obrazovanju. Stoga je mogućnost razvoja novih visokih učilišta u velikoj mjeri ovisila o broju raspoloživih doktora znanosti, pa i o spremnosti postojećih visokih učilišta da participiraju u promociji novih doktora znanosti koji će poslije raditi u konkurentskim visokim učilištima.

Stoga su razvoj binarnog modela visokog obrazovanja te širenje mreže visokih učilišta uglavnom manje ovisili o zakonskoj regulativi, a više o raspoloživim nastavnim kadrovima.

Kao anomaliju danas imamo niz studijskih programa koji se izvode kao dislocirani studijski programi starih visokih učilišta, s nastavnim kadrovima koji su u povremenom gostovanju na dislociranom studijskom programu. Time osnivanje novih studijskih programa nije povećalo konkurentnost i kvalitetu, već upravo suprotno, smanjilo kvalitetu studija kroz angažiranje istih nastavnika na više mjesta.

Trend je posebno izražen kod visokih učilišta koja su osjetila veći gubitak broja studenata zbog manjeg prirasta stanovništva.

Primjer 3.

Efikasnost studiranja, koja je bila velik problem u predtranzicijskom razdoblju, nije bitnije povećana. Jedan je razlog već spomenuta nedovoljna konkurentnost među studijskim programima, jer oni ovise o istim izvođačima. Drugi je razlog proširenje obuhvata uključivanja u visoko obrazovanje. U pregovorima za pristupanje Hrvatske EU-u 2005. u nacionalnom je izvještaju konstatirano da 67 posto populacije mladih koji završavaju srednje obrazovanje nastavlja školovanje u visokom obrazovanju. Tadašnje je stanje ocijenjeno zadovoljavajućim i u pogledu obuhvata i u pogledu dostupnosti visokog obrazovanja osobama oba spola. Današnji je obuhvat znatno veći, što nužno postavlja pitanje o sposobnostima svih uključenih u visoko obrazovanje za završetak studija.

S druge strane, i tadašnje i današnje stanje prema novim kriterijima dostupnosti visokog obrazovanja pripadnicima podzastupljenih i ranjivih skupina vjerojatno bi bili jednako loši.

Primjera sukobljenosti proklamiranih ciljeva i obrazovnih politika bilo bi još mnogo, no prije negoli ovo izvješće prijeđe na empirijske pokazatelje, treba ipak naglasiti i neke evidentne pozitivne pomake:

- Međusobna je konkurentnost starih sveučilišnih centara povećana, razdvajanje kadrova jasnije definirano, a natjecanje za sredstva izvan državnog proračuna (posebno iz EU fondova) znatno uznapređovalo. Sve se to odrazilo u povećanoj konkurentnosti istovrsnih studijskih programa na sveučilišnoj razini.
- Osnivanje privatnih visokih učilišta i njihova sve veća ambicija za prelaskom iz stručne u sveučilišnu granu sustava visokog obrazovanja pokazuju ne samo agilnost privatne inicijative u visokom obrazovanju nego je i rezultiralo poboljšanjem i proširenjem ponude studijskih programa visokih učilišta u javnom sektoru. Nažalost, taj je efekt ograničen samo na dva područja obrazovanja u kojima je jače prisutna privatna inicijativa u visokom obrazovanju (poslovanje i informatički sektor).
- Postoje, iako još nisu dovoljno česti, dobri primjeri nadovezivanja stručnoga visokog obrazovanja na uspješne gospodarske klastere čime se povećava kvaliteta obrazovanja i zapošljivost diplomiranih.

Koliko ti pozitivni primjeri mogu pridonijeti socijalnoj komponenti obrazovanja i u kojim sve sferama još uvijek trebamo snažnu regulativnu politiku, cilj je kojem se ovo izvješće želi približiti komparacijom socijalnih pokazatelja koji se odnose na studentsku populaciju u Hrvatskoj.

2.

Metodologija istraživanja

Populacija studenata

Populacija studenata u Hrvatskoj u ljetnom semestru akademske godine 2018./2019. brojila je prema Informacijskom sustavu studentskih prava (ISSP) 154.608 studenata koji su studirali na 113 visokih učilišta. Najviše je studenata obuhvatilo Sveučilište u Zagrebu – 58.484 studenta (37,8%). Slijede tri sveučilišta približno slične veličine: Sveučilište u Splitu s 17.831 studentom (11,5%), Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku s 15.794 (10,2%) i Sveučilište u Rijeci s 15.023 studenta (9,7%). Ostala sveučilišta obuhvaćaju ukupno 19.595 studenata (12,7%), od čega je u javnim sveučilištima studiralo 13.259 studenata (8,6%), a u privatnim 6.336 (4,1%). Osim toga u visokim učilištima stručnog obrazovanja, veleučilištima i višim školama, studira ukupno 27.880 studenata (18,0%), od čega je 36,9 posto u privatnim, a 63,1 posto u javnim visokim učilištima koja izvode isključivo studijske programe stručnog obrazovanja.

Prema razini studija dominiraju studenti na preddiplomskim studijima, kojih je 94.111 (63,1%), od čega je 60,2 posto na sveučilišnim preddiplomskim programima, a 39,8 posto na stručnim studijskim programima. Na diplomskim su studijima 35.134 studenta (16,3%), od čega je 78,0 posto na sveučilišnim, a 22,0 posto na specijalističkim stručnim programima. Na integriranim preddiplomskim i diplomskim sveučilišnim studijima je 25.180 studenata (16,1%). Preostalih 0,1 posto studira na kratkim studijskim programima. Status redovitog studenta ima 72,4 posto, a izvanrednih studenata je 27,6 posto.

Među studentima je 42,9 posto muškaraca i 57,1 posto žena.

Uzorak

U istraživanju je korišten prigodni uzorak regrutiran na osnovi javnih poziva putem visokih učilišta i mrežne stranice projekta. Osnovni razlog napuštanja probabilističkog uzorkovanja iz istraživanja EU-ROSTUDENT VI jest nemogućnost upotrebe administrativnih podataka iz referentnih baza podataka (ISVU, ISSP) zbog ograničenja vezanih za zaštitu osobnih podataka.

Uzorak je brojio ukupno 1.840 studenata čije su ankete sadržavale sve relevantne podatke upotrijebljene u procesu kalibriranja uzorka.

Uzorak je kalibriran postupkom usklađivanja marginalnih suma (*raking*) prema više parametara koji su bili dostupni kao agregirani podaci iz navedenih baza o populaciji studenata u RH:

Na pravni status visokih učilišta definirano je 10 strata:

- Sveučilište u Zagrebu
- Sveučilište u Splitu
- Sveučilište u Rijeci

-
- Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
  - druga javna sveučilišta
  - privatna sveučilišta
  - javna veleučilišta
  - privatna veleučilišta
  - javne visoke škole
  - privatne visoke škole.

Osim navedenog klasificiranja u postupku kalibriranja uzorka primijenjeni su sljedeći kriteriji:

- obrazovno područje (10 kategorija)
- razina studijskog programa (4 kategorije: preddiplomski, diplomski, integrirani, kratki)
- status studenta (2 kategorije: redoviti i izvanredni)
- spol
- dob (12 dobnih kategorija).

Postupak kalibriranja uzorka postigao je zadovoljavajuće rezultate s odstupanjima manjim od 1 posto za sve primijenjene kriterije.

Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni u dvije etape u kojima su poduzeti istraživački postupci kojima se nastojao povećati odaziv na anketno istraživanje.

Pokretanje istraživačkog prikupljanja podataka elektroničkom anketom provedeno je u koordiniranom sudjelovanju MZO-a, visokih učilišta i istraživačkog tima početkom lipnja 2019. godine.

Istraživački je tim pripremio web-anketu kojoj se moglo pristupiti preko poveznice objavljene na mrežnoj stranici projekta www.eurostudent.hr.

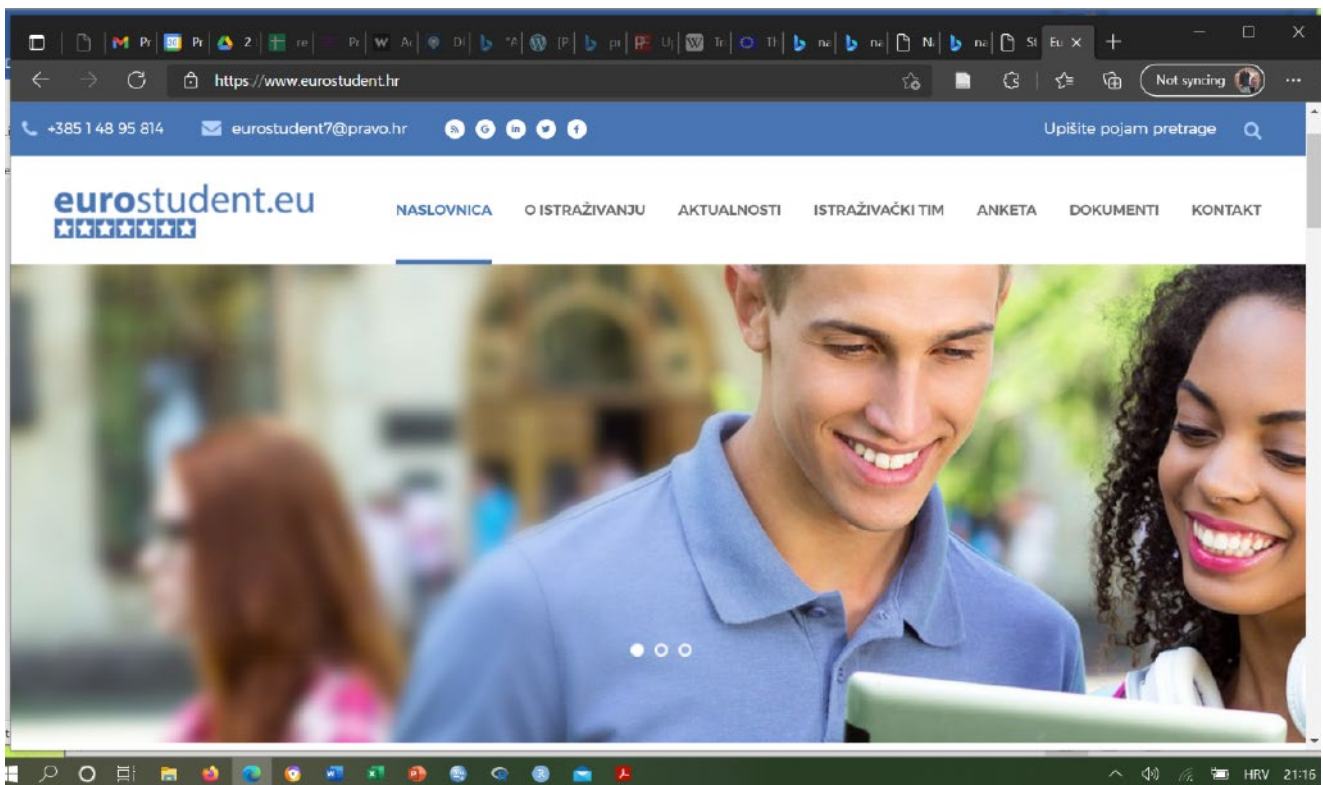
Pristup anketnom upitniku bio je potpuno anoniman, te je zbog toga obavještavanje o provedbi istraživanja izbjegavalo sve javne kanale oglašavanja koji obuhvaćaju širu publiku. Jedini oblik obavještavanja o provedbi istraživanja bio je poziv Ministarstva visokim učilištima da obavijeste svoje studente o provedbi istraživanja.

Kako je u prethodnom istraživanju odaziv na anketno istraživanje iznosio 20 posto, uz individualne pozive elektroničkom poštom, javno oglašavanje i pozive preko Studomata, očekivanja u pogledu odaziva nisu bila velika.

U razdoblju do početka ljetne studijske stanke prikupljeno je 1.367 završenih upitnika¹, te je postupak anketiranja prekinut do početka jesenskih ispitnih rokova.

---

¹ Broj se odnosi na ankete u kojima je ispitanik došao do kraja ankete bez obzira na moguće izostavljanje odgovora na pojedina pitanja.

U drugom valu prikupljanja podataka prikupljeno je još 856 potpunih upitnika, te je prikupljanje podataka završeno 30. rujna 2019.

Ankete preuzete iz softvera za anketiranje jesu neočišćeni podaci koji su podložni odbacivanju u skladu s kriterijima potpunosti anketa ili drugim kriterijima koji zahtijevaju određen skup informacija kao nužan za daljnje analize. Stoga je prezet stup anketa tek okvirna brojka podložna daljnjim smanjenjima.

Zbog toga su u filtriranju podataka primijenjeni interni i kriteriji Konzorcija EUROSTUDENT. Prema internim kriterijima iz analize su isključeni zapisi u kojima student nije dao informaciju o visokom učilištu na kojem studira i studijskom programu, spolu, dobi i studentskom statusu. Prema kriterijima Konzorcija u analizi su ostavljeni svi zapisi ako su za studenta poznati osnovni demografski podaci: spol, dob, država podrijetla. Prema tim kriterijima u završnoj bazi podataka od 2.223 zapisa ostalo je **1.840** potpunih anketa².

² Osipanje prema kraju ankete tipičan je problem web anketiranja te se Konzorcij zalaže za upotrebu dostupnih podataka i u slučaju djelomično potpunih anketa. No u ovom valu istraživanja ta strategija nije bila raspoloživa zbog ograničenja uvida u individualne administrativne podatke.

3.

Demografska slika studentske populacije³

Osnovni opis studentske populacije u Hrvatskoj 2019. godine

Brojnost studentske populacije

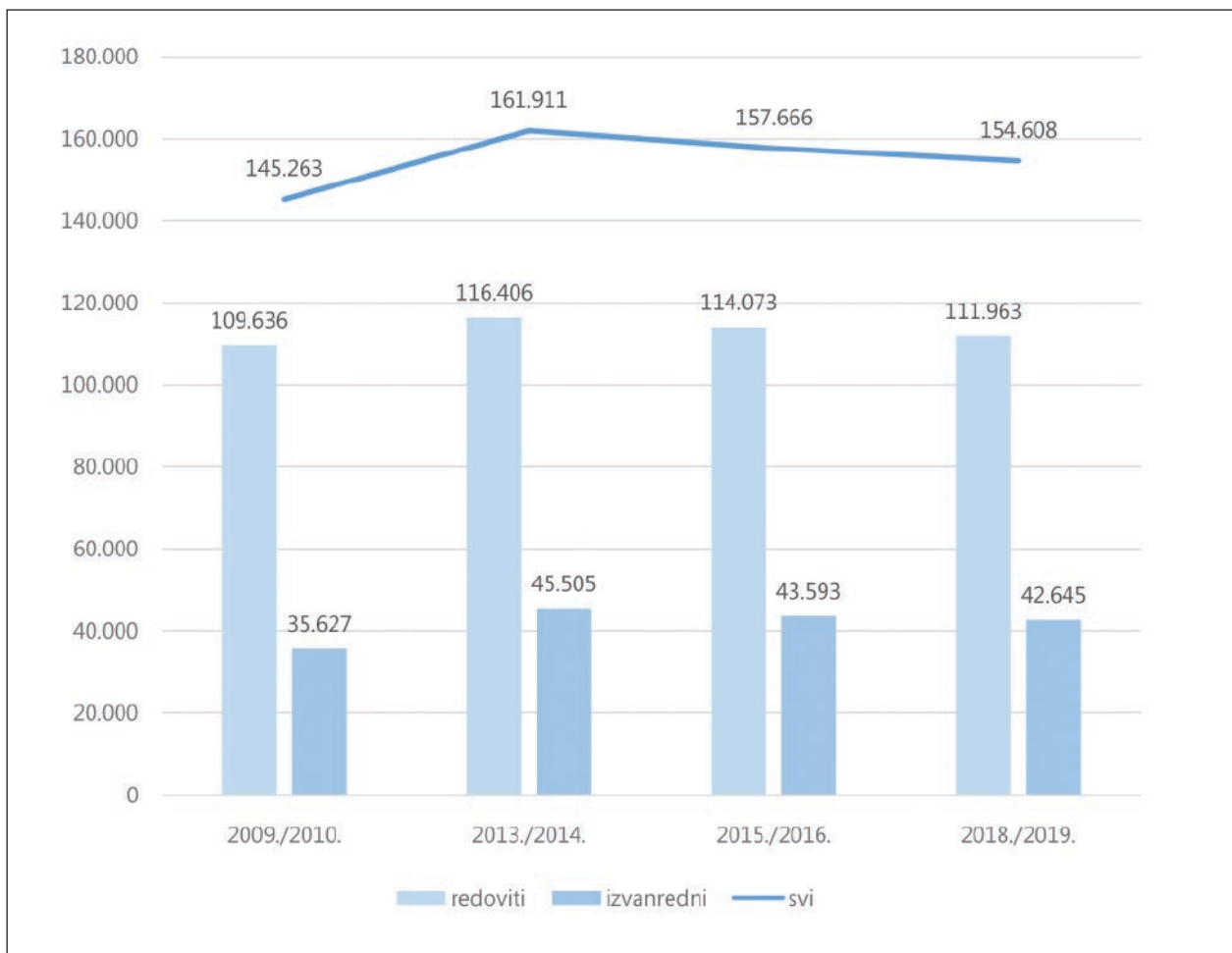
Studentska populacija u Hrvatskoj prema administrativnim je podacima na početku akademske godine 2018./2019. brojila 154.608 studenata. Od toga je prema podacima Agencije za visoko obrazovanje 114.073 studenata (72,4%) bilo u statusu redovitog studenta, dok je 43.593 (27,6%) studiralo u statusu izvanrednog studenta (slika 1). Veličina studentske populacije manja je za 3.058 studenata u odnosu na akademsku godinu 2015./2016., ali je veća u odnosu na akademsku godinu 2009./2010.

Vidljivo je da je povećanje mogućnosti studiranja, koje glavni efekt rasta bilježi između 2009./2010. i 2013./2014., kad je zabilježen porast broja studenata, u tom trenutku došlo do svog maksimuma te da se nakon toga ukupni broj studenata smanjuje. Pad broja studenata korespondira s demografskim padom u brojnosti novorođenih. Naime u razdoblju od 2013. do 2020. brojnost novorođenih u jednoj godini smanjila se za gotovo 4.000 djece, te je pad od 4,4 tisuće na ukupnu brojku od pet generacija, koliko uglavnom traje studiranje, znatno sporije smanjenje od demografskog deficita cijelih generacija. Stoga je razumno zaključiti da je, bez obzira na apsolutni pad broja studenata u promatranom razdoblju, u tom razdoblju povećan obuhvat visokim obrazovanjem mladih koji završavaju srednje obrazovanje. Naravno, ovu konstataciju treba uzeti s određenom rezervom do uvida u obuhvat visokim obrazovanjem osoba koje se u visoko obrazovanje ne uključuju neposredno nakon završetka srednje škole.

Rast broja studenata u razdoblju od 2009. do 2013. izrazit je u broju izvanrednih studenata koji je u tom razdoblju povećan za 27,7 posto, dok je porast broja redovitih studenata nešto manji i iznosi 6,2 posto (slika 1). U razdoblju od 2013. do 2015. smanjuje se broj studenata u oba statusa studiranja, u redovitom obliku studiranja u sustavu je 2,0 posto manje studenata, dok je u izvanrednom načinu studiranja 4,2 posto manje studenata. U posljednjem promatranom razdoblju pad se i dalje usporava, no i tu je vidljiv veći relativni pad broja izvanrednih studenata (redoviti – 1,8%, izvanredni – 2,2%).

Za očekivati je da će se trend smanjenja apsolutnog broja studenata i dalje nastaviti tempom koji će, još neko vrijeme, biti manji od pada broja mlađih generacija u prvom redu zbog „viška“ mjesta u sustavu visokog obrazovanja, koji će to obrazovanje činiti još dostupnijim. No taj će nerazmjer biti sve manji kako se sustav visokog obrazovanja bude sve više približavao punom obuhvatu osoba koje su završile četverogodišnje srednje obrazovanje. U pogledu udjela tipova studentskog statusa treba očekivati da će i dalje pad apsolutnog broja studenata smanjivati broj izvanrednih studenata brže

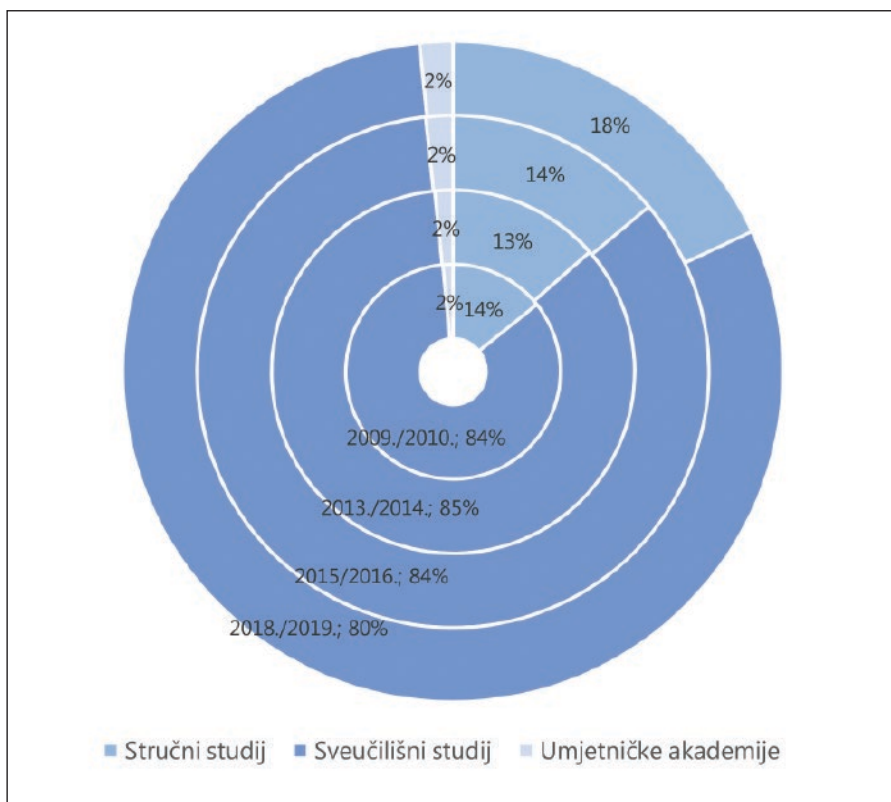
3 U ovom poglavlju korišteni su isključivo administrativni izvori podataka o cijeloj populaciji studenata u RH.

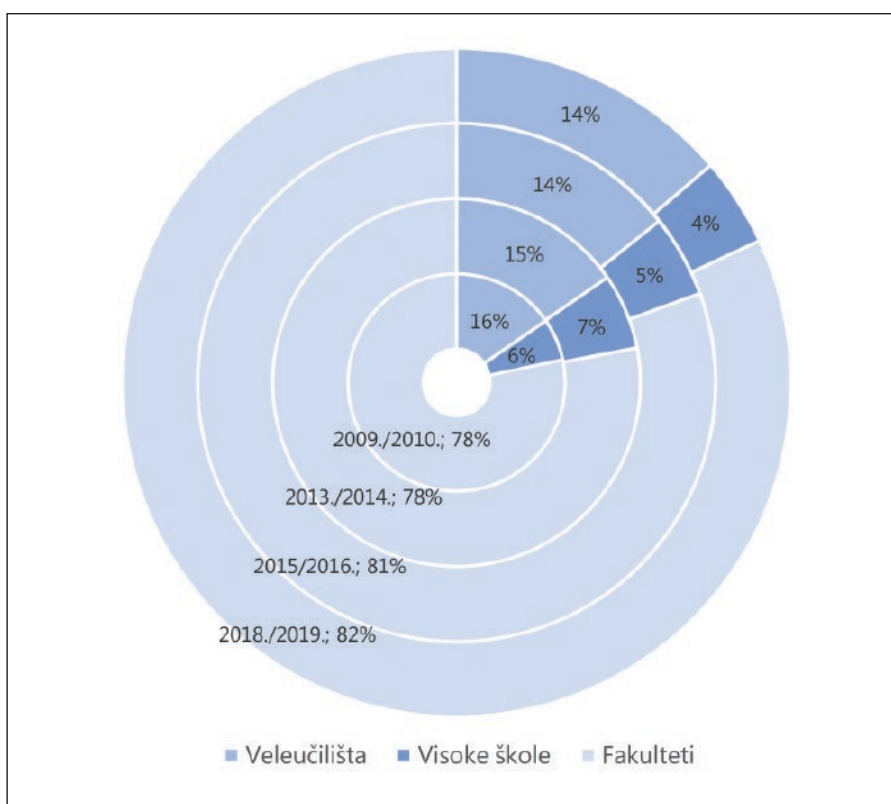
Slika 1. Broj studenata i način studiranja

nego redovitih studenata te voditi sustav prema još većem udjelu studenata koji studiraju na teret državnog proračuna.

Promjene u raspoloživom broju kandidata za studij dovele su i do promjena u strategiji visokih učilišta u pogledu vrste studijskih programa (slika 2). Relativno stabilna raspodjela od 84 do 85 posto studenata na sveučilišnim studijima, 13 do 14 posto na stručnim studijima i 2 posto na umjetničkim akademijama u 2018./2019. godini vidljivo je promijenjena. Stručni su studiji za 4 posto veći u udjelu na štetu sveučilišnih studija, koji sada obuhvaćaju 80 posto studenata. Ovakva se promjena odnosa donekle mogla očekivati zbog povećanog obuhvata generacija koje dolaze na studij, uz pretpostavku da veći obuhvat zahvaća u dio populacije slabijeg prethodnog uspjeha u školovanju. Ako je ta pretpostavka točna, trebali bismo očekivati smanjen udio specijalističkih stručnih studija u ukupnoj raspodjeli studentske populacije. Usporedimo li udio preddiplomske razine u sveučilišnim i stručnim studijima, dolazimo upravo do takvog zaključka. Udio preddiplomskih studenata u populaciji studenata na sveučilišnim je programima 51,9 posto, a udio studenata na preddiplomskoj razini stručnih studija je 82,9 posto u odnosu na sve studente na stručnim studijima. U prethodnom istraživanju EUROSTUDENT udjeli su bili 59,0 posto u sveučilišnim i 77,3 posto u stručnim studijima. Stoga je zaključak da se sustav visokog obrazovanja sve više približava sposobnostima studenata

Slika 2. Udjeli sveučilišnih, stručnih i umjetničkih studija u populaciji studenata

Slika 3. Udio studenata u populaciji prema vrsti visokog učilišta

---

nižih kapaciteta učenja vrlo evidentan, u tom smislu da se sveučilišni studiji sve više profiliraju kao studiji u kojima je više zahtjeva i u kojima se očekuje postignuće na razini magistara struke, dok se stručni dio visokog obrazovanja sve više usmjeruje prema završnosti na preddiplomskoj razini. Pritom je udio stručnih studija sve veći.

Pogledaju li se udjeli broja studenata prema tipu visokog učilišta (slika 3), vidljivo je da udio sveučilišta polako raste bez obzira na smanjen udio sveučilišnih studija u relativnom udjelu. Udio sveučilišta u promatranom je razdoblju porastao za ukupno 4 posto, dok je udio visokih škola sa 7 posto u razdoblju najvećeg broja studenata pao na 4 posto. Vidljiv je i pad udjela veleučilišta od 2 posto za cijelo promatrano razdoblje, no u taj postotni pad treba uračunati i transformaciju dijela privatnih veleučilišta u sveučilišta (Libertas, VERN) te javnih veleučilišta (Sveučilište Sjever) koja se događala u drugom dijelu promatranog razdoblja.

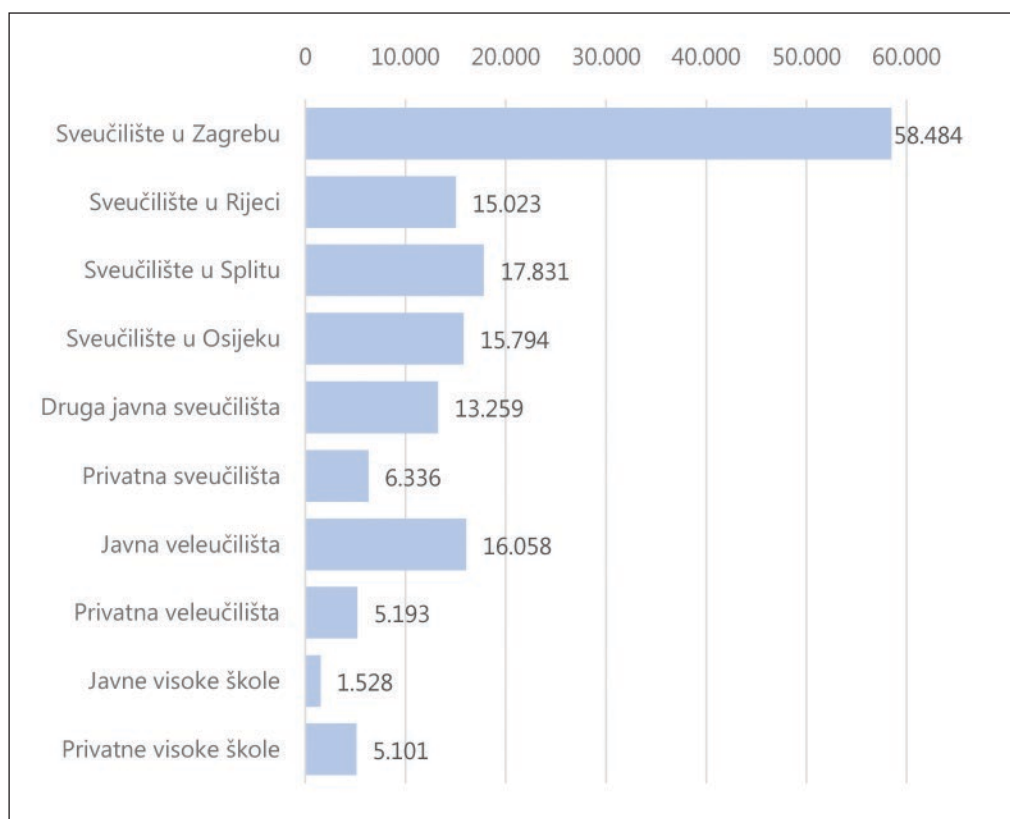
Može se stoga zaključiti da se događa polagana transformacija u kojoj se sveučilišta prilagođuju dostupnoj populaciji kandidata sve većom ponudom u broju programa i broju studijskih mjesta u stručnom visokom obrazovanju. Pritom se koriste svojim ugledom sveučilišnih visokih učilišta. Kako bi odgovorila na trend gubitka studenata, veleučilišta sve više napora ulažu u ispunjavanje kriterija za status sveučilišta, dok su istinski gubitnici u ovom procesu visoke škole.

Borba za studente i dalje se odvija u populaciji kandidata koji u neodgođenoj tranziciji prelaze iz srednjeg u visoko obrazovanje, dok je rast u udjelu osoba koje studiraju nakon što su već ušle u svijet rada još uvijek uglavnom zanemaren.

Prostorni raspored visokih učilišta i njihova veličina

Jedna je od strategija povećanja dostupnosti visokog obrazovanja i prostorno približavanje visokih učilišta potencijalnim studentima. Tako se redukcijom troškova smještaja i prehrane smanjuju i troškovi studiranja i pritisak na izgradnju većih kapaciteta studentskih domova. U razdoblju od 2012. do 2015. prema podacima Agencije za znanost i visoko obrazovanje pratimo konstantan porast od desetak novoodobrenih studijskih programa godišnje. Godina 2016. svojevrsan je trenutak stabilizacije sustava visokog obrazovanja jer je mreža ustanova obuhvatila gotovo sve veće gradove, ali i neka manja mjesta kojima živi manje od 10.000 stanovnika.

Velika sveučilišta slijede raspodjelu koja je rezultanta dviju silnica, tradicije sveučilišta i veličine populacije gravitacijskog područja, pa je tako broj studenata na Sveučilištu u Rijeci manji od onog na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku zbog manjeg područja koje gravitira Rijeci, iako grad Rijeka ima više stanovnika od Osijeka (slika 4). U rasporedu četiriju velikih sveučilišta na Sveučilištu u Zagrebu studira 37,8 posto svih studenata u RH (39,3% u 2016./2017.), na Sveučilištu u Splitu 11,5 posto (11,9% u 2016./2017.), na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku 10,2 posto (10,2% u 2016./2017.), a na Sveučilištu u Rijeci 9,7 posto (9,5% u 2016./2017.). Time četiri velika sveučilišta obrazuju 69,3 posto ukupne studentske populacije u Hrvatskoj (70,9% u 2016./2017.). Najveći gubitak broja studenata vidljiv je na Sveučilištu u Zagrebu, gdje se ukupni broj studenata smanjio za 5,8 posto u odnosu na 2016./2017., te Sveučilišta u Splitu, gdje je 5,0 posto studenata manje. Pad broja

Slika 4. Raspodjela studenata prema grupacijama visokih učilišta

studenata nešto je manji na Sveučilištu u Osijeku (2,3%), dok je Sveučilište u Rijeci zadržalo praktički isti broj studenata (smanjenje za 0,4%).

Ostala sveučilišta obrazuju 19.595 studenata: 13.259 javna sveučilišta i 6.336 privatna. Ovaj je dio visokog obrazovanja imao najmanji pad ukupnog broja studenata, od svega 0,1 posto. Osnovni je razlog promjena statusa najvećih veleučilišta u status sveučilišta.

Kao što je već naznačeno, veći je gubitak vidljiv kod veleučilišta i visokih škola. Ukupno su visoka učilišta stručnog obrazovanja po broju studenata smanjila obuhvat s 32.081 u 2016./2017. na 27.880 u 2018./2019., što čini pad broja studenata od 13,1 posto. Pritom je pad u javnom dijelu stručnog obrazovanja 8,8 posto, a u privatnom dijelu 19,6 posto.

Zagreb u ukupnom broju i dalje ostaje središte visokog obrazovanja s udjelom od 47,6 posto (tablica 1). Važno je istaknuti da je privatno visoko strukovno obrazovanje uglavnom koncentrirano u Zagrebu i satelitskim naseljima oko Zagreba (Velika Gorica, Zaprešić) te obuhvaća sva privatna sveučilišta u RH, 82,5 posto svih studenata na privatnim veleučilištima i 66,8 posto svih studenata u privatnim visokim školama. Za razliku od toga mreža javnih visokih učilišta pokazuje punu prostornu disperziju.

Tablica I. Prostorni raspored visokih učilišta u Hrvatskoj

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Osijeku	Druga javna sveučilišta	Privatna sveučilišta	Javna veleučilišta	Privatna veleučilišta	Javne visoke škole	Privatne visoke škole	Ukupno	%
Bjelovar								691			691	0,4
Čakovec							641	221			862	0,6
Đakovo				121							121	0,1
Dubrovnik					1.534					815	2.349	1,5
Gospić							289				289	0,2
Ivanić-Grad										40	40	0,0
Karlovac							2.341				2.341	1,5
Knin							238				238	0,2
Koprivnica					3.185						3.185	2,1
Krapina							156				156	0,1
Križevci									366		366	0,2
Opatija		2.025									2.025	1,3
Osijek				14.761						17	14.777	9,6
Požega							836				836	0,5
Pula					3.447					187	3.634	2,4
Rijeka		12.998					1.744			89	14.830	9,6
Šibenik							811				811	0,5
Sisak	84										84	0,1
Slavonski Brod				912			1.006				1.918	1,2
Split			17.831							546	18.378	11,9
Varaždin	2.945										2.945	1,9
Velika Gorica								1.938			1.938	1,3
Virovitica									380		380	0,2
Vukovar							745				745	0,5
Zadar					5.093						5.093	3,3
Zagreb	55.456					6.336	7.253	409	782	3.409	73.645	47,6
Zaprešić								1.935			1.935	1,3
Ukupno	58.484	15.023	17.831	15.794	13.259	6.336	16.058	5.193	1.528	5.101	154.608	

* Podaci u tablici pokazuju sjedište visokog učilišta koje izvodi studijski program, a ne i mjesto izvođenja programa.

Brojnost studenata prema obrazovnim područjima

Raspored studijskih programa prema područjima obrazovanja (tablica 2) pokazuje manje varijacije, koje su manje od 2 posto kada govorimo o ukupnom udjelu studenata pojedinoga obrazovnog područja u studentskoj populaciji. Najveće su promjene vidljive u rastu sljedećih područja: ICT za 2,1 posto, Zdravstvo i socijalna skrb za 1,7 posto, Društvene znanosti, novinarstvo i informacije za 0,6 posto, Obrazovanje za 0,4 posto i Prirodne znanosti, matematika i statistika za 0,4 posto. Pad je vidljiv u obrazovnim područjima: Umjetnosti i humanističke znanosti (-0,5%), Poslovanje, administracija i pravo (-1,7%), Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo (-1,5%), Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina (-0,7%) te Usluge (-0,8%). Treba istaknuti da veća promjena strukture obrazovnih područja nije moguća zbog malog udjela koji svaka nova generacija studenata uvodi u ukupni broj već upisanih studenata.

No bez obzira na latenciju promjena, razlike tek u manjim naznakama prate poticajne programe kroz financiranje studija u STEM području i gospodarski rast u pojedinim područjima. Usporedimo li udjele s prosječnim primanjima u pojedinim područjima, očito je da nema znatnije podudarnosti između veličine plaća i interesa za pojedine studije. Razloge treba tražiti s jedne strane u slabo diferenciranim plaćama u gospodarstvu, ali još više u nedovoljnom informiranju novih studenata o prilikama za zapošljavanje i visini primanja pojedinih struka.

Tablica 2. Broj studenata prema područjima obrazovanja

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište Josip Juraj Strossmayer	Manja javna sveučilišta	Manja privatna sveučilišta	Javna veleučilišta	Privatna veleučilišta	Javne visoke škole	Privatne visoke škole	Ukupno
Obrazovanje	8,5%	5,5%	7,4%	9,4%	14,6%						6,8%
Umjetnost i humanističke znanosti	10,7%	6,1%	5,5%	5,9%	17,6%	4,2%			3,1%	0,3%	7,6%
Društvene znanosti, novinarstvo i informacije	6,9%	3,9%	4,9%	4,8%	13,8%	24,6%				2,8%	6,3%
Poslovanje, administracija i pravo	22,2%	34,2%	31,1%	25,4%	21,3%	62,3%	25,3%	61,7%	15,1%	66,4%	29,3%
Prirodne znanosti, matematika i statistika	6,3%	1,9%	4,6%	6,4%	2,3%						4,0%
Informacijske i komunikacijske tehnologije	7,8%	4,2%	7,0%	4,5%	4,0%	0,4%	12,9%	15,6%	9,3%	26,5%	7,8%
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	15,2%	19,5%	21,1%	22,2%	11,5%		22,6%	9,5%	1,8%	3,2%	16,1%
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina	5,5%		0,4%	8,2%	1,6%		3,6%		22,7%		3,7%
Zdravstvo i socijalna skrb	9,9%	15,3%	9,4%	12,6%	8,7%	8,5%	25,4%	13,2%		0,8%	11,8%
Usluge	6,9%	9,5%	8,5%	0,7%	4,6%		10,4%		48,0%		6,5%
Ukupno	58.417	14.945	17.834	15.795	13.261	6.336	16.059	5.193	1.528	5.102	154.470

* Brojke u tablici mogu odstupati zbog nedostatka podataka o obrazovnim područjima nekih studija.

Osim ukupnog udjela pojedinih obrazovnih područja treba istaknuti i neravnomjernost raspodjele studenata između obrazovnih ustanova u svakom pojedinom području. Tako su i dalje Obrazovanje i Prirodne znanosti, matematika i statistika u potpunosti pokriveni javnim sveučilištima, dok privatna sveučilišta, kao ni strukovno obrazovanje, ne pokazuju interes za ta obrazovna područja. Među sveučilištima koja nose ova dva obrazovna područja manja javna sveučilišta izdvajaju se po znatno većem udjelu studenata u obrazovnom području (treba naglasiti da u tu skupinu pripada Sveučilište u Zadru koje je u početku kao visoko učilište bilo orijentirano na društveno, humanističko i odgojno-obrazovno područje), dok se u Prirodnim znanostima, matematici i statistici po udjelu studenata izdvajaju zagrebačko i osječko sveučilište.

U umjetničkom području i dalje pratimo dominaciju Sveučilišta u Zagrebu, iako je u strukturi manjih sveučilišta ovo područje iznimno visoko zastupljeno.

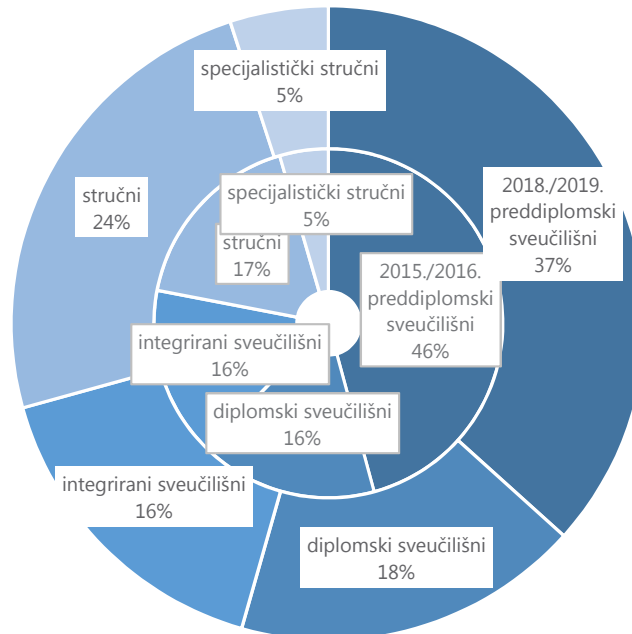
U Poslovanju, administraciji i pravu vidljiv je pad udjela na Sveučilištu u Zagrebu (22% u odnosu na 26 % u 2016./2017.) i rast udjela u svim drugim visokim učilištima gdje je ovo obrazovno područje glavna dominantna u privatnom sektoru visokog obrazovanja.

Usmjerimo li se na orijentaciju pojedinih visokih učilišta na balans obrazovnih područja, vidljivo je da javna sveučilišta, uz manje varijacije, pokrivaju sva obrazovna područja, dok javna veleučilišta uglavnom pokrivaju Poslovanje, administraciju i pravo, Informacijske i komunikacijske tehnologije, Inženjerstvo, proizvodnju i građevinarstvo, Zdravstvo i socijalnu skrb (sestrinstvo) te Usluge. Kod privatnih sveučilišta i veleučilišta jasna su dominantna Umjetnost i humanističke znanosti (4,2%), Društvene znanosti, novinarstvo i informacije (24,6%), Poslovanje, administracija i pravo (62,3%) te Zdravstvo i socijalna skrb (sestrinstvo) (8,5%) kod sveučilišta, a kod veleučilišta Poslovanje, administracija i pravo (61,7%), Informacijske i komunikacijske tehnologije (15,6%) te Zdravstvo i socijalna skrb (sestrinstvo) (13,2%). Stoga se može zaključiti da i privatna učilišta prate opću raspodjelu obrazovnih područja u Hrvatskoj usmjerujući se na područja za koja postoji veći interes studenata i više raspoloživih nastavnih kadrova. Treba ipak istaknuti da se studiji sestrinstva pojavljuju kod mnogih učilišta, ne samo zbog interesa za obrazovanje u tom području, već i zbog jednostavnog zadovoljavanja kriterija pokrivenosti znanstvenih područja čija brojnost determinira status visokog učilišta (sveučilište – 5 područja, veleučilište – 3 područja).

Studenti prema razini studija i tipu visokog učilišta

Dosadašnja jasna slika koja ocrtava stupanj završnosti studija u sustavu visokog obrazovanja u Hrvatskoj, koji se kreće između 50 i 60 posto, u recentnom se razdoblju mijenja pod utjecajem demografskih promjena koje se sve više odražavaju na omjer preddiplomskih i diplomskih studijskih programa u obje vertikale visokog obrazovanja, i promjena u udjelima stručnih i sveučilišnih studija u smjeru većeg udjela stručnih studija (slika 5). Tako je vidljivo da udio studenata u integriranim studijima nije pod utjecajem smanjenog broja studenata u novim generacijama. Omjer preddiplomskih i diplomskih studija u sveučilišnim je studijima smanjen s 46 : 16 na 37 : 18, što znači da je on s prijašnjih 2,77 studenata u preddiplomskom studiju na jednog studenta na diplomskom studiju došao na omjer od 2,07 studenata na preddiplomskom studiju na jednog studenta na diplomskom studiju. S obzirom na prosječno trajanje

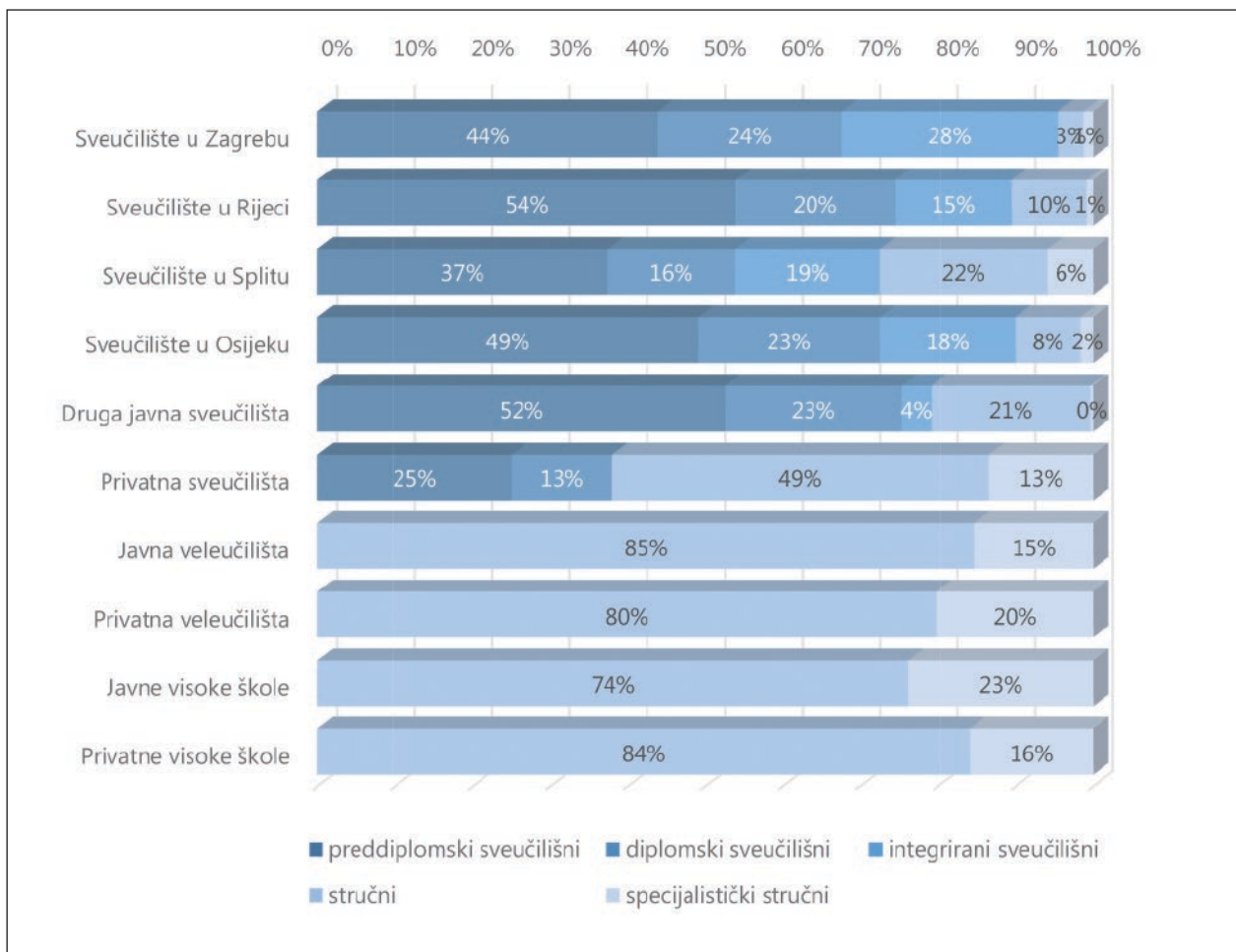
diplomskog studija od dvije godine, a preddiplomskog od tri godine, omjer bi pri potpunoj uspješnosti studiranja bio 1,5 : 1. U stručnim studijima udio specijalističkih stručnih studija još uvijek ostaje stabilnih 5 posto, dok se preddiplomski stručni studiji povećavaju u udjelu sa 17 posto na 24 posto. Ovdje je trend obrnut, s nekadašnjeg omjera 3,87 : 1 odnos raste na 4,85 : 1 što upućuje na znatan postotni rast broja studenata na preddiplomskim stručnim studijima⁴, na štetu udjela studenata na preddiplomskim sveučilišnim studijima koji je već naznačen u početnoj analizi broja studenata.

Slika 5. Broj studenata prema razini studija

Uvid u strukturu po pojedinim tipovima učilišta slijedi prosječnu sliku na razini cijelog sustava (slika 6). Karakteristično je da se u sveučilišnom prostoru pojavljuju i stručni studijski programi, no to se, za razliku od prethodnog uvida u obrazovni sustav visokog obrazovanja, u znatno većoj mjeri pojavljuje u svim velikim sveučilištima. To je očekivano za privatna sveučilišta koja su iznikla iz veleučilišta, dok je za velika sveučilišta u četiri regionalna centra povećanje stručnih studija očito nov model kojim se kompenzira manjak kandidata u sveučilišnom obrazovanju. Iako se radi o malenim pomacima u postotnom smislu, s obzirom na veličinu četiriju najvećih sveučilišta ti su pomaci znatni i dovode do već spomenutog povećanja udjela inače malobrojnih studenata stručnih studija, od 7 posto. U usporedbi četiriju glavnih sveučilišta vidljivo je daljnje širenje stručnih studija (stručnih i specijalističkih) na Sveučilištu u Splitu (koje je do sada bilo vodeće po udjelu stručnih studija), ali i zamjetnom rastu stručnih studija na Sveučilištu u Rijeci i Sveučilištu u Osijeku. Najmanju ekspanziju u postotnom smislu pokazuje Sveučilište u Zagrebu, što zbog tromosti neintegriiranog sveučilišta, što zbog velikog broja sveučilišnih studija u kojima je zbog reguliranih profesija ili specifičnosti područja nemoguće formirati stručne studije, što zbog veličine u kojoj se brojčano veliki pomaci teže vide u udjelu velikog sveučilišta.

⁴ I ovdje je očekivani odnos preddiplomski : diplomski studij 1,5 : 1, u situaciji potpune tranzicije na specijalistički stručni studij i idealne prolaznosti u studiju.

Slika 6. Razine studija prema tipovima učilišta

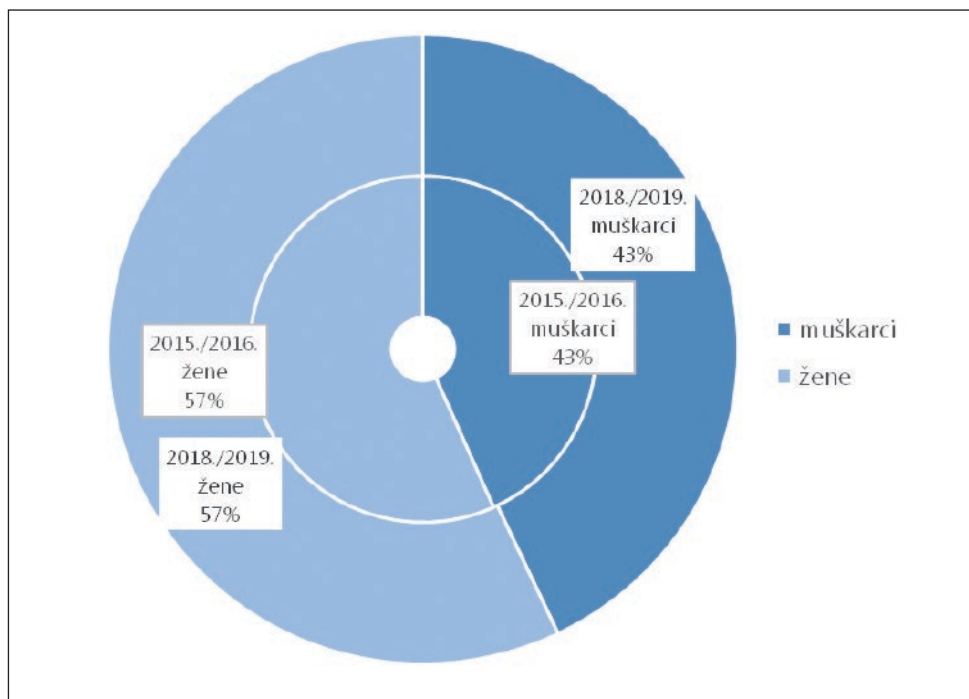
Dobna i spolna struktura

U studentskoj populaciji prevladavaju ženske osobe, koje su zastupljene s 57 posto u odnosu na 43 posto muškaraca (slika 7). Ovaj je odnos zastupljenosti muškaraca i žena u visokom obrazovanju utvrđen i u prethodnim istraživanjima i svojevrsna je konstanta. Razlika je tim istaknutija uzme li se u obzir da u populaciji mlađe dobi prevladavaju muškarci (51,2%) u odnosu na žene (48,8%).

Treba istaknuti da je borba za ravnopravnost žena u profesionalnoj sferi uglavnom visoko motivirala žene za obrazovna postignuća. Ta je motivacija vidljiva i u većem interesu žena za studij u zrelijoj dobi.

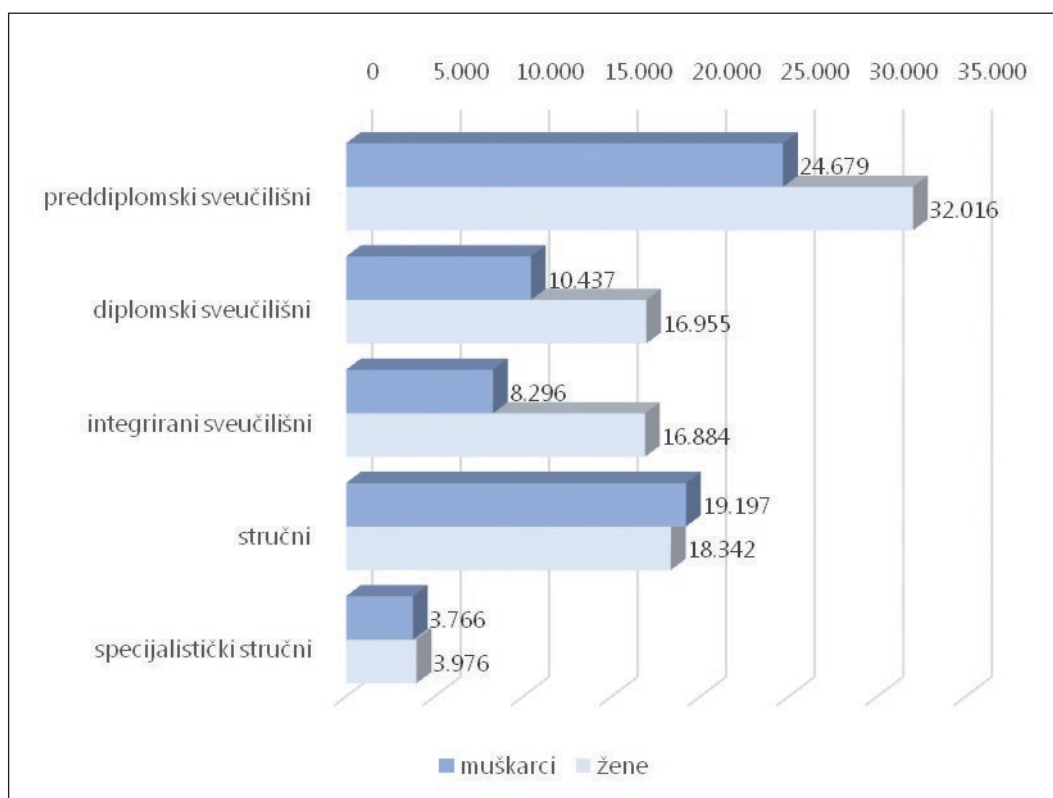
No veća zastupljenost muškaraca u srednjem stručnom obrazovanju rezultira i njihovom većom zastupljenošću u stručnom visokom obrazovanju, ali samo na preddiplomskoj stručnoj razini, dok je na diplomskoj razini specijalističkih studija prisutna blaga prevlast ženskih studenata (slika 8).

Ukupno uzevši, žene su u punom smislu prekinule dominaciju muškaraca u sferi visokog obrazovanja, većim interesom za visoko obrazovanje i većom motivacijom za postignućem viših razina obrazovanja. No to ujedno pokazuje da su šanse za zapošljavanje sa srednjom stručnom spremom za žene nepovoljnije nego za muškarce, koji u većoj mjeri ostaju na razini srednjeg obrazovanja. Uzroke, međutim, ne treba tražiti u neravnopravnosti spolova, već u strukturi rada koji zahtijeva srednji stupanj obrazovanja.

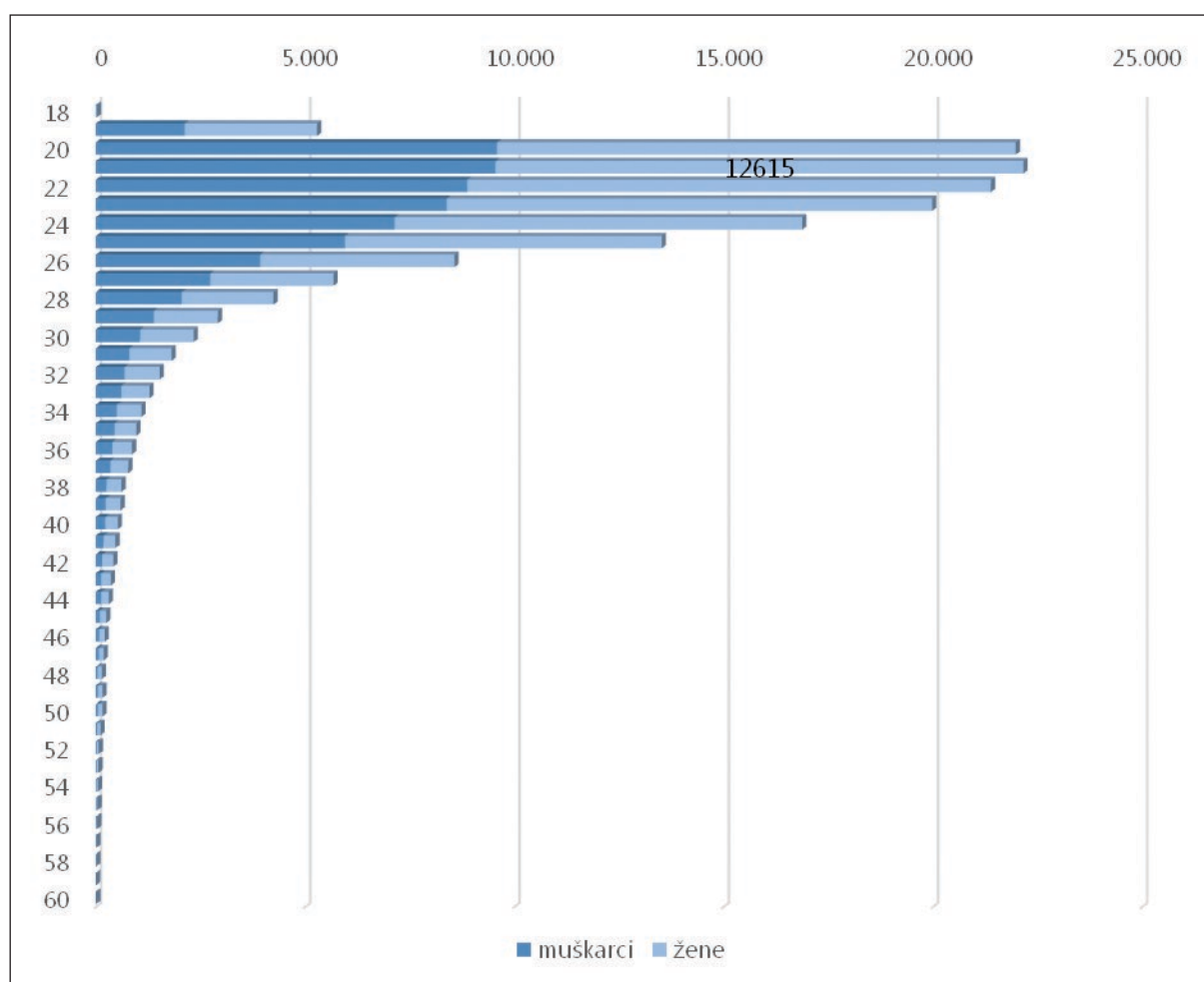
Slika 7. Odnos muškaraca i žena u studentskoj populaciji

Već su neke prijašnje studije zapošljivosti (Rimac i Ogresta, 2018) pokazale da se društvena dominacija muškaraca u Hrvatskoj pokazuje tek pri profesionalnom pozicioniranju kod osoba koje su završile diplomsku razinu studija ili višu.

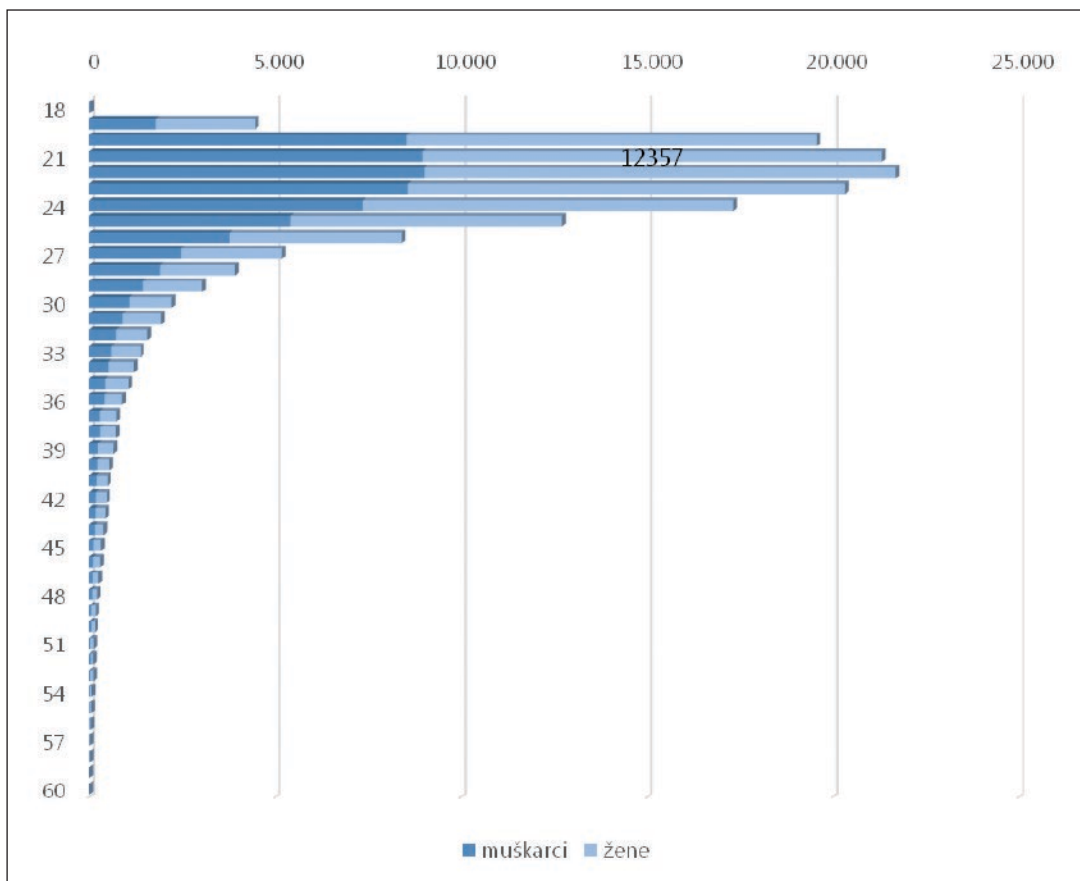

Slika 8. Spolna struktura studenata prema vrsti studija

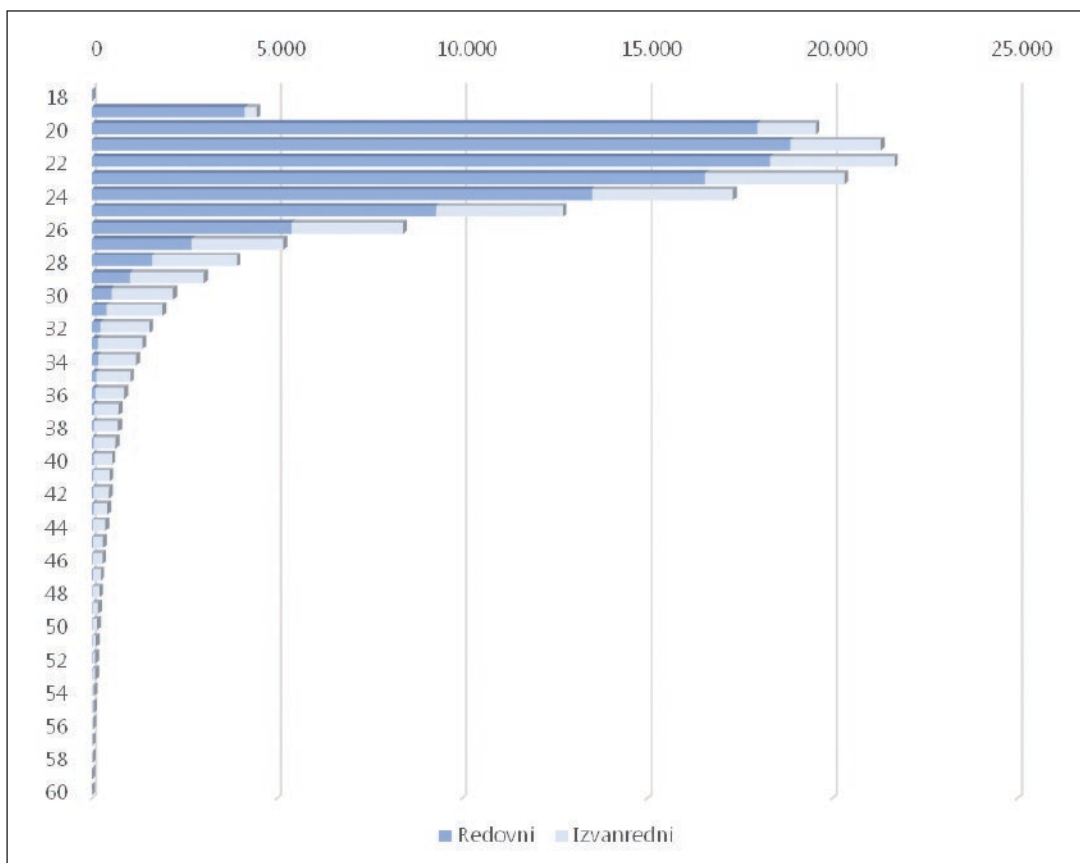
Dobna struktura opisuje neodgođenu tranziciju iz srednjoškolskog obrazovanja na studij (slika 10). Starije su dobne skupine uglavnom vrlo podzastupljene, pogotovo uzme li se u obzir da se svi studenti u dobi do 30 godina mogu smatrati studentima koji su neposredno nakon srednje škole upisali fakultet, ali im je studij trajao dulje zbog sporijeg studiranja. Gotovo svi razlozi za dominaciju studenata u neodgođenom prelasku iz srednjeg u visoko obrazovanje spomenuti su u analizi podataka istraživanja EUROSTUDENT VI: „razlozi uglavnom leže u politici prava na studij na teret Ministarstva znanosti i obrazovanja koji mogu ostvariti samo mlađe osobe koje nisu zaposlene. Stoga je uobičajeno da se na studij mladi upisuju odmah nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja. Vrlo mala zastupljenost starijih skupina vezana je za više faktora od kojih su neki tradicionalno prisutni, dok su neki djelomično novi: relativno visoke školarine za izvanredni studij usporede li se s prosječnim primanjima osoba koje nemaju tercijarno obrazovanje, nedovoljno razvijena praksa cjeloživotnog učenja (gledana i s pozicije potražnje kao i s pozicije ponude) te stoga relativno inertna radna snaga koja je uglavnom gubitak posla i zastarjelost radnih kompetencija rješavala prijevremenim umirovljenjem ili dugotrajnim boravkom u statusu nezaposlenosti, te malen broj programa stručnog obrazovanja koji bi odgovarao školovanju iz zaposlenja“ (Rimac i sur., 2019). Usporede li se dobna struktura iz 2015./2016. i dobna struktura iz 2018./2019., raspored udjela dobi ostaje isti, te se jedino mogu pratiti apsolutne brojke koje upućuju na smanjenje ukupnog broja studenata u populaciji (slika 9).

Slika 9. Dobna i spolna struktura studentske populacije u ak. god. 2015./2016. (EUROSTUDENT VI)

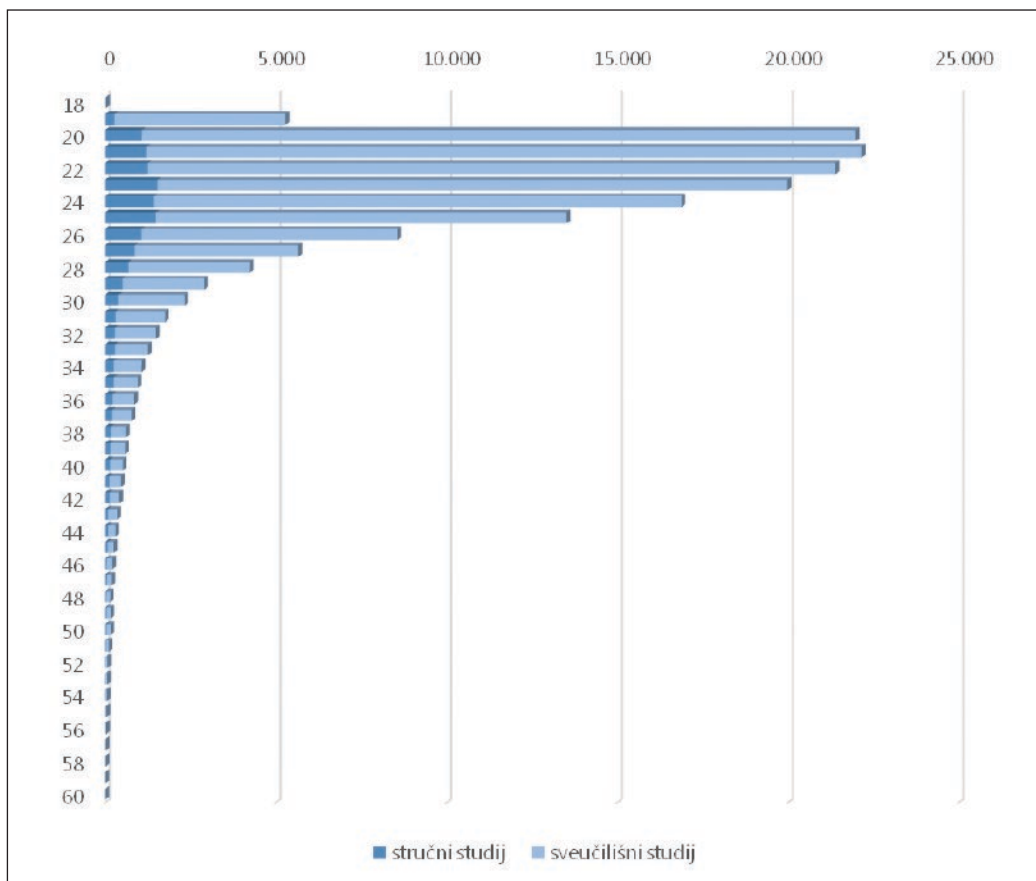

Slika 10. Dobna i spolna struktura studentske populacije u ak. god. 2018./2019. (EUROSTUDENT VII)

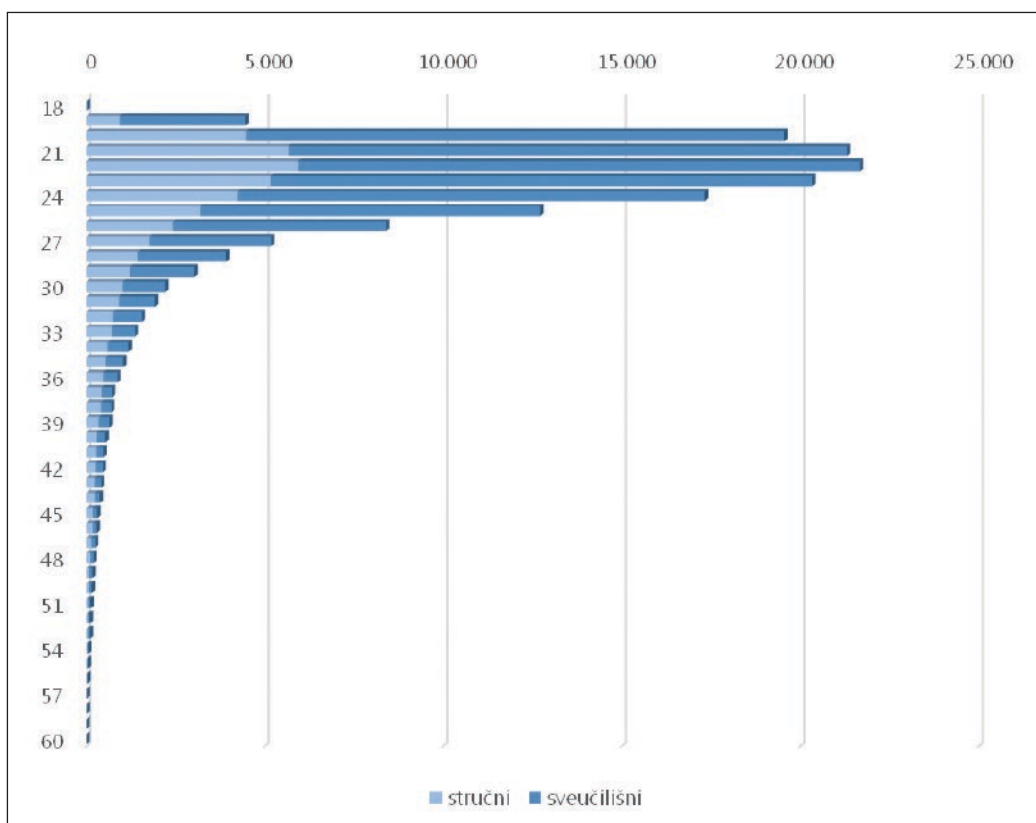

Slika 11. Odnos redovitog i izvanrednog studiranja prema dobi

Slika 12. Raspodjela stručnih i sveučilišnih studija prema dobi studentske populacije u ak. god. 2015./2016. (EUROSTUDENT VI)

Slika 13. Raspodjela stručnih i sveučilišnih studija prema dobi studentske populacije u ak. god. 2018./2019. (EUROSTUDENT VII).

Spomenuti razlozi neodgođene tranzicije u visoko obrazovanje jasno su prikazani u grafikonu koji pokazuje udio redovitih i izvanrednih studenata u pojedinim dobnim skupinama (slika 11). Broj izvanrednih studenata iznimno je malen u početnoj godini studija. Dio smanjenja udjela izvanrednih studenata dobi od 19 godina treba tražiti i u smanjenju broja kandidata za studij koji, u situaciji u kojoj se kapaciteti visokih učilišta nisu mijenjali, uglavnom biraju studijske programe u koje se mogu upisati kao redoviti studenti. No kako dio studenata pokazuje sve veće zaostajanje za predviđenim tempom studiranja, broj izvanrednih studenata raste u kasnijim dobnim kategorijama, da bi se kod studenata u dobi od 26 godina izjednačio omjer redovitih i izvanrednih studenata. U dobnim skupinama preko 26 godina izvanredni status počinje biti dominantan, da bi nakon 35. godine redoviti studij potpuno iščezao.

Uvođenjem binarnoga obrazovnog sustava stručno visoko obrazovanje dobilo je veći prostor za oblikovanje studijskih programa kojima bi se visokim obrazovanjem unaprijedio dio znanja većeg stupnja operativnosti primjerenog studentima koji su završili srednje stručne škole i razvilo cjeloživotno obrazovanje koje bi bolje korespondiralo s potrebama gospodarstva. Od dva postavljena cilja samo je prvi relativno brzo našao *modus vivendi* u visokom obrazovanju u Hrvatskoj. Jedan je od razloga povećana mogućnost studiranja, koja je povećala aspiracije mladih koji su do tada uglavnom bili isključeni iz visokog obrazovanja. Stoga je, uz potporu MZO-a studiranju u statusu redovitog studenta, udio studenata stručnih studija rastao. S druge strane sustav naplate školarina za studente koji se iz svijeta rada vraćaju u visoko obrazovanje uglavnom nije funkcionirao zbog visokih školarina. Dodatan teret visokim učilištima stručnog obrazovanja bila je njihova novost na tržištu obrazovnih usluga, koja nije mogla računati na kredibilitnost diploma. Stoga su, ionako malobrojni, studenti u srednjim ili kasnijim godinama života birali sveučilišne studije koji su im predstavljali sigurnije ulaganje u povrat uloženog kroz bolje pozicioniranje na tržištu rada. Dulje razdoblje u kojem se stručni studiji nalaze u visokom obrazovanju i recentno utvrđena sve veća uloga sveučilišta u ponudi stručnih programa pokazuju da je popularnost stručnih studija povećana, pa je i njihov udio u visokom obrazovanju osoba srednje dobi (dobi 31+) znatno povećan, te je prema udjelu prešao udio sveučilišnog obrazovanja (stručno 54%, sveučilišno 46%). Konstatacije o udjelu stručnog i sveučilišnog obrazovanja kod starijih studenata ipak treba razmatrati u kontekstu činjenice da svega 9,2 posto ukupnog broja studenata studira u dobi starijoj od 30 godina (slika 12 i 13).

4.

Socio-demografske karakteristike studentske populacije⁵

U skladu s prethodnim valovima istraživanja, i u EUROSTUDENT VII (četvrtom u kojem sudjeluje Hrvatska) izvještaj se vodi standardiziranom metodologijom i indikatorima socio-demografskih karakteristika studentske populacije. To uključuje rod, dob prvog upisa, status studenata koji imaju djecu, udio studenata sa zdravstvenim poteškoćama te obrazovni profil i društveni položaj roditelja studenata. Temeljna istraživačka pitanja za ovo poglavlje bila su:

1. Kakva je rodna struktura unutar studentske populacije? Postoje li razlike s obzirom na područje studiranja i na kategoriju visokih učilišta?
2. Koja je prosječna dob prvog upisa? Postoje li razlike s obzirom na područje studiranja i na kategoriju visokih učilišta te status studenata?
3. Koje je socijalno podrijetlo studenata? Iz kakvog obrazovnog obiteljskog okruženja dolaze?
4. Kakvi su uvjeti studiranja studenata s djecom? Kakav je pristup visokom obrazovanju osoba s poteškoćama?

Rodna struktura studentske populacije⁶

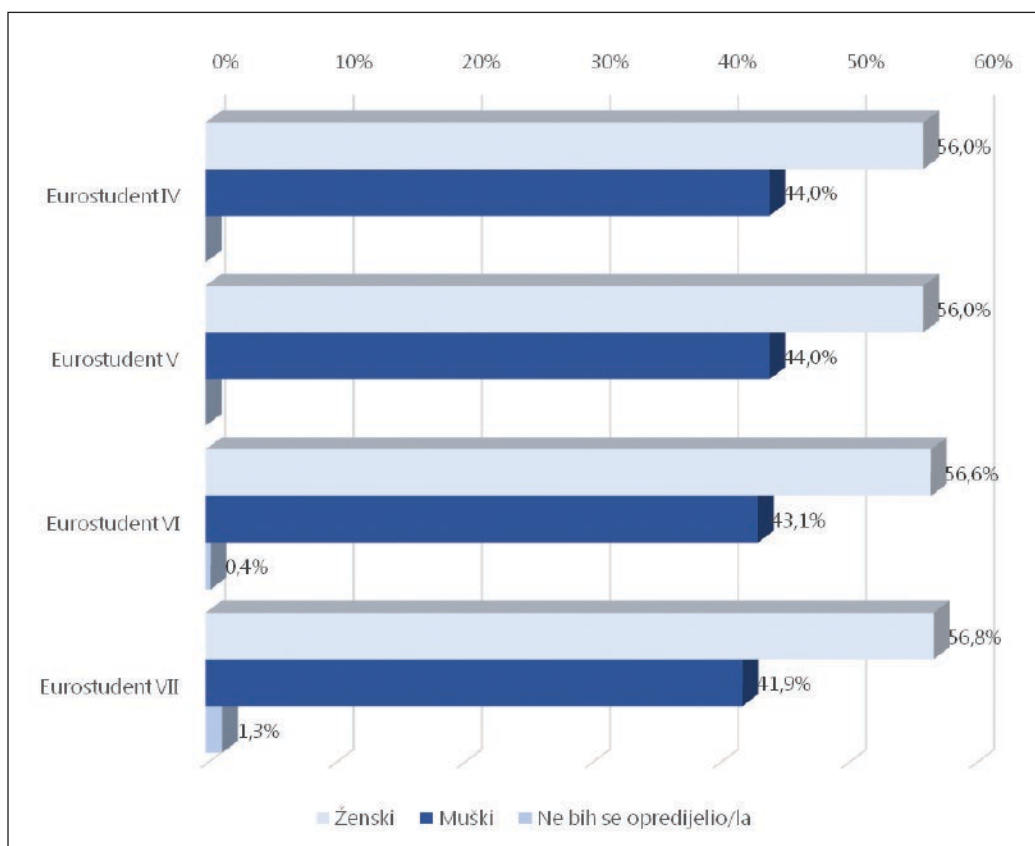
Podaci dobiveni u sedmom valu istraživanja EUROSTUDENT pokazuju da postoji tek nezamjetna razlika u rodnoj strukturi studentske populacije u odnosu na prethodne valove istraživanja (slika 14). Prvenstveni razlog za to možemo naći u činjenici da su u sva četiri istraživanja podaci utežavani prema spolu te je zbog toga rodna struktura u uzorku u skladu s populacijskim vrijednostima. Kao što je vidljivo, odnos muškaraca i žena u studentskoj populaciji konstantan je i pokazuje prevagu žena s 56 posto u odnosu na 44 posto muškaraca. Jedina istinska razlika u rezultatima proizlazi iz promjene pitanja koje od istraživanja EUROSTUDENT VI uvodi i treći mogući odgovor: *Ne bih se opredijelio/la* koji bira 0,4% ispitanika u 2016./2017., a 1,3 posto ispitanika u 2018./2019.⁷

Rodna raspodjela nije jednaka u svim obrazovnim područjima. Neka se zanimanja već tradicionalno percipiraju kao ženska, a neka kao muška. Iako obrazloženja za dominaciju muškaraca i žena u nekim obrazovnim područjima često nalaze objašnjenja u fizički težim i lakšim poslovima koji se vežu uz pojedina zanimanja, stvarna raspodjela korespondira u mnogo većoj mjeri s veličinom primanja u pojedinim profesijama, te su u tom smislu muškarci dominantnije bili prisutni u zanimanjima s višim primanjima.

⁵ Ovaj dio analiza zasniva se na anketnim podacima istraživanja EUROSTUDENT VII.

⁶ U ovom će se tekstu terminološki činiti razlika između rodne (subjektivna identifikacija) i spolne (administrativna klasifikacija) u svim analizama i interpretacijama u skladu s upotrijebljenom vrstom podataka. Distinkcija rodne identifikacije i spola uvedena je u istraživanju EUROSTUDENT VI.

⁷ Nažalost, s obzirom na to da je ovaj odgovor dalo tek 18 sudionika u EUROSTUDENT VI i 24 ispitanika u EUROSTUDENT VII, nije bilo moguće provoditi adekvatne statističke testove, te su ove osobe pripisane njihovoj administrativnoj kategoriji koja ih svrstava u dvije kategorije.

Slika 14. Rodna struktura studentske populacije

Prema tabličnom pregledu (tablica 3) vidljivo je da su žene iznadprosječno (više od 56%, koliko im je opći udio u studentskoj populaciji) zastupljene u pet područja: Obrazovanje, Umjetnost i humanistika, Društvene znanosti, novinarstvo i informacije, Poslovanje, administracija i pravo i Medicina i socijalna skrb. Muškarci su iznadprosječno zastupljeni u drugih pet područja: Prirodne znanosti, matematika i statistika, Informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT), Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo, Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina i Usluge. Nažalost neka od područja pokrivaju neka vrlo oprečna zanimanja po primanjima (npr. Medicina i socijalna skrb – liječnici u odnosu na medicinske sestre i socijalne radnike) pa je iz ove raspodjele nemoguće u potpunosti očitati u kojoj je mjeri dominantan udio žena balansiran na sve tipove prihodovnih kategorija. Takva bi analiza bila moguća jedino na znatno većim skupovima podataka, što se u slučaju analize studentske populacije može postići samo na potpunom populacijskom skupu podataka.

Eventualni razlog rodnog rasporeda prema obrazovnim područjima možemo tražiti i u nejednakoj zastupljenosti spolova u srednjoškolskom obrazovanju, u kojem u strukovnim školama u većoj mjeri participiraju muškarci, dok je u gimnazijama izrazita dominacija žena. Razlika se prenosi i na visoko obrazovanje kod kojeg neki programi postoje isključivo kao sveučilišni studiji, te je za njihov upis potrebno položiti državnu maturu primjerenu gimnazijskom programu. Stoga je za očekivati da će se veća zastupljenost žena u gimnazijskim programima prenijeti i na visokoškolsku razinu, gdje u prvih pet obrazovnih područja gotovo da nema stručnih studijskih programa: Obrazovanje, Umjetnost

i humanistika, Društvene znanosti, novinarstvo i informacije, Poslovanje, administracija i pravo te Prirodne znanosti, matematika i statistika.

Drugi je važan faktor moguće promjene spolne strukture studenata i studentica u pojedinim obrazovnim područjima koje je moguće očekivati zbog promjena u udjelu stručnih studija u ukupnom udjelu studenata, što bi potencijalno mogla biti korekcija favoriziranju žena zbog većeg udjela u gimnazijskoj populaciji.

Usporedimo li rodnu raspodjelu u odnosu na istraživanje EUROSTUDENT VI iz 2015./2016., uočljivo je znatnije povećanje udjela žena u Uslugama (+9,4%) i velik gubitak udjela u područjima Društvene znanosti, novinarstvo i informacije (-8,9%), Prirodne znanosti, matematika i statistika (-10,6%), Informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT) (-8,3%) te Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina (-18,6%). Upravo su u područjima navedenim kao područja u kojima opada udio žena, muškarci povećali svoj udio. U svim područjima u kojima su muškarci povećali udio, osim u području Društvene znanosti, novinarstvo i informacije, i prije su bili dominantno zastupljeni. Jedino dominantno muško područje u kojem se udio muškaraca smanjio jesu Usluge.

Podaci stoga pokazuju povećanje razdiobe na ženska i muška obrazovna područja, što treba shvatiti kao upozorenje o pojavi daljnje separacije na dominantno muška i ženska zanimanja. Praćenje podataka o primanjima nakon završenog studija po pojedinim obrazovnim područjima vjerojatno bi pokazalo da se i razlika u primanjima za isti stupanj visokog obrazovanja muškaraca i žena povećala.

Tablica 3. Rodna struktura studentske populacije s obzirom na područje studija

2018./2019.	Ukupno anketiranih	Žene	Muškarci	Ne bih se opredijelio/la
Obrazovanje	131	83,2%	14,5%	2,3%
Umjetnost i humanistika	145	60,0%	37,2%	2,8%
Društvene znanosti, novinarstvo i informacije	120	71,7%	28,3%	
Poslovanje, administracija i pravo	515	69,5%	28,7%	1,7%
Prirodne znanosti, matematika i statistika	76	46,1%	52,6%	1,3%
Informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT)	151	18,5%	80,8%	0,7%
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	291	33,7%	65,6%	0,7%
Agrikultura, šumarstvo, ribarstvo, veterina	60	48,3%	51,7%	
Medicina i socijalna skrb	227	74,0%	24,7%	1,3%
Usluge	123	37,4%	62,6%	

U tablici 4 može se vidjeti rodna struktura studentske populacije s obzirom na kategoriju visokih učilišta. Kao što je anticipirano u prethodnoj diskusiji, veći udio učenica u gimnazijskom obrazovanju odrazio se i na veću zastupljenost studentica na svim sveučilištima. Studentice čine znatnu većinu na Sveučilištu u Zagrebu (61%), u Rijeci (63,8%), Splitu (58,1%), Osijeku (57,1%) i na manjim sveučilištima (javna 66,3%, privatna 83,6%). Veći udio muškaraca u udjelu u ukupnoj populaciji studenata prisutan je na javnim veleučilištima (53,3%), javnim visokim školama (64,3%) i na privatnim visokim školama (55,7%). Ovaj se val istraživanja EUROSTUDENT od prethodnog vala istraživanja razlikuje po

tome što su studentice sada u većem udjelu na svim sveučilištima, dok je u prošlom istraživanju udio muškaraca na sveučilištima u Splitu i Osijeku bio u skladu s ukupnim odnosom muškaraca i žena u studentskoj populaciji. Kao novi uvid svakako treba istaknuti da se kod muškaraca pojavljuje manje ambicije i manje sigurnosti u uspjeh u visokom obrazovanju, te su oni u prvom redu dominantniji u stručnim studijima, jer u toj grani visokog školovanja dominiraju studenti preddiplomskih studijskih programa. Također je to vidljivo iz manje zastupljenosti u privatnim visokim učilištima, na kojima već od prve godine treba plaćati punu školarinu. Hoće li se uočena ekspanzija stručnog preddiplomskog obrazovanja nastaviti u budućnosti i koliko bi to moglo utjecati na omjer muškaraca i žena u visokom obrazovanju, pokazat će buduća istraživanja.

Tablica 4. Rodna struktura studentske populacije s obzirom na kategoriju visokih učilišta

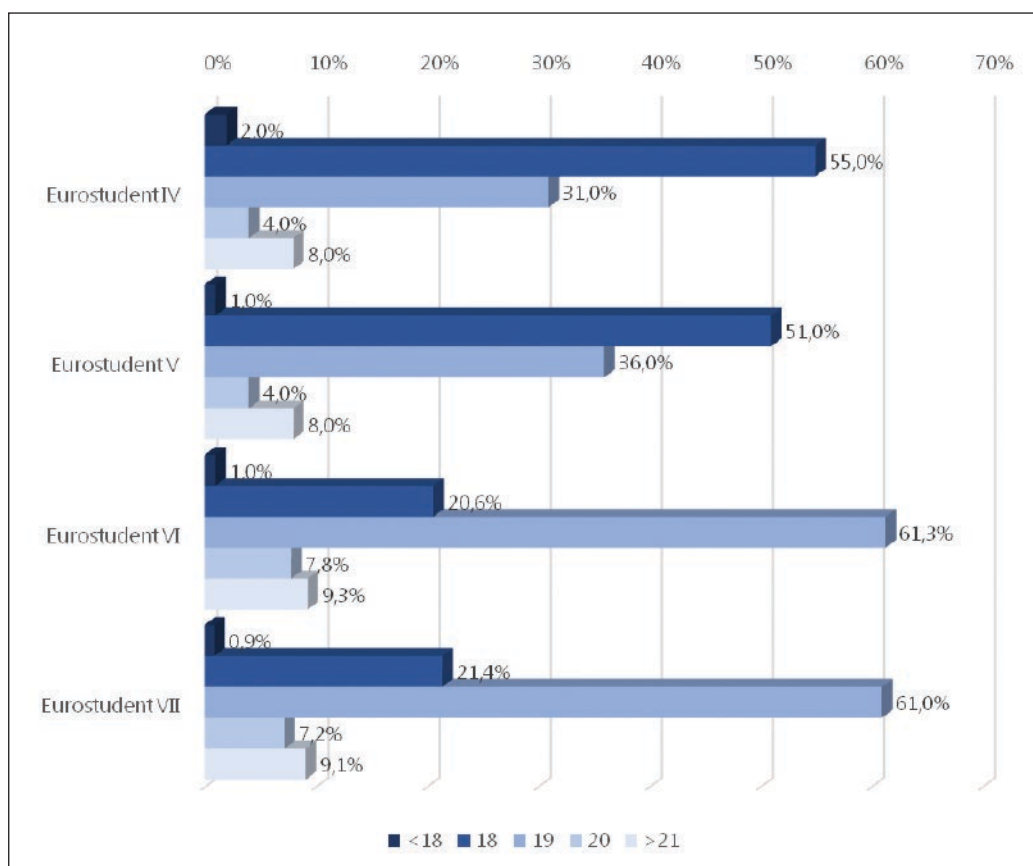
2018./2019.	Ukupno anketiranih	Žene	Muškarci	Ne bih se opredijelio/la
Sveučilište u Zagrebu	702	54,3%	44,7%	1,0%
Sveučilište u Rijeci	186	66,1%	33,3%	0,5%
Sveučilište u Splitu	222	58,1%	38,7%	3,2%
Sveučilište Josip Juraj Strossmayer u Osijeku	196	57,1%	41,3%	1,5%
Manja javna sveučilišta (<10.000)	166	66,3%	33,1%	0,6%
Privatna sveučilišta	55	83,6%	16,4%	
Javna veleučilišta	199	46,7%	53,3%	
Privatna veleučilišta	37	54,1%	35,1%	10,8%
Javne visoke škole	14	35,7%	64,3%	
Privatne visoke škole	61	44,3%	55,7%	

Dob upisa studenata

Na temelju prikupljenih podataka o godini rođenja i godini prvog upisa na visoko učilište formirana je varijabla dobi prvog upisa studenata na visoko učilište. Na slici 15 vidljivo je kako se u ovom valu istraživanja EUROSTUDENT zadržava promjena u vidu povećanog udjela studenata koji ulaze u visoko obrazovanje s 19 godina i smanjen udio studenata koji počinju studij s 18 godina. Osnovni razlog nije promjena ponašanja u mladoj generaciji, već promjena metodologije utvrđivanja dobi pri prvom upisu, koja sada zbog zaokruživanja rezultata češće ima cjelobrojni ishod od 19 godina⁸.

Kao što se može vidjeti iz grafičkog prikaza, udio studenata sa zakašnjelom tranzicijom (dvije i više godina nakon završetka srednjeg obrazovanja) stabilno se drži na razini od 8 do 9 posto. Razlozi za tako mali broj odgođenih tranzicija u visoko obrazovanje već su nekoliko puta spominjani, a to su defavoriziran položaj studenata u kasnijoj tranziciji, financiranje studija iz budžeta i rangiranje pri određivanju rang-lista za upis (najčešće se radi o osobama koje se vraćaju na državnu maturu nakon

8 Promjena je uvedena u istraživanju EUROSTUDENT VI.

Slika 15. Struktura studentske populacije s obzirom na dob upisa

završene srednje stručne škole, što ih zbog prekida u obrazovanju stavlja u nepovoljniji položaj od učenika koji državnu maturu polažu na kraju srednjeg obrazovanja).

Stoga Hrvatsku i dalje treba promatrati kao zemlju u kojoj se prelazak u visoko obrazovanje dominantno odvija bez odgode nakon završetka srednje škole. Takav rezultat s jedne strane upućuje na dovoljne kapacitete visokog školstva za prihvata svih zainteresiranih za studij, male potražnje za radnom snagom s kvalifikacijama srednje škole, ali i na nedovoljnu uključenost osoba koje bi s odgodom upisale studij nakon određenog razdoblja na tržištu rada (cjeloživotno učenje, dokvalifikacije). Odgođeni studij karakterističan je za zemlje koje imaju znatno veći udio osoba koje se na studij vraćaju nakon vremena provedenog u zaposlenosti, osoba koje se školuju ili doškoluju uz rad te u zemljama koje u jednakoj mjeri financijski podupiru studij u odgođenoj tranziciji.

Roditeljska financijska potpora kao dominantan izvor financija za studij veže se za mlađe generacije, pa se i taj element nadovezuje na postojeće odrednice. Nadalje, spor tijekom ulaska u zaposlenje te niska primanja osoba koje rade sa srednjom stručnom spremom nepremostiva su barijera povratku u visoko obrazovanje, jednako kao i briga za vlastitu djecu (većina se, prema podacima DZS-a odlučuje za roditeljstvo poslije tridesete godine života). Podaci o broju studenata koji imaju djecu pokazuju da se u dobnim kategorijama do 24 godine na studiju ne nalazi ni jedan student ili studentica koji imaju djecu, u kategoriji od 25 do 29 udio studenata s djecom je 0,4 posto, dok je među osobama koje studiraju u dobi od 30 godina ili starijoj udio osoba koje imaju djecu 37,3 posto. Tako sustav

financiranja visokog školstva nepovoljno utječe ne samo na odgođeno studiranje nego u velikoj mjeri i dovodi do odgađanja roditeljstva za dob poslije tridesete godine.

U tablici 5 prikazani su podaci o strukturi studenata prema dobi prvog upisa s obzirom na studentski status. Vidljivo je da je kod redovitih studenata velika većina (95,8%) onih koji su učilište prvi put upisali prije 21. godine, dok je kod izvanrednih studenata taj broj nešto manji (78,0%), iako je i dalje riječ o velikoj većini. Također, i ovi se podaci razlikuju u svega nekoliko postotaka u odnosu na prošli val istraživanja te potvrđuju prethodna saznanja da se model izvanrednog studija ne koristi za studij uz rad, već kao osobno financirani studij za studente mlađe dobi koji nisu ušli u kvote određene financiranjem MZO-a ili su zbog neuspješnog studiranja prešli na izvanredni studij.

Tablica 5. Struktura studentske populacije prema dobi prvog upisa s obzirom na studentski status

2018./2019.	Ukupno	Redoviti studenti	Izvanredni studenti
Ukupno	2.150	1.326	500
<21	89,6%	95,8%	78,0%
>21	10,4%	4,2%	22,0%

Vratimo li se na udio studenata s odgođenim ulaskom u visoko obrazovanje prema visokim učilištima (tablica 6), gotovo da možemo prepoznati poželjnost pojedinih studijskih centara, jer što je veći interes za studiranje u pojedinoj ustanovi, manje su šanse da se netko tko se vraća u školovanje nakon prekida kontinuiteta obrazovanja upiše na studij takvog visokog učilišta. Prema tom pokazatelju najmanji udio upisanih u odgođenom ulasku u visoko obrazovanje imaju sveučilišta u Zagrebu i Rijeci te privatna sveučilišta (vjerojatno se radi o dodatnom efektu koji uzrokuje cijena školovanja koju mogu pokriti samo roditelji, a ne student koji je završio srednje obrazovanje). Pritom su na drugom kraju ljestvice javne visoke škole koje su se očito okrenule privlačenju studenata koji se na studij vraćaju iz rada ili s duljim izbivanjem iz obrazovanja. Treba naglasiti da većina, ako ne i sve, ne uvjetuje upis na studij polaganjem državne mature.

Tablica 6. Struktura studentske populacije prema dobi prvog upisa s obzirom na kategoriju visokih učilišta

2018./2019.	Ukupno	<21	>21
Sveučilište u Zagrebu	698	95,8%	4,2%
Sveučilište u Rijeci	185	95,7%	4,3%
Sveučilište u Splitu	220	88,2%	11,8%
Sveučilište Josip Juraj Strossmayer u Osijeku	197	89,3%	10,7%
Manja javna sveučilišta (<10 000)	162	79,6%	20,4%
Privatna sveučilišta	55	96,4%	3,6%
Javna veleučilišta	200	88,5%	11,5%
Privatna veleučilišta	37	81,1%	18,9%
Javne visoke škole	14	57,1%	42,9%
Privatne visoke škole	60	81,7%	18,3%
Ukupno	1.828	90,9%	9,1%

S posljednjim se nalazom donekle ipak potvrđuje intencija razvoja stručnih studija kao dominantno usmjerenih na proizvodna zanimanja i školovanje osoba koje naknadno ulaze u visoko obrazovanje, ali samo kod visokih škola, dok su veleučilišta usmjerena na konkurenciju sa sveučilištima za mlađe studente, što se sve više pokazuje i u tendenciji pravne preregistracije veleučilišta u sveučilišta.

Socijalno podrijetlo studenata

Već spomenuta ovisnost studenata o financiranju od strane roditelja, kao i niz istraživanja koja uspjeh u školovanju povezuju s kulturnim kapitalom, dovode nas do pitanja u kojoj je mjeri studiranje povezano sa socijalnim položajem roditelja.

Tablica 7. Obrazovna struktura obaju roditelja studenta prema vrsti visokog učilišta

2018./2019.	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Osijeku	Manja javna sveučilišta	Privatna sveučilišta	Javna veleučilišta	Privatna veleučilišta	Javne visoke škole	Privatne visoke škole	Ukupno
Niže i kraće srednje obrazovanje (ISCED 0, 1, 2)	0,4%	2,2%	4,9%	3,3%	4,0%	0,0%	2,6%	0,0%	0,0%	1,8%	2,0%
Četverogodišnje srednje obrazovanje (ISCED 3)	43,0%	57,2%	60,5%	62,1%	70,2%	50,0%	70,5%	62,2%	92,9%	33,3%	54,5%
Kratki studijski program ili prvostupnik (ISCED 5, 6)	14,2%	15,6%	19,0%	13,2%	11,3%	9,3%	10,9%	16,2%	0,0%	12,3%	13,9%
Magistar struke ili četverogodišnji studij (ISCED 7)	31,8%	16,7%	14,1%	16,5%	13,9%	33,3%	7,8%	13,5%	0,0%	17,5%	21,4%
Poslijediplomski studij (ISCED 8)	10,9%	10,6%	6,3%	8,2%	4,6%	7,4%	10,9%	8,1%	7,1%	36,8%	10,2%
Ukupno	688	180	205	182	151	54	193	37	14	57	1.761

Analiza strukture obrazovanosti roditelja (agregirani podatak obrazovanja obaju roditelja) studenata po pojedinim vrstama visokih učilišta ne pokazuje ravnomjernu raspodjelu koja bi jasno diferencirala dostupnost visokih učilišta studentima iz obitelji različita obrazovnog podrijetla (tablica 7). U prvom redu treba primijetiti da je struktura obrazovanosti roditelja znatno iznad prosjeka za opću populaciju u Hrvatskoj. Iako izostanak nižih stupnjeva obrazovanja ne čudi, jer su oni uglavnom vezani za stariju populaciju (60+), udio kategorija najvišeg obrazovanja znatno je viši te je zastupljenost kategorija visokog obrazovanja viša od najrazvijenije urbane sredine u RH, Zagreba. Stoga se jasno može zaključiti da je visoko obrazovanje ipak manje dostupno studentima koji dolaze iz obitelji s nižim obrazovanjem roditelja.

Među velikim sveučilištima postoje razlike u kojima se Sveučilište u Zagrebu pokazuje kao najselektivnije u primanju studenata iz obitelji s višim stupnjevima obrazovanja te manjom zastupljenošću

studenta čija su oba roditelja u prosjeku završila srednju školu. Jednaku tendenciju diferenciranja imamo i kod privatnih sveučilišta, no kod njih su viši stupnjevi obrazovanja roditelja ograničeni na razinu magistra struke i ne dolaze do stupnja poslijediplomskog obrazovanja.

Druga velika sveučilišta (Rijeka, Split i Osijek) po strukturi obrazovanja roditelja studenata uglavnom se kreću oko prosjeka cijele studentske populacije, s blagom tendencijom povećanja šansi za studente čiji su roditelji u prosjeku imali završenu srednju školu.

Manja javna sveučilišta uglavnom su dostupna studentima čiji roditelji imaju završenu srednju školu, s izrazitom podzastupljenošću viših stupnjeva obrazovanja.

Sumiramo li sveučilišni dio visokog obrazovanja, umjesto zaključka o većoj ili manjoj dostupnosti pojedinih sveučilišnih studija, konfiguraciju obrazovanja roditelja studenata treba razmotriti prema lokacijskom kriteriju. Što je sveučilište manje, kasnije je osnovano, te ta sredina ima i manje visokoobrazovanih osoba u populaciji. U privatnom sveučilišnom obrazovanju struktura obrazovanja roditelja podudara se sa zagrebačkim sveučilištem jer obje vrste visokih učilišta djeluju u Zagrebu pa dijele istu populacijsku bazu iz koje crpe studente.

Mreža javnih veleučilišta uglavnom je razvijana u posljednjem desetljeću, s namjerom da se sustav visokih učilišta razvije u manjim gradovima. I ova učilišta slijede strukturu obrazovanja u manjim urbanim sredinama, s jasnom dominacijom srednjeg stupnja obrazovanja među roditeljima.

Radi usporedbe strukture obrazovanja po sjedištima visokih učilišta u tablici 8 prikazani su udjeli stupnjeva obrazovanja roditelja za pojedine lokacije.

Jedino visoke škole proizlaze iz drugačijeg modela, u kojem se lokacija i uloga, tj. studijski program(i) tih visokih učilišta više podudaraju sa specifičnom vizijom osnivača, a manje s teritorijalnim pozicioniranjem. I privatne i javne visoke škole isključivo su se orijentirale na studente s roditeljima nižih stupnjeva obrazovanja, privlačeći ih kraćim studijskim programima (uglavnom bez nastavka na specijalističkoj diplomskoj razini). Jedina je razlika u tome što su javne visoke škole dostupnije zbog mogućnosti studiranja bez plaćanja školarine.

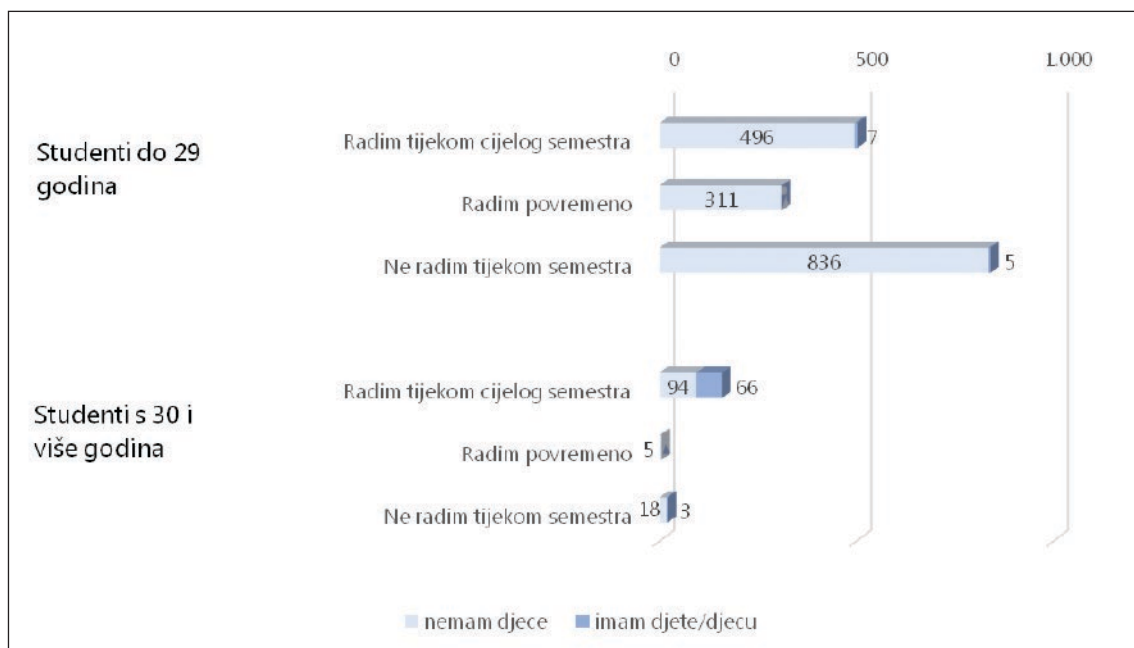
Tablica 8. Pregled strukture prosječne obrazovanosti roditelja studenata prema lokacijama smještaja visokih učilišta

2018./2019.	Zagreb	Rijeka	Split	Osijek	Manja javna sveučilišta (Zadar, Pula, Dubrovnik, Varaždin, Koprivnica)	Javna veleučilišta (Vukovar, Velika Gorica, Zaprešić, Karlovac, Šibenik, Gospić)	Ukupno
Niže i kraće srednje obrazovanje (ISCED 0, 1, 2)	0,5%	3,3%	4,9%	3,1%	3,7%	3,0%	1,9%
Četverogodišnje srednje obrazovanje (ISCED 3)	44,5%	64,8%	60,5%	57,4%	69,3%	74,2%	53,2%
Kratki studijski program ili prvostupnik (ISCED 5, 6)	13,5%	9,8%	13,7%	7,8%	7,4%	4,5%	11,7%
Magistar struke ili četverogodišnji studij (ISCED 7)	28,7%	4,9%	5,4%	10,1%	6,1%	7,6%	18,9%
Poslijediplomski studij (ISCED 8)	12,9%	17,2%	15,6%	21,7%	13,5%	10,6%	14,3%
Ukupno	861	122	205	129	163	66	1.546

U prilog interpretaciji prema lokaciji visokog učilišta ide i procjena materijalnog stanja roditelja koju studenti za sve stupnjeve visokog obrazovanja roditelja ocjenjuju podjednako, te se samo studenti čiji roditelji nisu studirali pozicioniraju u kategoriju iznimno ispodprosječnog ili ispodprosječnog materijalnog stanja. Kako se radi o subjektivnoj procjeni materijalnog stanja, studenti iz manjih sredina uspoređuju se s drugim stanovnicima vlastita mjesta boravka te svaka urbana sredina ima svoja mjerila sidrenja prosjeka temeljena na usporedbi s bližom okolinom.

Studenti s djecom

Studenti mlađi od 30 godina koji imaju djecu zastupljeni su u studentskoj populaciji s 0,4 posto, što je dodatan pad od 1% u odnosu na istraživanje iz 2016./2017. U pogledu radnog statusa studenti mlađi od 30 godina zaposleni su tijekom cijelog semestra (akademske godine) u 30,2 posto slučajeva, povremeno radi 18,9 posto, dok 50,9 posto ne radi tijekom semestra (slika 16). Kako je udio roditeljstva u dobi kada je primarna aktivnosti osobe studiranje tako malen da se ne može procijeniti specifičnost studiranja uz roditeljstvo, praktički se kategorija roditeljstva u vrijeme redovitog studija u ovom obuhvatu može zanemariti.

Slika 16. Usporedba rada tijekom semestra za roditelje u kategoriji do 29 godina i preko 30 godina

Studenti stariji od 30 godina uglavnom su profesionalno aktivne osobe koje se na studij vraćaju iz zaposlenja te ih radi 80,3 posto, dok povremeni posao tijekom nastavne godine radi još dodatnih 4,3 posto. Svega 15,4 posto ne radi tijekom razdoblja nastave na studiju. U starijoj dobnoj skupini 62,9 posto studenata ima djecu. Kako se kod studentske populacije uglavnom radi o studentima koji se uključuju u studij nakon vremena provedenog u profesionalnoj aktivnosti, briga o djeci u pogledu materijalnog statusa ovisi u prvom redu o njihovom zaposlenju, a ne o tipu studentskog angažmana.

Studenti obrazovni migranti

Studenti koji dolaze studirati u Hrvatsku iz drugih zemalja mogu imati problema u prilagodbi na sustav obrazovanja. Iako se i domaći studenti u prelasku u visoko obrazovanje prilagođuju drugačijem načinu organizacije poučavanja, provjere postignuća i povećanim zahtjevima, smatra se da strani studenti imaju dodatne poteškoće, u obliku prilagodbe na uvjete života, sustav obrazovanja i razumijevanje jezika. U toj prilagodbi na kulturne različitosti ključan element prilagodbe je integracija u studentsku populaciju. No dio prilagodbi vezanih za udaljenost i podršku primarne obitelji ostaje trajan problem. Čak i studenti kojima su roditelji migrirali u Hrvatsku vrlo često imaju dodatne poteškoće u prilagodbi zbog nepotpune adaptacije svojih roditelja na novu sredinu.

Hrvatski sustav visokog obrazovanja od osamostaljenja Hrvatske izgubio je dio studenata koji su dolazili iz drugih zemalja bivše države, kojima je, kao građanima iste države, u to vrijeme bio olakšan pristup visokom obrazovanju u Hrvatskoj. Nakon osamostaljenja sustav visokog obrazovanja u priličnoj je mjeri zatvoren, te je broj stranih studenata sveden na minimalne udjele.

Jedini stalni priljev „stranih studenata“ bio je iz Bosne i Hercegovine, gdje je Hrvatska vodila posebnu brigu o tome da se građani Bosne i Hercegovine hrvatske nacionalnosti obrazuju u Hrvatskoj pod jednakim uvjetima kao i studenti iz Hrvatske.

Osim toga Hrvatska je omogućivala i visoko obrazovanje studentima koji dolaze iz drugih zemalja, a pripadaju hrvatskom etničkom korpusu, bilo da su druga bilo treća generacija Hrvata koji su se naselili u drugim zemljama. Tretman ovog dijela studenata varirao je kroz vrijeme i u pogledu mjera koje se primjenjuju, od prioriternih upisa i oslobađanja od plaćanja školarine do tretiranja ovih studenata kao osoba koje plaćaju svoj studij.

U novije vrijeme, od ulaska Hrvatske u članstvo Europske unije, pojavljuje se i treći tip stranih studenata koji upisuju studijske programe na engleskom jeziku te se koriste pogodnostima harmonizacije profesionalnih diploma u reguliranim profesijama za cijelo područje EU-a. Takvi su studenti uglavnom državljani zemalja članica EU-a, nisu etnički i jezično povezani s Hrvatskom te se koriste ekonomski povoljnijim uvjetima studiranja u Hrvatskoj u odnosu na zemlju podrijetla. Ovaj je oblik studiranja posebno prisutan u medicini, te studiji medicine na Sveučilištu u Splitu i Sveučilištu u Zagrebu već imaju znatnu međunarodnu vidljivost.

Izvan prostora studijskih programa na engleskom jeziku postoje posebne kvote za studente strane državljanke, no one su po broju iznimno malene.

Istraživanje EUROSTUDENT VII nije moglo obuhvatiti studente koji ne govore hrvatski jezik, tako da će obuhvat stranih studenata uglavnom reflektirati brojnost studenata koji govore hrvatski jezik i studiraju na hrvatskom jeziku.

Prema rezultatima anketnog istraživanja 99,5 posto studenata ima hrvatsko državljanstvo. Većina dolazi iz obitelji u kojoj i roditelji imaju hrvatsko državljanstvo (98,7%), studenti koji imaju državljanstvo i jedan roditelj ima, a drugi nema državljanstvo RH prisutni su u 0,6 posto slučajeva, a studenti koji imaju državljanstvo RH, a roditelji im nemaju vrlo su rijetki (0,1%). Administrativno gledano, svi oni imaju pravo na potporu MZO-a za redovito studiranje bez plaćanja. Studenti sa stranim državljan-

---

stvom vrlo su rijetki: studenti čija oba roditelja nemaju državljanstvo RH (0,3%), studenti kojima jedan roditelj ima državljanstvo RH (0,2%) te studenti kojima oba roditelja imaju državljanstvo RH (0,1%).

Iako se radi o minimalnim udjelima, u kojima istraživanje na uzorku može pogriješiti u procjeni udjela, vidljivo je da se prostor visokog obrazovanja u RH ipak otvara za studente koji dolaze iz drugih zemalja.

Znatno je precizniji pogled na generacijski migrantski status studenata. U ukupnom broju studenata njih 74,4 posto rodilo se u Hrvatskoj. Studenata koji su doselili u RH tijekom svog života ima 5,5 posto, studenata čiji su roditelji doselili u Hrvatsku je 6,5 posto i studenata čiji je jedan roditelj doselio u Hrvatsku, a drugi je rođen u Hrvatskoj 12,7 posto. U razmatranju ovih kategorija uglavnom se treba staviti u okvir migracija koje se pojavljuju između BiH i Hrvatske te migracija (sada roditelja) koje su se događale u vrijeme raspada Jugoslavije.

Ključan element prilagodbe, bez obzira na podrijetlo, u sustavu visokog obrazovanja koji se dominantno izvodi na hrvatskom jeziku jest poznavanje jezika. Svega 1,4 posto studenata izjavljuje da im materinji jezik nije hrvatski. Njih 1,4 posto izjavljuje da im je materinji i bosanski, te 0,7 posto srpski (uz mogućnost da imaju i neki drugi materinji jezik). Iako ova dva jezika nisu identična u govoru, jezičnim frazemima i gramatici, prilagodba na hrvatski jezik, ako on već nije materinji, relativno je jednostavna.

Talijanski jezik matičnim smatra 0,8 posto studenata, koji uglavnom pripadaju talijanskoj nacionalnoj manjini.

Izvorni stranci jesu studenti koji kao matični jezik deklariraju engleski.

Studenti s poteškoćama

Jedan od stalnih ciljeva istraživanja EUROSTUDENT jest provjeriti u kojoj je mjeri visoko obrazovanje dostupno osobama s fizičkim ili psihičkim poteškoćama. Osnovni je razlog interesa za ovu temu unaprijediti podršku osobama s teškoćama kako one ne bi bile isključene iz obrazovnog procesa zbog prepreka koje nisu vidljive osobama koje poteškoće nemaju.

Pristup istraživanja EUROSTUDENT VII u anketnom mjerenju udjela osoba s poteškoćama jest detektirati sve osobe s bilo kojim oblikom ograničenja te nakon toga subjektivnom procjenom ispitanika utvrditi predstavlja li poteškoća ograničenje u studiranju i koliko je ona vidljiva drugim osobama. Ovakav pristup omogućuje znatno širu detekciju potencijalnih problema i pokušava izbjeći ograničenja koja se pojavljuju kod osoba koje, skrivajući svoje poteškoće, pokušavaju izbjeći stigmatu.

U ukupnoj populaciji studenata zahvaćenoj ovom anketom 71,2 posto izjašnjava se da nema nikakvih poteškoća, dok je 6,5 posto preskočilo odgovor na ovo pitanje. Jednu ili više poteškoća prijavilo je 21,4 posto studenata.⁹

---

⁹ Broj studenata bez poteškoća utvrđen je na temelju pitanja u kojem su nabrojene različite poteškoće, te su kao studenti bez poteškoća klasificirani svi oni koji nisu prijavili ni jednu poteškoću.

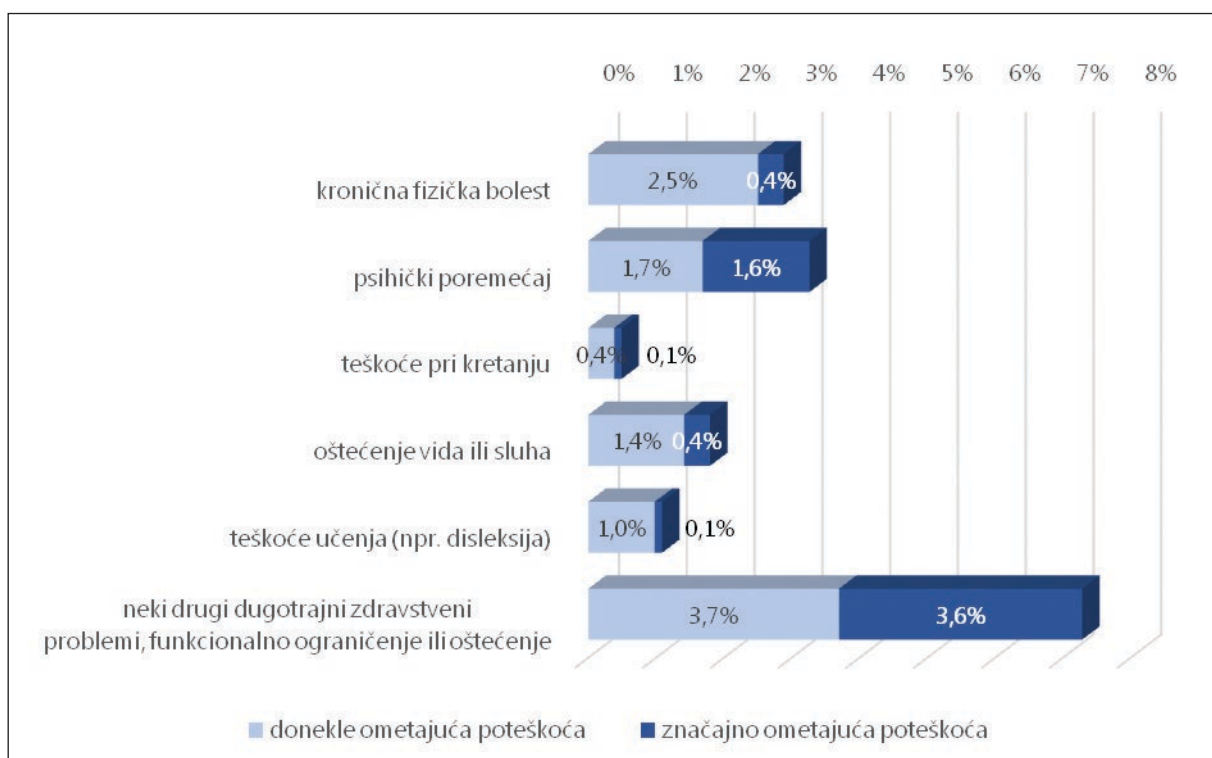
Tablica 9. Studenti s poteškoćama prema tipu poteškoće

2018./2019.	Imaju poteškoću
Kronična fizička bolest	5,0%
Psihički poremećaj	3,6%
Poteškoće pri kretanju	1,0%
Oštećenje vida ili sluha	5,4%
Poteškoće učenja (npr. disleksija)	1,5%
Neki drugi dugotrajni zdravstveni problemi, funkcionalno ograničenje ili oštećenje	8,4%

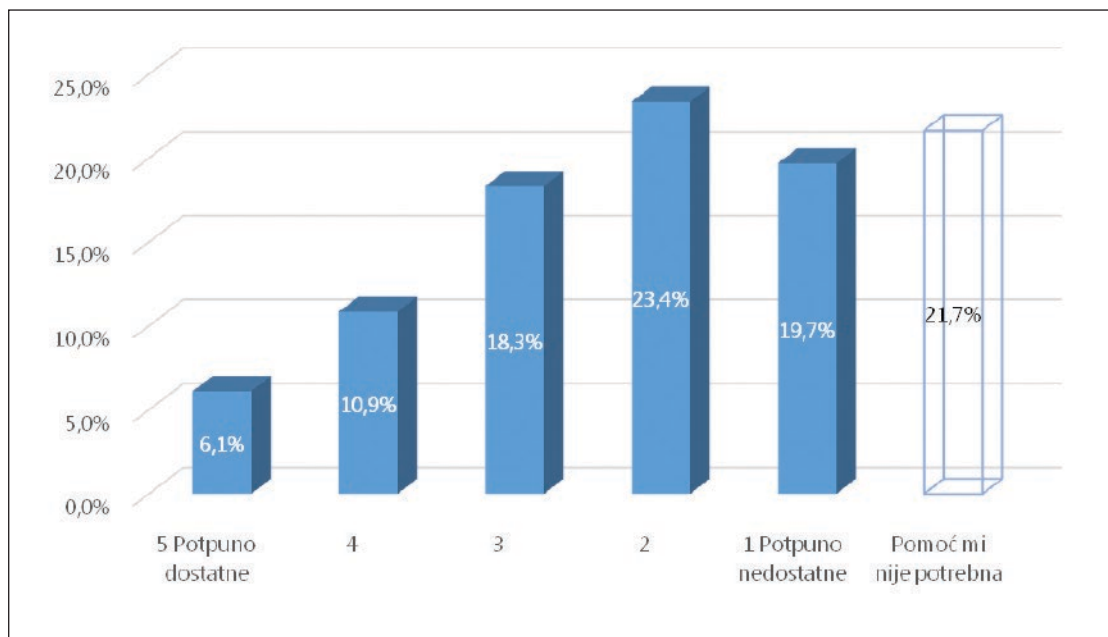
No svega 1,6 posto studenata izjavljuje da je njihova poteškoća vidljiva drugim osobama, dok 4,6 posto izjavljuje da je njihova poteškoća drugim osobama uočljiva nakon određenog vremena. Ostalih 15,1 posto smatra da njihova poteškoća nije uočljiva drugima.

Kada studenti procjenjuju koliko im poteškoće stvaraju probleme u svakodnevnom životu, njih 2,1 posto od ukupnog broja studenata smatra da im stvaraju znatne probleme, a 11,9 posto da imaju lakših problema.

Ozbiljno ometanje studiranja prijavljuje 2,8 posto studenata, a dodatnih 8,8 posto smatra da im poteškoće koje imaju donekle ometaju studiranje.

Slika 17. Utjecaj poteškoća na studiranje

Slika 18. Ocjena pomoći koju pruža visoko učilište u prevladavanju poteškoća

Tablica 10. Utjecaj pojedinih tipova poteškoća na studiranje

2018./2019.	Donekle ometajuća poteškoća	Znatno ometajuća poteškoća
Kronična fizička bolest	2,5%	0,4%
Psihički poremećaj	1,7%	1,6%
Poteškoće pri kretanju	0,4%	0,1%
Oštećenje vida ili sluha	1,4%	0,4%
Poteškoće učenja (npr. disleksija)	1,0%	0,1%
Neki drugi dugotrajni zdravstveni problemi, funkcionalno ograničenje ili oštećenje	3,7%	3,6%

Najveći utjecaj na studiranje ima kategorija drugih zdravstvenih problema (slika 17), što je i očekivano s obzirom na to da se ne mogu nabrojiti sve moguće poteškoće, pa ova kategorija obuhvaća mnogo različitih poteškoća kojih se student mogao dosjetiti kao ograničavajućih. Od specifično imenovanih poremećaja najveći udio u poteškoćama koje znatno ometaju studiranje imaju psihički problemi, dok su na drugom mjestu kronične fizičke bolesti. Kao najmanji problem studenti ističu probleme u kretanju.

U ukupnoj procjeni podrške koju dobivaju od visokih učilišta u prevladavanju ograničenja uzrokovanih njihovim poteškoćama, studenti su uglavnom vrlo kritični (slika 18).

5.

Materijalni uvjeti studiranja

Kao što je već istaknuto u opisu demografske strukture i opisu populacije studenata, obuhvat populacije mladih u dobi za školovanje povećava se zbog demografskog deficita koji Hrvatska ima cijeli niz godina. Tako je ulazak u visoko obrazovanje sve manje barijera za stjecanje visokog obrazovanja. Ako ta barijera još postoji, ona je pomaknuta na niže stupnjeve obrazovanja i napuštanje školovanja u srednjoj školi ili u tijek studija u kojem treba pokazati napredak u obrazovnom procesu. Stoga dostupnost visokog obrazovanja sve više ovisi o uvjetima života i materijalnoj potpori u vrijeme studija.

Hrvatska je kao zemlja koja je bila orijentirana na svega nekoliko centara visokog obrazovanja i modela, u kojima se smještaj studenata zasnivao na studentskim domovima ili privatnom iznajmljivanju stanova, u proteklom razdoblju učinila mnogo na razvoju mreže visokih učilišta, što je povećalo dostupnost i priuštivost studiranja studentima iz manjih sredina te omogućilo i, za sada još uvijek slabo rašireno, studiranje uz rad.

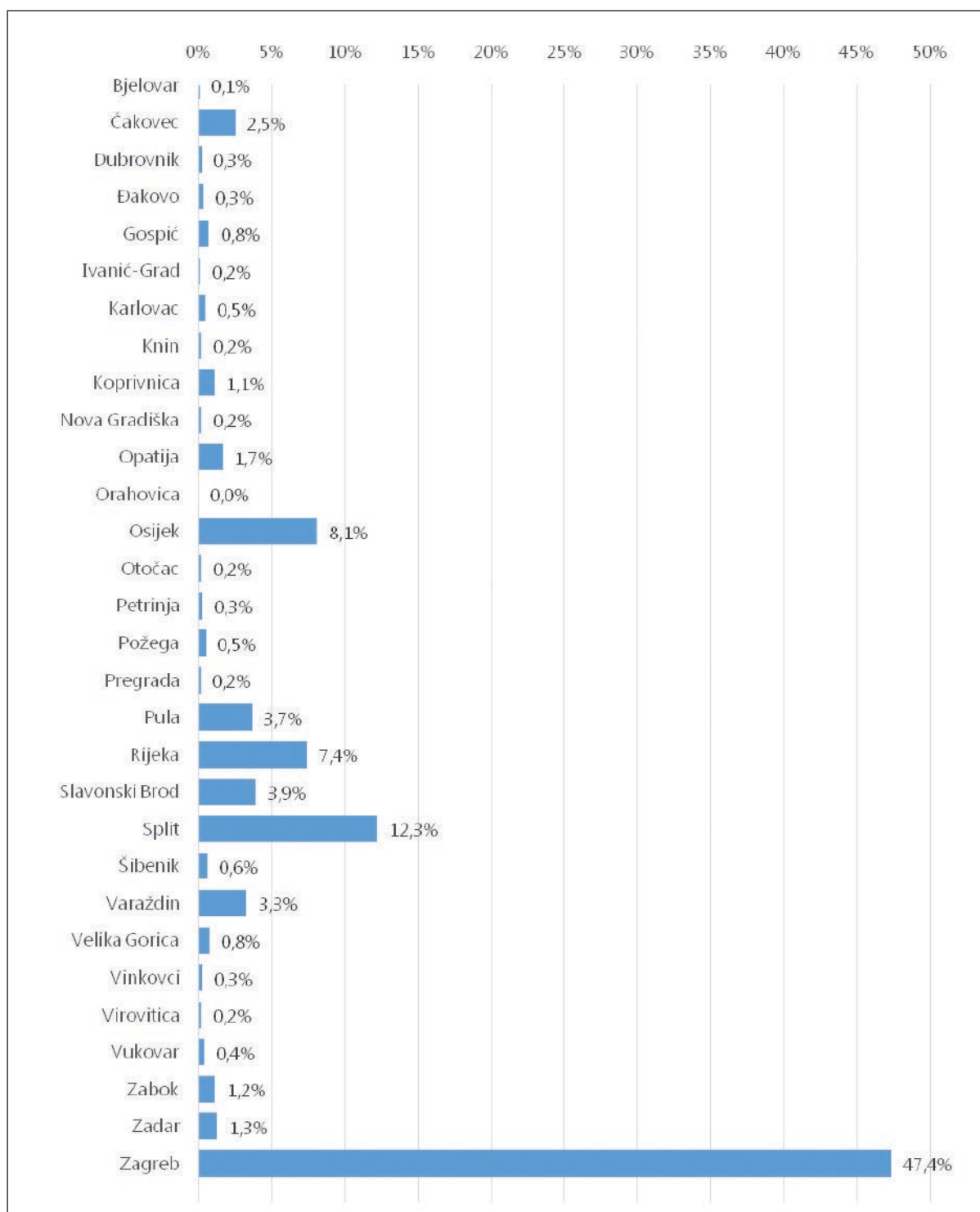
No bez obzira na napredak u prostornom širenju, ugled starih institucija, širina ponuđenih studijskih programa, kapaciteti broja studenata i poželjnost sveučilišnih studija ipak usmjeruju interes studenata za upis na studije u velikim gradovima. Drugi je veliki faktor privlačnosti studija u velikim sveučilišnim centrima brojnost studentske populacije koja život studenata, infrastrukturnu potporu i integraciju u studentski život čini lakšom, a integraciju u akademsku zajednicu snažnijom.

U dihotomiji blizine i pristupačnosti nasuprot prestižu i raznovrsnosti, analiza materijalnih uvjeta studiranja bit će usmjerena na četiri opsežna područja: stanovanje, prihode, troškove i rad u vrijeme studija.

Prostorni raspored i migracije na studij izvan mjesta boravka

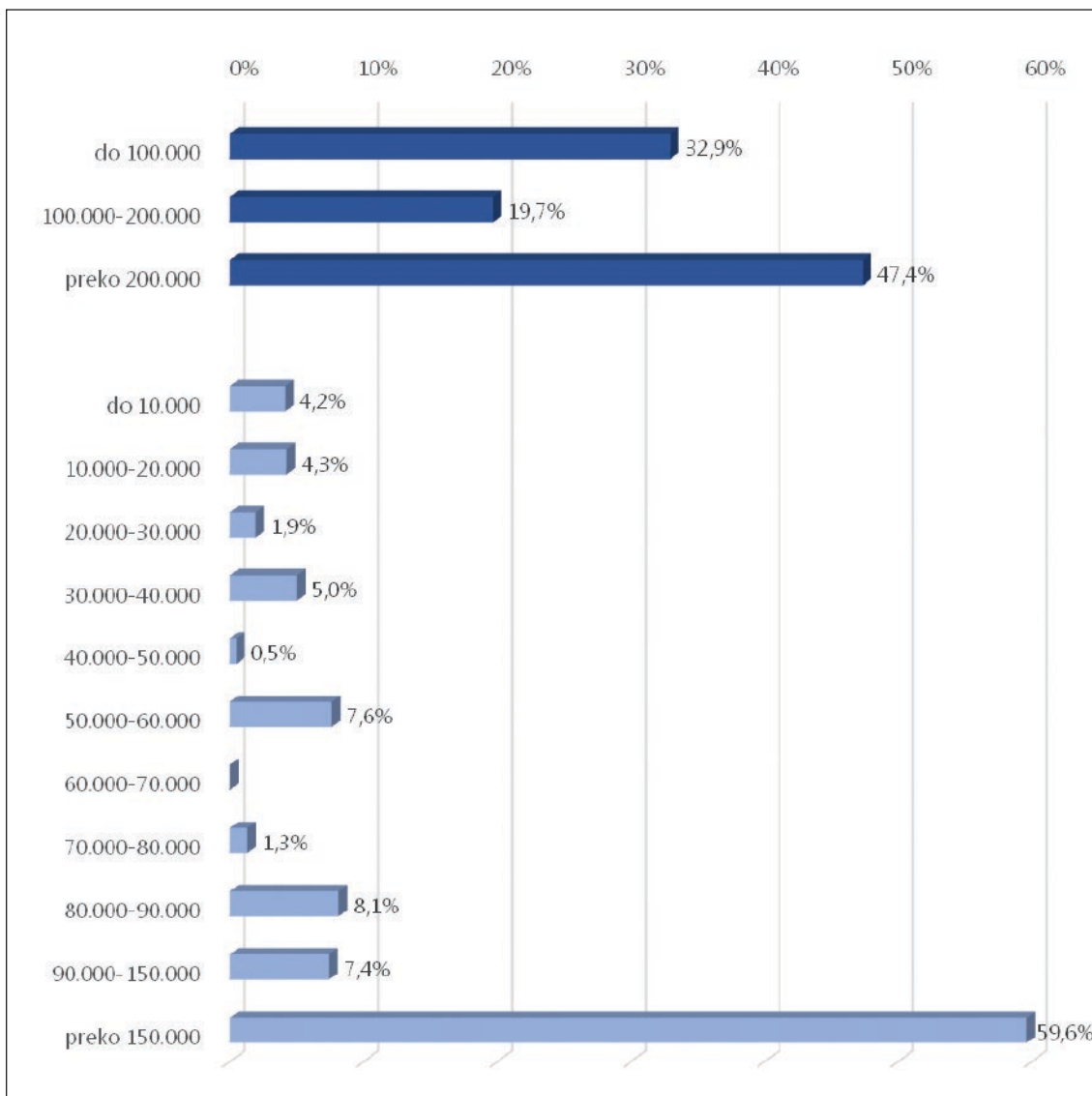
Spomenuto prostorno širenje mreže visokih učilišta odražava se na prostorni raspored i tip smještaja studenata u vrijeme studija. Tradicionalni pristup odlaska na studij u velike sveučilišne centre stavljao je u nepovoljan položaj studente izvan velikih sveučilišnih centara, pogotovo ako su dolazili iz obitelji slabijega imovinskog statusa. Studentski domovi kao oblik subvencioniranog stanovanja nikada nisu uspjeli dosegnuti potrebe za tim tipom smještaja te su balansirali između socijalnih kriterija i uspješnosti studiranja. Kako ova dva kriterija idu u suprotnim smjerovima – što lošiji materijalni uvjeti studenta, to slabiji uspjeh na studiju – potpuna socijalna komponenta ovog modela uvijek je bila kompromis između dostupnih kapaciteta i uvjetovanja smještaja uspješnošću studiranja. Razvoj mreže visokoškolskih učilišta povećao je broj centara u kojima je moguće studirati i osnivanjem sveučilišta i razvojem visokih učilišta koja provode stručno visoko obrazovanje, ali se suočio s problemima nedovoljno razvijene infrastrukture (smještaj i studentska prehrana) te, vrlo često, nedovoljnom komunikacijskom infrastrukturom za komutaciju prema manjim naseljima iz kojih su studenti dolazili. Tako su katkad planirane prednosti u nekim sredinama postajale ograničenja u postizanju pune svrhe širenja mreže visokih učilišta.

Slika 19. Broj studenata prema mjestu izvođenja studija

Brojnost studenata u pojedinim mjestima i gradovima zadržava primat velikih sveučilišnih centara iz dva razloga, u tim je gradovima najveća koncentracija stanovništva, najpovoljnija starosna struktura stanovništva i veći prirodni prirast, a na to se nadovezuje i viša obrazovna struktura stanovništva, veći prihodi i veće profesionalne aspiracije vezane za veću mogućnost zapošljavanja. Sve to ne samo da u velikoj većini zadržava studente u tim centrima nego i privlači one iz drugih sredina koji u

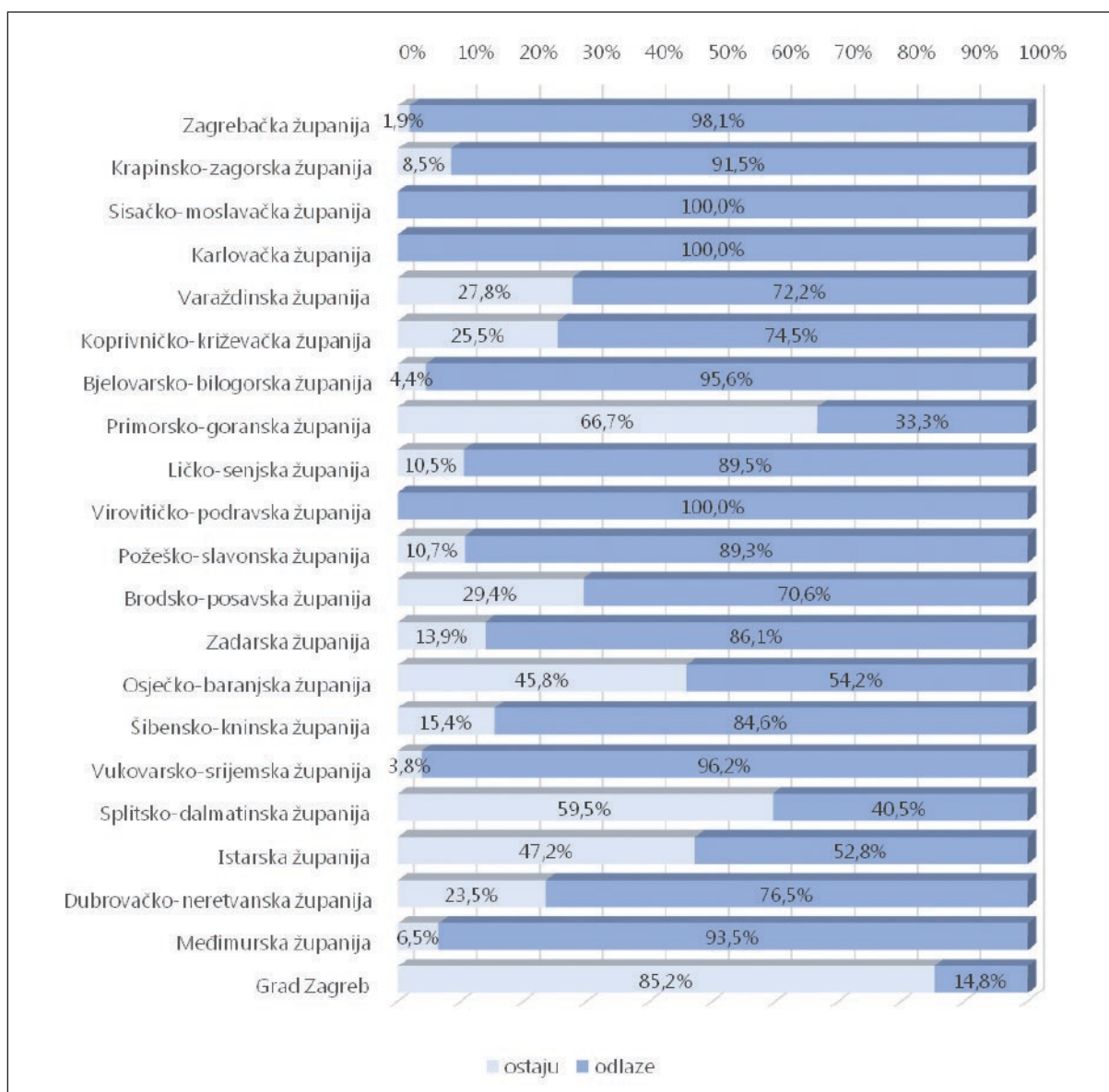

Slika 20. Raspored studenata prema veličini naselja u kojima se izvodi studijski program

obrazovanju vide šansu za socijalnu promociju, ekonomski prosperitet te migracijsko preseljenje u veće urbane sredine.

Manje se urbane sredine u grafičkom prikazu (slika 19) rasipaju u pogledu udjela na veći broj, te je njihova prisutnost u visokom obrazovanju manje uočljiva. Stoga se važnost studija u manjim urbanim sredinama može bolje sagledati ako se svi studijski centri grupiraju u manje kategorija formiranih po veličini (slika 20). U grubljor klasifikaciji, raspodjela u tri kategorije daje odnos (1) Zagreba, (2) Splita i Rijeke, (3) Osijeka i ostalih mjesta u kojima se izvode studijski programi. Čak i kada se izuzme Osijek (8,1%) i kategorije manjih mjesta (24,8%), postaje jasno kolika je važnost manjih studijskih centara u sustavu visokog obrazovanja Republike Hrvatske.

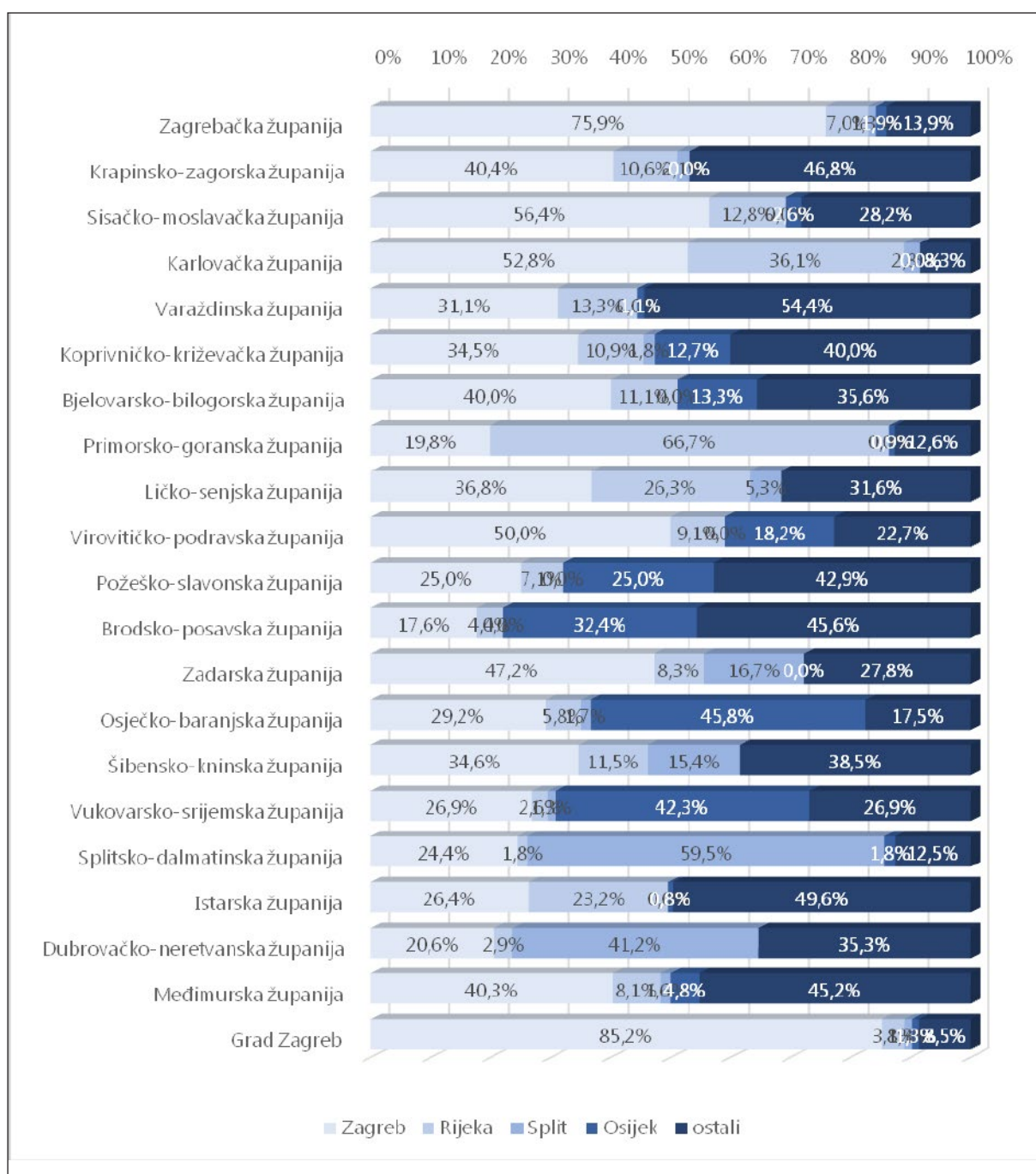
Detaljnija razdioba (slika 20, donji dio) pokazuje da je gotovo izjednačen udio u visokom obrazovanju gradova veličine 50.000 – 60.000 stanovnika, naime imaju jednak udio kao i dva velika sveučilišna centra (Rijeka, Osijek). Udio gradova od 60.000 do 70.000 ne postoji jer u RH nema gradova te veličine, dok u kategoriju od 70.000 do 80.000 pripada samo Zadar. Ostaje upitno koliko je racionalna strategija

Slika 21. Udio studenata koji ostaju i koji izlaze iz županije stalnog boravka radi studija

razvoja studija u mjestima manjim od 30.000 stanovnika. Dio tih mjesta i nema svoja nezavisna visoka učilišta, već samo dislocirane studijske programe, no i takvi programi angažiraju znatne resurse za vrlo malen efekt koji je ograničen demografskim ograničenjima tih lokacija.

Uvid u udio studenata koji odlaze ili ostaju na studiju u županiji stalnog boravka nažalost je, u odnosu na istraživanje EUROSTUDENT VI, nedovoljno detaljan i precizan, te se samo okvirno mogu pratiti veće županije (slika 21). Manje su županije zbog znatno manjeg uzorka podložne pogreškama koje ne dopuštaju bilo kakve zaključke. Usporede li se četiri velika sveučilišna centra s podacima iz prethodnog istraživanja, vidljiv je pad udjela domicilnih studenata u sva četiri grada. Zagreb je s udjela 93,5 posto pao na 85,2 posto, Rijeka sa 75,7 posto na 66,7 posto, Split sa 74,4 posto na 59,5 posto, te Osijek sa 69,9 posto na 45,8 posto. Ovaj podatak ne upućuje na manjak kandidata u velikim studijskim centrima za studij ili odlazak potencijalnih studenata na druge lokacije, već u prvom redu na veći

Slika 22. Razdioba domicilnih i odlaznih studenata po županijama prema većim sveučilišnim centrima

priljev studenata izvan tih centara na studij u velikim sveučilišnim centrima. Najvjerojatniji je razlog veća dostupnost mjesta za studij zbog smanjenja generacija koje dolaze na studij čime se smanjuje popunjenost studijskih kvota. To otvara veće mogućnosti studentima migrantima da upišu studij u većim centrima. U isto vrijeme to smanjuje interes za upis studija u manjim centrima što dovodi u pitanje primarni cilj približavanja visokog obrazovanja studentima iz manjih sredina kroz policentrični razvoj mreže javnih veleučilišta i visokih škola.

Teško je u potpunosti na ovako malenom uzorku razjasniti ovako detaljnu razdiobu, no pokušat ćemo mogući odgovor ilustrirati pogledom na nešto grublju sliku (slika 22). Iz ovog je prikaza vidljivo da

Osijek, Rijeka i Split još uvijek gube dio potencijalnih domicilnih studenata koji odlaze u Zagreb (Osijek 29,2%, Split 24,4%, Rijeka 19,8%), dok pritom ne dobivaju adekvatan priljev iz Zagreba. Zagreb pak svoj gubitak domicilnih studenata od 8,3 posto uglavnom može pripisati odlasku u susjedne županije, koje su povećale udio u stručnom obrazovanju u odnosu na Zagreb.

Nažalost, detaljniji prikaz prostornog rasporeda morat će pričekati neko od sljedećih istraživanja, u kojima će odaziv na anketu biti znatno veći.

Smještaj u vrijeme studija

Tip smještaja u vrijeme studija daje razdiobu koja ovisi o nekoliko faktora. Jedan su studenti koji ostaju u mjestu boravka i u vrijeme studija. Kako se većinom radi o relativno mladoj populaciji koja se još nije odvojila od roditelja i stekla financijsku samostalnost, tipičan je oblik stanovanja dijeljenje stambenog prostora s roditeljima. Usporedimo li udio u 2018./2019. godini, koji iznosi 43,3 posto, s prethodnim razdobljima u kojima je ovo istraživanje provođeno, primjetan je blagi pad udjela ovog tipa stanovanja, koji je s početnih 50 posto pao na 43,3 posto (slika 23). Više je mogućih razloga ovakvog trenda, koji je po svom smjeru u suprotnosti s očekivanjima u pogledu razvoja mreže visokih učilišta izvan velikih centara. Jedan je od razloga veća dostupnost u pogledu kriterija ulaska u visoko obrazovanje studija u velikim sveučilišnim centrima zbog smanjenja popunjenosti kapaciteta.

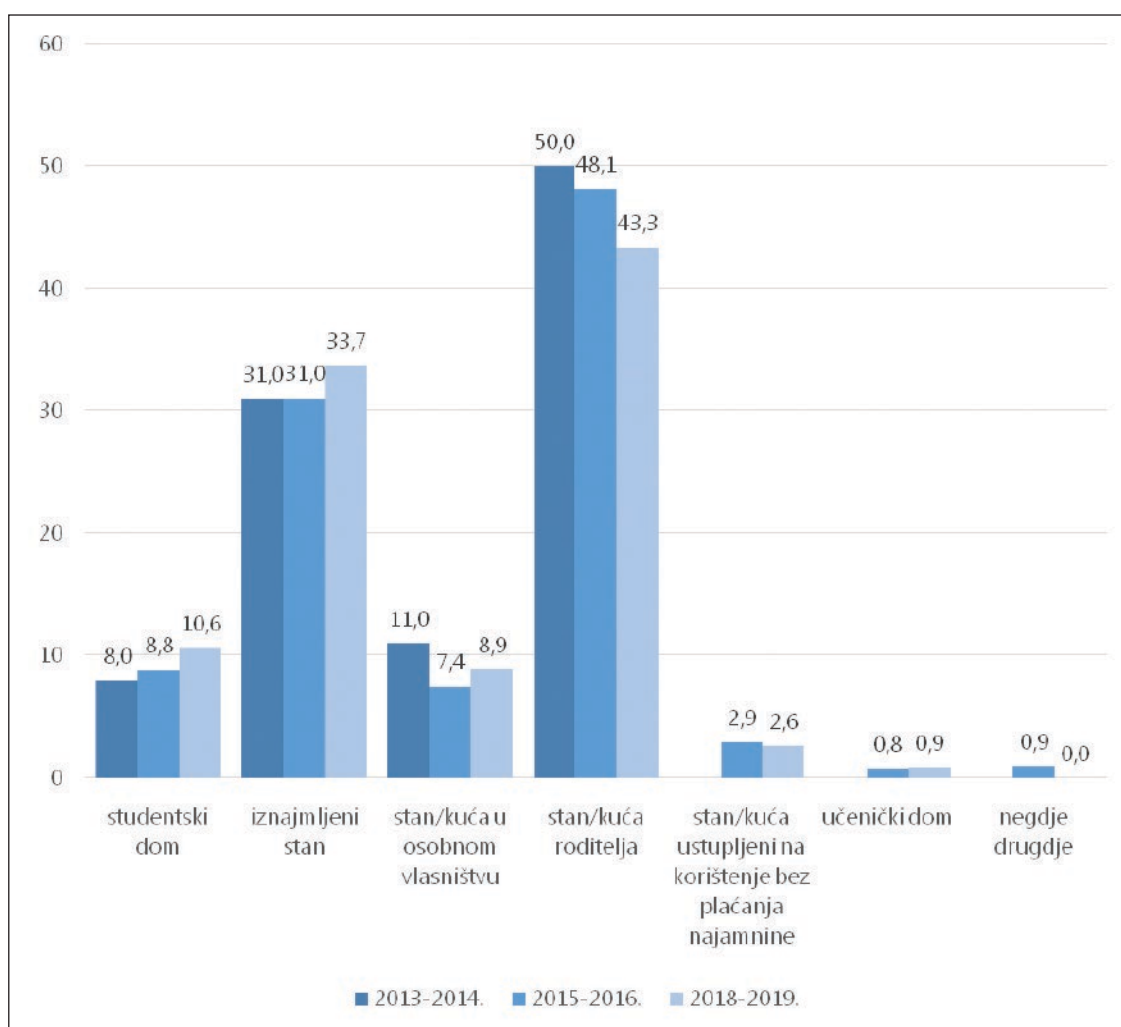
Smanjenje ukupnog broja studenata dovodi i do manje konkurencije u smještaju u studentske domove, čiji su kapaciteti u proteklom razdoblju i povećani, te se na manji ukupni broj studenata i udio te kategorije povećao na 10,6 posto. Udio studenata koji žive u vrijeme studija u iznajmljenom stanu također je povećan u usporedbi s prethodnim stanjem i iznosi 33,7 posto, što ponovno ukazuje na veći broj migranata na studij u većim sveučilišnim centrima. Ostali su tipovi smještaja u kolebanjima koja ne pokazuju dosljedan trend, što se u prvom redu može pripisati fluktuaciji uzorka u ovako malim kategorijama.

Tablica II. Smještaj studenata prema tipovima visokih učilišta

	U studentskom domu	U iznajmljenom stanu	U stanu/kući koji je u mom osobnom vlasništvu	U stanu/kući roditelja	U stanu/kući ustupljenom na korištenje bez plaćanja najamnine	U učeničkom domu	Ukupno
Sveučilište u Zagrebu	16%	26%	5%	49%	2%	1%	688
Sveučilište u Rijeci	9%	44%	4%	40%	3%	1%	184
Sveučilište u Splitu	6%	43%	6%	41%	1%	2%	223
Sveučilište u Osijeku	5%	48%	10%	35%	2%	0%	195
Druga javna sveučilišta	9%	37%	14%	36%	3%	1%	164
Privatna sveučilišta	7%	37%	0%	52%	4%	0%	54
Javna veleučilišta	8%	27%	20%	41%	4%	1%	199

	U studentskom domu	U iznajmljenom stanu	U stanu/kući koji je u mom osobnom vlasništvu	U stanu/kući roditelja	U stanu/kući ustupljenom na korištenje bez plaćanja najamnine	U učeničkom domu	Ukupno
Privatna veleučilišta	0%	29%	26%	34%	11%	0%	38
Javne visoke škole	42%	8%	0%	42%	8%	0%	12
Privatne visoke škole	2%	26%	23%	48%	2%	0%	61

Pregled tablice 11 ipak pokazuje da su ključne razlike među promatranim učilištima u kapacitetu i dostupnosti studentskih domova. U usporedbi četiriju velikih sveučilišnih centara Zagreb prednjači s većim kapacitetima u studentskim domovima (13,2 posto obuhvata populacije studenata u Zagrebu u prethodnom razdoblju poraslo je na 16,4 posto), Rijeka je popravila udio studenata smještenih u studentske domove s 5,9 posto na 8,7 posto, Split je u relativnom obuhvatu pao s 9,9 posto na 5,8 posto, a Osijek sa 7,3 posto na 5,1 posto. Kako su kapaciteti za većinu ovih gradova jednaki, radi se samo o preraspodjeli udjela vezanih za ukupan pad broja studenata i promjenu strukture studenata u regionalnom podrijetlu i strukturi studijskih programa.

Slika 23. Tip smještaja u vrijeme studija

Boravak studenata s roditeljima za vrijeme studija kreće se od 35 posto u Osijeku do 49 posto u Zagrebu, što posredno utječe na udio smještaja u iznajmljene stanove, koji je uglavnom iznad 40 posto za Split, Rijeku i Osijek, dok je u Zagrebu taj postotak konstantno nizak i kreće se oko 25 posto.

Prema omjeru triju tipova smještaja očito je da se Sveučilište u Zagrebu još uvijek popunjava studentima s boravištem u Zagrebu, dok se Osijek i donekle Split sve više popunjavaju studentima koji dolaze izvan prostora koji konvergira tim gradovima u dnevnim migracijama.

O tendencijama u stanovanju u ostalim vrstama učilišta teško je egzaktno raspravljati s obzirom na malene poduzorke iz tih vrsta učilišta. No neke se opće konfiguracije ponavljaju iz znatno opsežnijeg istraživanja u prethodnom valu (Rimac i sur., 2019). U svim visokim učilištima izvan velikih centara dominiraju uglavnom samo tri tipa smještaja: roditeljski dom, iznajmljeni stan ili vlastiti stan. Udjeli pojedinih tipova variraju na način koji čini plauzibilnom pretpostavku da su tri faktora presudna: omjer mladih i studenata koji se kasnije uključuju u studij, materijalno stanje studenta/roditelja i plaćanje školarine. U tom je trokutu moguće prepoznati da se neke vrste učilišta više usmjeruju na mlađe studente (npr. privatna sveučilišta i javne visoke škole), javne visoke škole na studente slabijega ekonomskog statusa, a privatna veleučilišta i visoke škole u većoj mjeri i na studente koji se vraćaju na studij iz zaposlenja.

Uzme li se u razmatranje poželjnost pojedinog tipa smještaja po troškovima, pratimo razlike od prosječno 474 kuna za stanovanje u studentskom domu, preko prosječno 657 kuna za stanovanje s roditeljima (procijenjeni trošak zajedničkog stanovanja), 564 do 735 kuna u vlastitom ili ustupljenom stanu, 803 kune za život u učeničkom domu do prosječno 1.396 kuna za život u iznajmljenom stanu (slika 24). Pritom je razlika između najjeftinijeg društveno subvencioniranog smještaja u studentskom domu i stanovanja u iznajmljenom stanu gotovo 1 : 3, tj. razlika iznosi 923 kune.

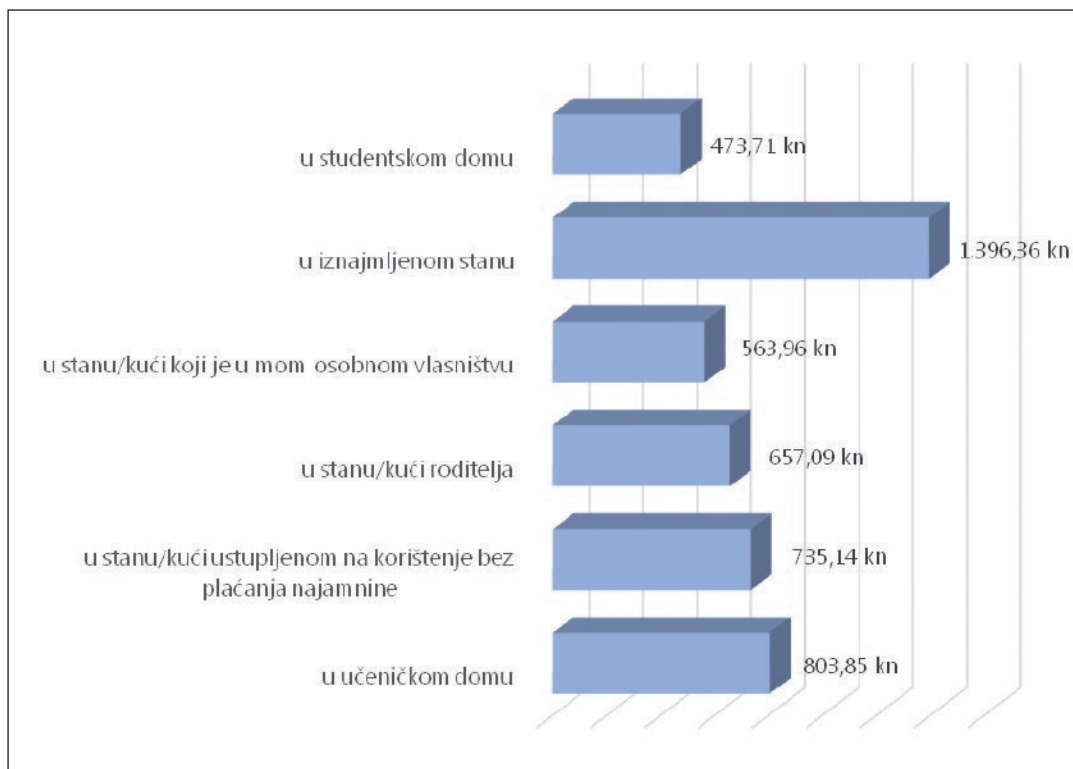
Razlike među ostalim tipovima smještaja vrlo često odražavaju dodatne troškove vezane za veličinu stambenog prostora, ali i vjerojatne regionalne razlike u cijenama, koje se zbog različite distribucije tipova smještaja po lokacijama studiranja reflektiraju na prosjek troška za stanovanje.

Troškovi stanovanja uglavnom se kreću u okvirima ocrtanim u prošlom istraživanju EUROSTUDENT VI (Rimac i sur., 2019).

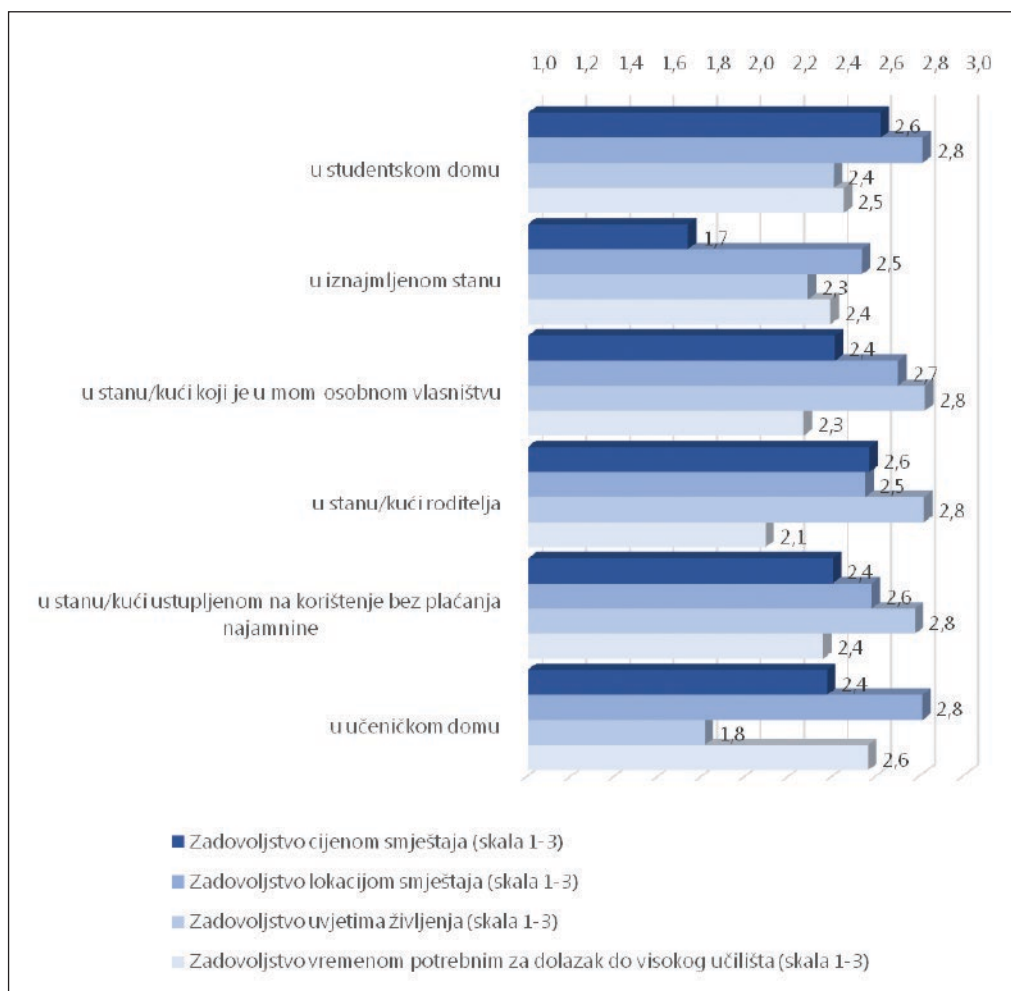
U procjeni **zadovoljstva pojedinim aspektima smještaja** ključna distinkcija u procjeni zadovoljstva smještajem ostaje njegova cijena, koja se potpuno podudara s cjenovnim kategorijama (slika 25). Za smještaj u studentskom domu zadovoljstvo se penje na visokih 2,6 na ljestvici od 1 do 3, dok je za smještaj u iznajmljenom stanu znatno nižih 1,7. Ostali su tipovi smještaja u sredini po ocjeni zadovoljstva cijenom.

U aspektima zadovoljstva lokacijom smještaja nema znatnijih razlika.

U pogledu uvjeta življenja ističe se loša procjena uvjeta življenja u učeničkim domovima, koja je na niskih 1,8, dok se u zadovoljstvu vremenom koje je potrebno za dolazak do visokog učilišta u negativnom smislu izdvajaju stanovanje u roditeljskom domu ili u vlastitu stanu (2,1 i 2,3), što pokazuje da se u ovoj skupini nalazi najviše studenata koji komutiraju na dnevnoj bazi od mjesta stanovanja do visokog učilišta.

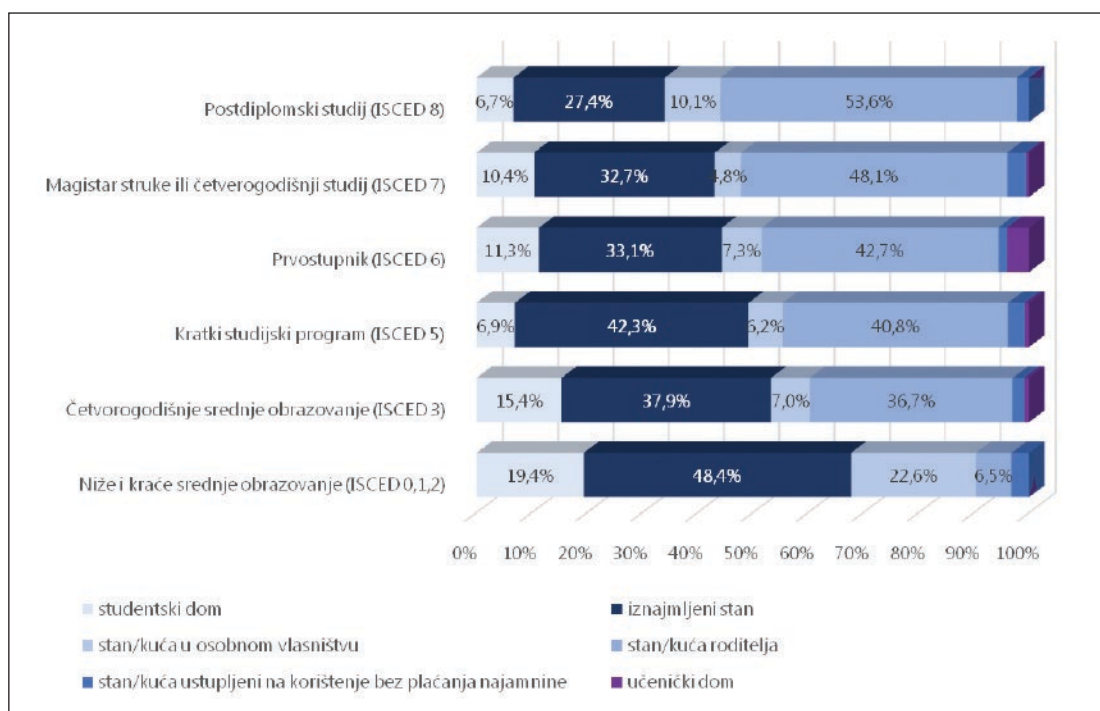

Slika 24. Prosječna cijena pojedinih tipova smještaja

Slika 25. Procjena kvalitete smještaja prema kategorijama smještaja

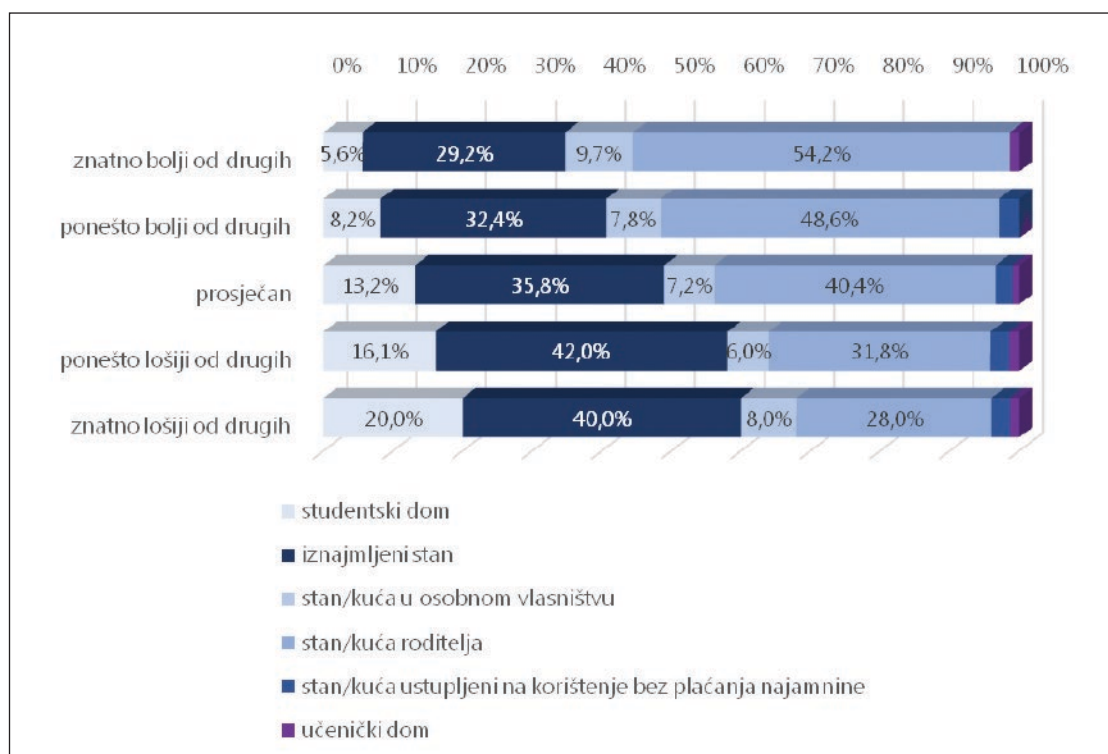

Slika 26. Distribucija tipova smještaja prema obrazovnoj razini roditelja

Prosječno vrijeme potrebno za dolazak od mjesta stanovanja do visokog učilišta najdulje je za studente koji stanuju s roditeljima, naime iznosi 43 minute, a za njih 75% nije manje od 40 minuta, dok za studente u vlastitim stanovima ono iznosi 36 minuta, a za njih 75% nije manje od 30 minuta). Za razliku od toga, studenti u studentskim i učeničkim domovima uglavnom trebaju znatno manje vremena, 27 minuta u prosjeku i 21 minutu. Iako su razlike prosjeka relativno malene, one u individualnim varijacijama kriju znatno veće razlike, ali i nezadovoljstvo studenata u vlastitim/roditeljskim nekretninama što nisu u mogućnosti utjecati na taj aspekt stanovanja.

Socijalna komponenta subvencija smještaja u studentske domove sagledana je iz rasporeda smještaja studenata koji dolaze iz obitelji s različitim obrazovnim *backgroundom* (slika 26).

Subvencionirani smještaj u studentske domove dostupan je svim studentima, bez obzira na obrazovnu razinu roditelja, ali se s obzirom na socijalnu komponentu udio studenata iz obitelji s različitim obrazovnom razinom mijenja od 19,4 posto udjela za studente s roditeljima nižeg obrazovanja do 6,7 posto udjela kod studenata čiji su roditelji završili poslijediplomske studije. Kompenzacijska komponenta uspjeha u studiranju vjerojatno ovu razliku čini manjom od planirane (studenti iz obitelji višeg obrazovanja uglavnom su uspješniji). Druga odrednica studijskog smještaja studenata koji dolaze iz obitelji s nižim obrazovanjem roditelja jest život u iznajmljenom stanu (48,4%) ili u vlastitom stanu ili kući (22,6%). Naizgled najskuplji oblici stanovanja pripadaju najnižoj obrazovnoj razini. Dio njih u toj kategoriji su studenti koji se vraćaju u obrazovanje iz rada jer najvjerojatnije nisu ni imali priliku za visoko obrazovanje na teret roditelja. Da zaključci još bolje sjednu na svoje mjesto, generacije roditelja sadašnjih sredovječnih studenata u prosjeku su bile znatno lošije obrazovane, pa i odatle potiče hendikep koji su imali u obrazovanju u vrijeme mladosti. Drugi dio su studenti migranti, koji dolaze iz najslabije ekonomski i obrazovno razvijenih (ruralnih) područja koji zbog materijalnih teškoća u

Slika 27. Raspored smještaja u vrijeme studija prema samoprocjeni materijalnog stanja obitelji

studiju, rade paralelno sa studijem i tako uglavnom gube uspješnost studiranja i pravo na smještaj u studentskom domu. Treći dio se odnosi na studente koji svakodnevno komutiraju na studij u iz okolnih ruralnih područja velikih sveučilišnih centara.

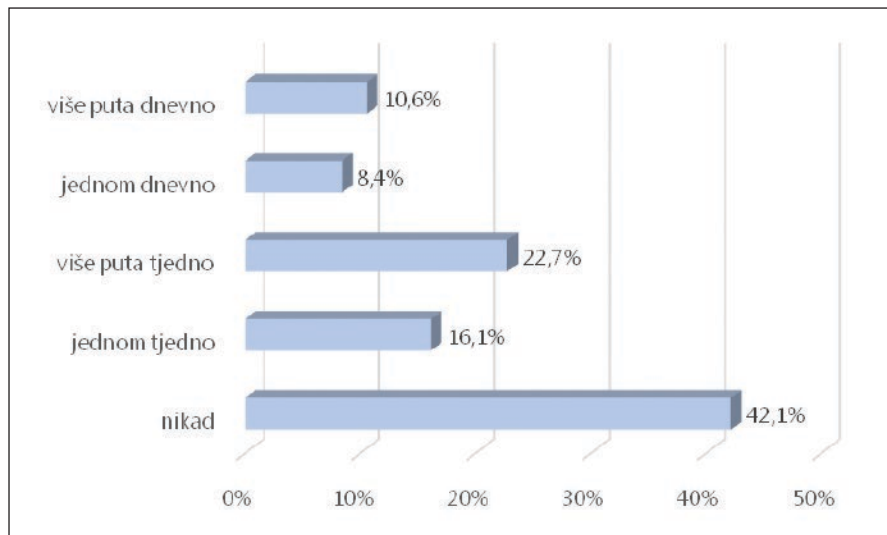
Izuzmemo li kategoriju najmanje obrazovanih roditelja, ostale kategorije slijede relacije koje su vezane za razlike u prihodima generirane razinama obrazovanja roditelja: što su im roditelji više obrazovani, studenti se više pojavljuju u kategorijama stanovanja s roditeljima (prostorna koncentracija visoko-obrazovanih u većim gradovima) i u vlastitim stanovima (korelirano s rastom prihoda roditelja), a manje u iznajmljenim stanovima.

Već opisane pravilnosti u strukturi smještaja ponavljaju se i prema subjektivnoj procjeni financijskog blagostanja obitelji iz koje student dolazi (slika 27).

Prehrana

Studentska je prehrana, uz subvencioniranje školarina i smještaja, treći element tradicionalnog pristupa u brizi za studentski standard u Hrvatskoj. Dostupnost restorana sa subvencioniranom prehranom te distribucija prava na subvencioniranu prehranu čine ovaj oblik povlastice najviše korištenim oblikom subvencioniranja. No širenje mreže visokih učilišta nametnulo je nove zahtjeve u pogledu organizacije mreže studentskih restorana.

Učestalost korištenja studentskih restorana relativno je visoka, ali je 42,1 posto studenata izjavilo da se ne koristi studentskim restoranima (slika 28). Kako taj postotak nije komplement udjelu studenata

Slika 28. Učestalost korištenja restorana studentske prehrane

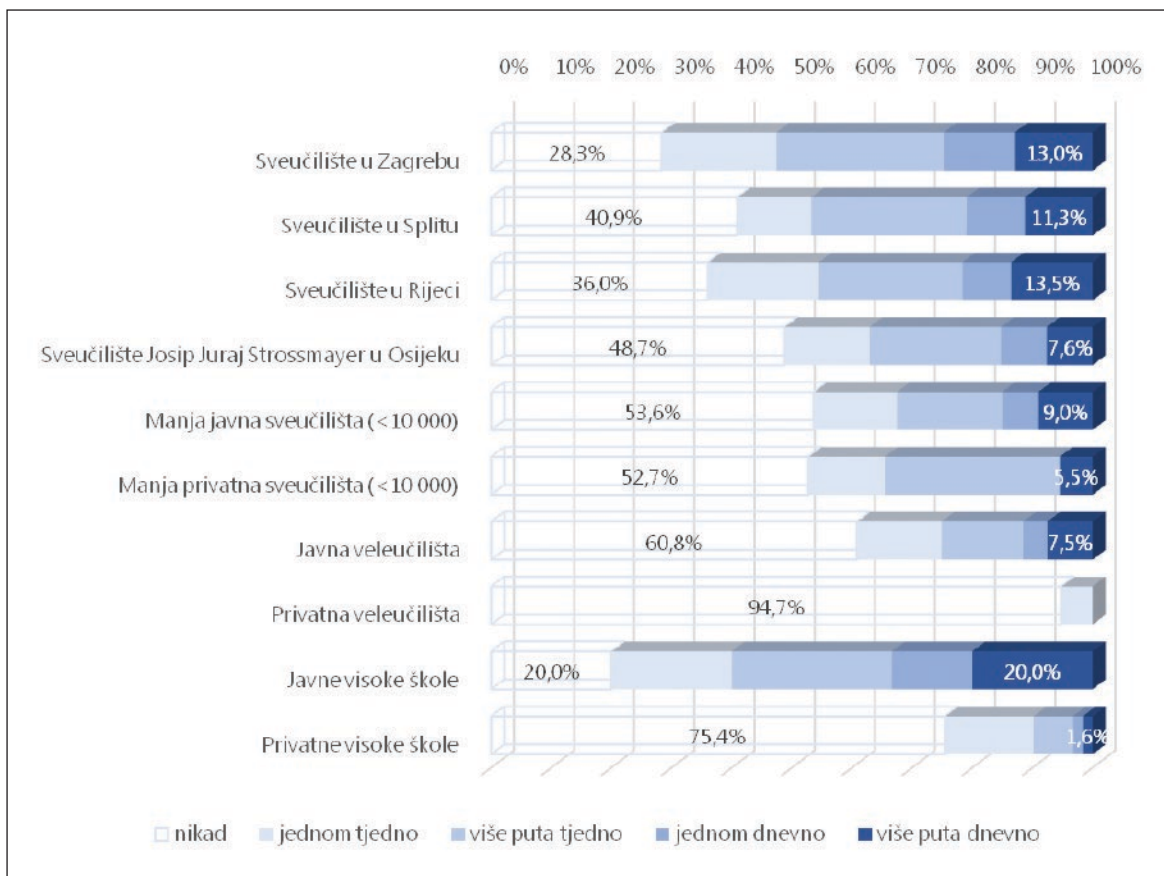
u četiri velika sveučilišta u ukupnoj populaciji studenata, bilo bi vrijedno istražiti tko su oni koji se koriste ovim oblikom prehrane, a tko oni koje se ne koriste njime.

Učestalost i dostupnost u očekivanoj su relaciji, te je dostupnost restorana sa subvencioniranom prehranom uglavnom veća u velikim sveučilišnim centrima, dok je manja ili je nema u drugim vrstama učilišta. Iako se i studenti iz drugih tipova visokih učilišta mogu koristiti povlasticom subvencionirane prehrane, ona je prisutnija kod studenata čija se učilišta nalaze u gradovima u kojima je velika koncentracija studenata. No u velikim gradovima, zbog dislociranosti pojedinih visokih učilišta, nije uvijek primjereno da student putuje na drugi kraj grada kako bi iskoristio pogodnost koje mu nudi njegov studentski status.

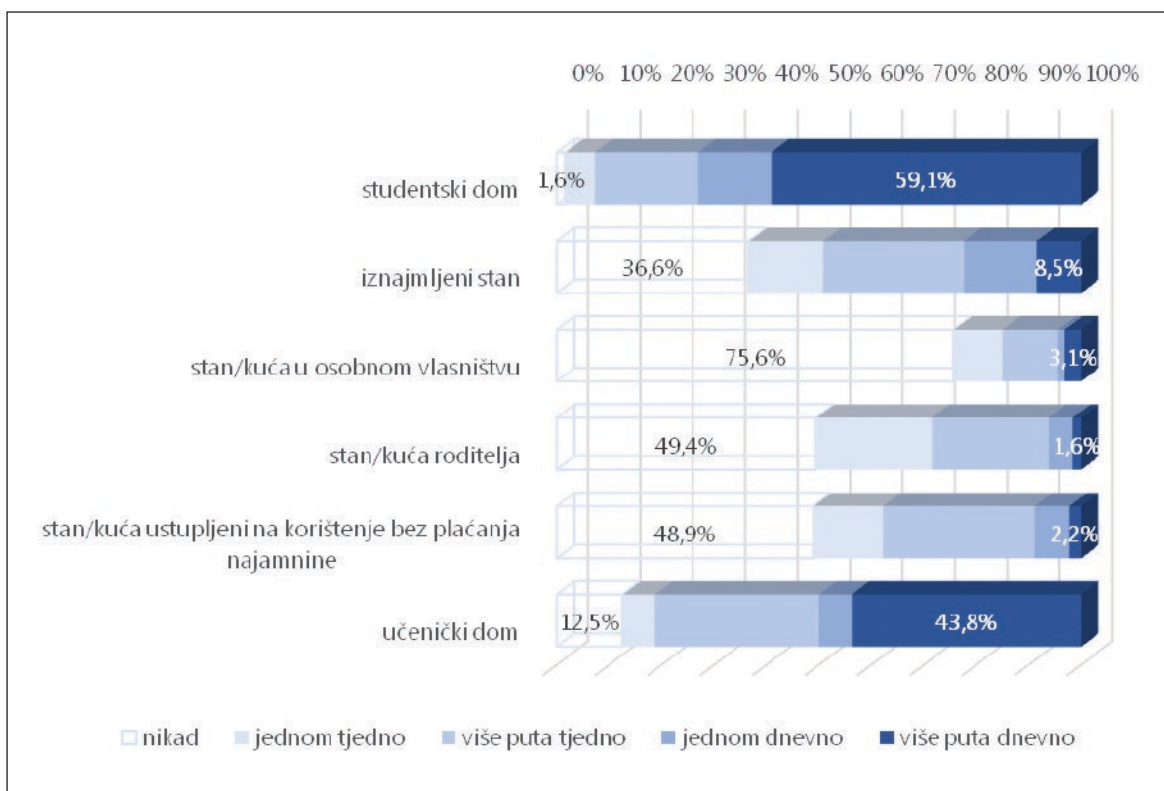
Kako se iz prikaza učestalosti korištenja restorana studentske prehrane može iščitati (slika 29), najveća je učestalost u Zagrebu, Splitu i Rijeci, te kod studenata javnih visokih škola, gdje je to artefakt malenog ukupnog broja ispitanika u uzorku.

Uvidom u tip smještaja (slika 30) vidljivo je da su studenti smješteni u studentskim domovima primarno usmjereni na prehranu u studentskim restoranima. Svega 1,6 posto studenata uopće se ne koristi njima, a 59,1 posto koristi se njima za dva ili više obroka dnevno, što je logična posljedica integriranosti restorana studentske prehrane u većinu studentskih domova. Slična je učestalost intenzivnog korištenja i kod studenata u učeničkim domovima (43,8% više puta dnevno), no zbog toga što su takvi domovi uglavnom supstitucija za studentske domove ovdje je i velik broj studenata kojima takav oblik prehrane nije dostupan (12,5%).

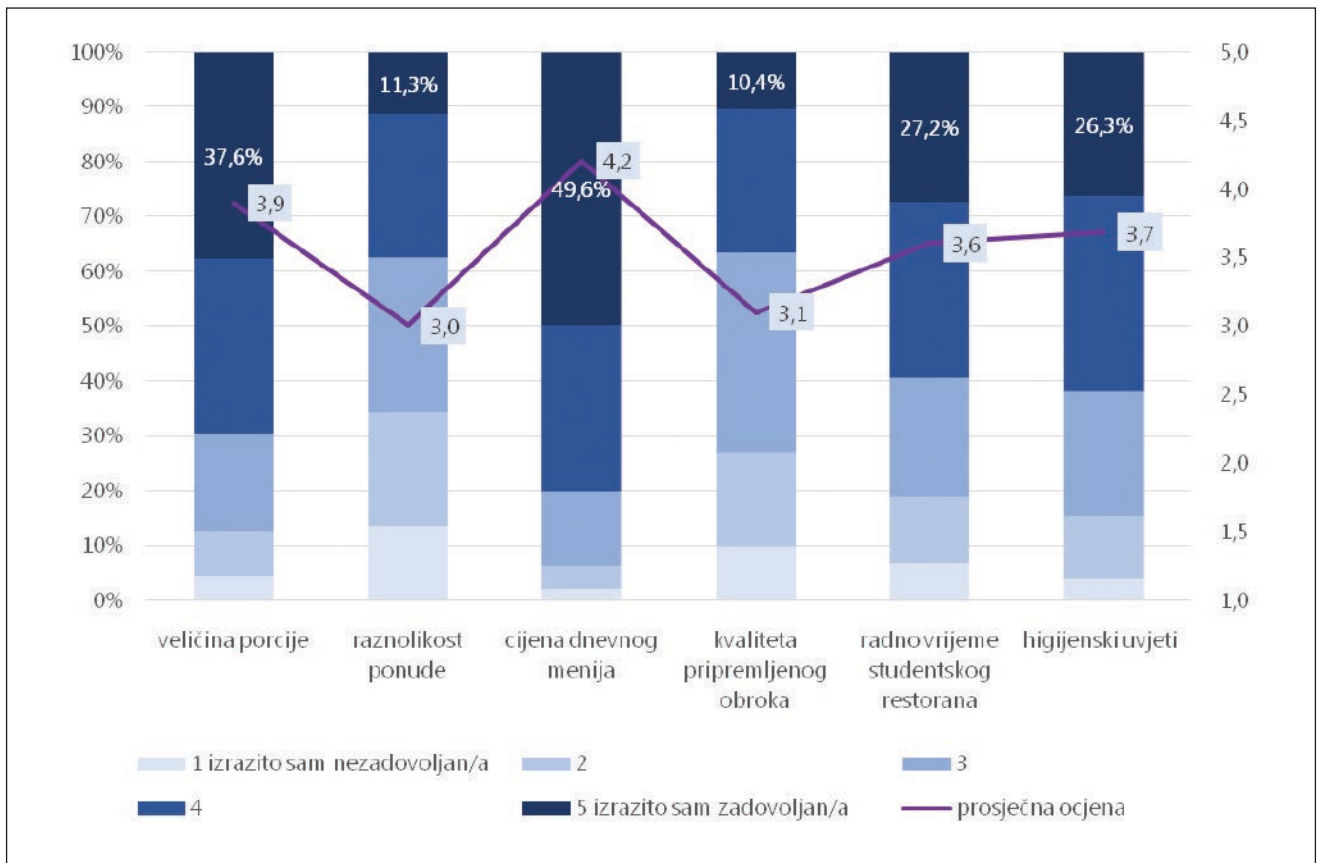
Kod studenata izvan institucijskog stanovanja učestalo je korištenje uglavnom ispod 3,1 posto, s iznimkom studenata koji žive u iznajmljenim stanovima, kod kojih je visoka učestalost korištenja, 8,5 posto. Potpunu apstinenciju od ovog tipa prehrane nalazimo u 36,6 posto studenata u iznajmljenim stanovima, u oko 50 posto studenata koji stanuju s roditeljima ili u ustupljenim stanovima i 75,6 posto kod studenata koji stanuju u vlastitim stanovima ili kućama. U ovoj je posljednjoj kategoriji i najviše

Slika 29. Korištenje restorana studentske prehrane na različitim vrstama učilišta

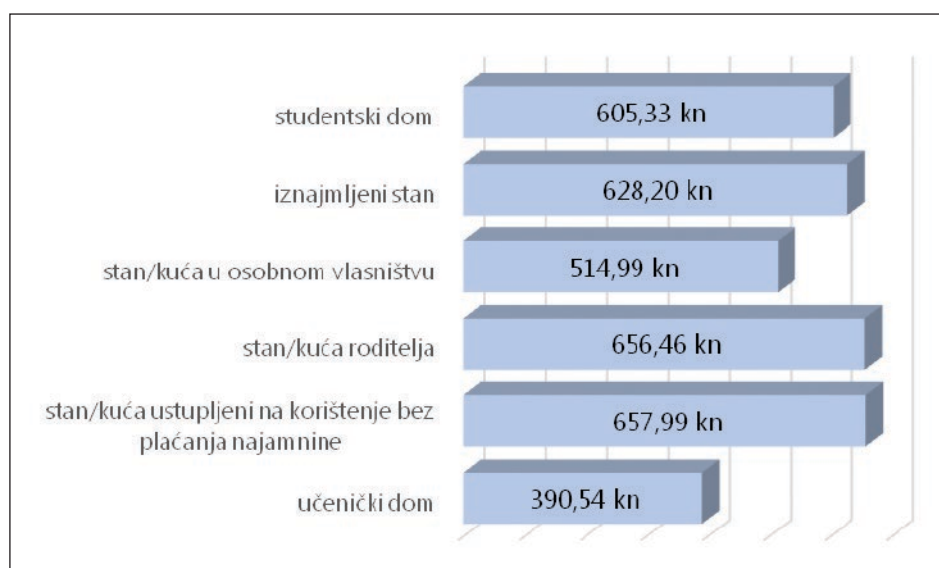
Slika 30. Korištenje restorana studentske prehrane prema tipu stanovanja studenta

Slika 31. Zadovoljstvo aspektima usluge restorana studentske prehrane

studenata koji su se uključili u visoko obrazovanje u srednjim godinama, pa vjerojatno imaju svoje domaćinstvo i djecu.

O zadovoljstvu uslugama studentskih restorana izjasnili su se studenti koji se barem jedanput tjedno koriste restoranima studentske prehrane (slika 31). Osnovne prednosti koje ističu jesu cijena dnevnog menija (49,7% izrazito zadovoljnih) i veličina porcije (37,6% izrazito zadovoljnih). Otprilike jedna

Slika 32. Troškovi prehrane prema vrsti smještaja u vrijeme studija

---

četvrtina hvali radno vrijeme i higijenske uvjete u restoranima, dok je najmanje zadovoljnih raznolikošću ponude (11,3%) i kvalitetom obroka (10,4%). Prosječne ocjene slijede veličinu udjela najviše kategorije i kreću se od 4,2 kao najviše do 3,0 kao najniže ocjene na ljestvici od 1 do 5.

Na koncu, bez obzira na velike varijacije u učestalosti konzumacije i na tip smještaja, troškovi studentske prehrane kreću se u prosjeku između 500 i 650 kuna mjesečno, što je blago povećanje od 50 kuna u kategorijama koje najviše troše (slika 32). Najmanje troškove prijavljuju studenti smješteni u učeničke domove (390 kn, najvjerojatnije zbog nižih osobnih doprinosa za obroke ako su oni organizirani u učeničkom domu). Osim toga niže troškove procjenjuju studenti koji stanuju u vlastitim stanovima ili kućama, vjerojatno obiteljski ljudi koji su već naučili kako upravljati kućnim troškovima (515 kn). Svi su ostali u uskoj zoni od 605 do 658 kuna.

Školarine

Treći element troškova koji bi trebalo zahvatiti analizom, prije negoli se opiše struktura svih troškova, jesu školarine.

Hrvatski visokoškolski sustav naslijeđen iz socijalizma uglavnom se zasnivao na dvjema kategorijama studenata, redovitim i izvanrednim. Pritom se smatralo da su redoviti studenti osobe koje u kontinuitetu nastavljaju školovanje nakon srednje škole, dok su izvanredni studenti zaposleni u tzv. udruženom radu te troškove školovanja snose njihove radne organizacije. Već je u doba socijalizma otvorena mogućnost da izvanredni studenti sami snose troškove školovanja, bez obzira na to jesu li zaposleni ili ne. Stoga je načelna distinkcija izvanrednih i redovitih studenata postala odrednica plaćaju li školarinu ili su obuhvaćeni financiranjem iz budžeta RH. Distinkcije u izvedbenim programima ili u dinamici studiranja nije bilo, jedino se ustalila praksa da su izvanredni studenti, ponajprije zbog prijašnje definicije studija uz rad, manje obvezni pohađati nastavu.

Kasniji razvoj sustava prošao je kroz više kolebanja, bez jasne dugoročne strategije:

- Upisne kvote na javnim visokim učilištima u jednom su se razdoblju sastojale od redovitih studenata, studenata koji studiraju za osobne potrebe i izvanrednih studenata. Pritom su distinkcije između studija za osobne potrebe i izvanrednog studija generirane pozicijom na rang-listi za upis, a ne stvarnom distinkcijom u načinu studiranja ili načinu plaćanja školarine (uz određene uvjete student koji studira za osobne potrebe mogao je prijeći u status redovitog studenta, što je bilo regulirano internim pravilnicima visokih učilišta). Kategorija studija za osobne potrebe dokinuta je odlukom MZO-a o punom financiranju svih redovitih studenata.
- Ministar Kraljević (2000. – 2002.) predlaže kreditno-stimulativni sustav kojim bi se pravo na subvencioniranje školarina u visokom obrazovanju ograničilo na studente koji napreduju u studiju u predviđenoj dinamici, dok bi se oni koji ponavljaju godine penalizirali u obliku djelomičnog osobnog plaćanja školarine. Poslije je, nakon Bolonjske transformacije visokog školstva, taj model djelomično prihvaćen, s iznimkom obveze da se nakon studija otplaćuje trošak studija zapošljavanjem u Hrvatskoj. Sustav penalizacije uveden je za studente koji ponavljaju nepoložene kolegije, a iznos plaćanja vezan je za ECTS bodove.

- Bolonjska transformacija visokog školstva provela je i binarizaciju sustava dijeleći studijske programe na sveučilišne i stručne, ali i omogućila osnivanje privatnih visokih učilišta koja su potpuno autonomno financirana iz školarina koje naplaćuju studentima. Treba istaknuti da su i prije tog procesa osnovana dva privatna sveučilišta, no ona su po svom djelovanju imala neznatan učinak na cijeli sustav, osim što su u novije vrijeme njihove pravne osobnosti omogućile prelazak u status sveučilišta jednom javnom i jednom privatnom veleučilištu.

Današnji je trenutak obilježen i zadržavanjem starih statusnih podjela na redovite i izvanredne studente, naplatom penalizacijskih školarina zasnovanom na ECTS bodovima u javnim visokim učilištima za redovite studente koji ponavljaju nepoložene kolegije kao i dihotomijom na javna i privatna visoka učilišta u kojoj se privatna učilišta financiraju školarinama naplaćenim studentima, a javna iz budžeta RH. Ukupno gledano, sustav je regulativno nedorečen u distinkciji redoviti – izvanredni studenti u javnim učilištima, a efekti sustava zasigurno vidljivi po tome što većinu studenata čine osobe s direktnom tranzicijom iz srednje škole na studij, dok su kategorije odgođenog studiranja i studiranja u srednjoj dobi ili iz zaposlenja uglavnom slabo prisutne. S druge strane, studenti u privatnim učilištima uopće ne poznaju distinkciju između redovitog i izvanrednog studiranja jer svi plaćaju punu školarinu, pa je distinkcija bespredmetna.

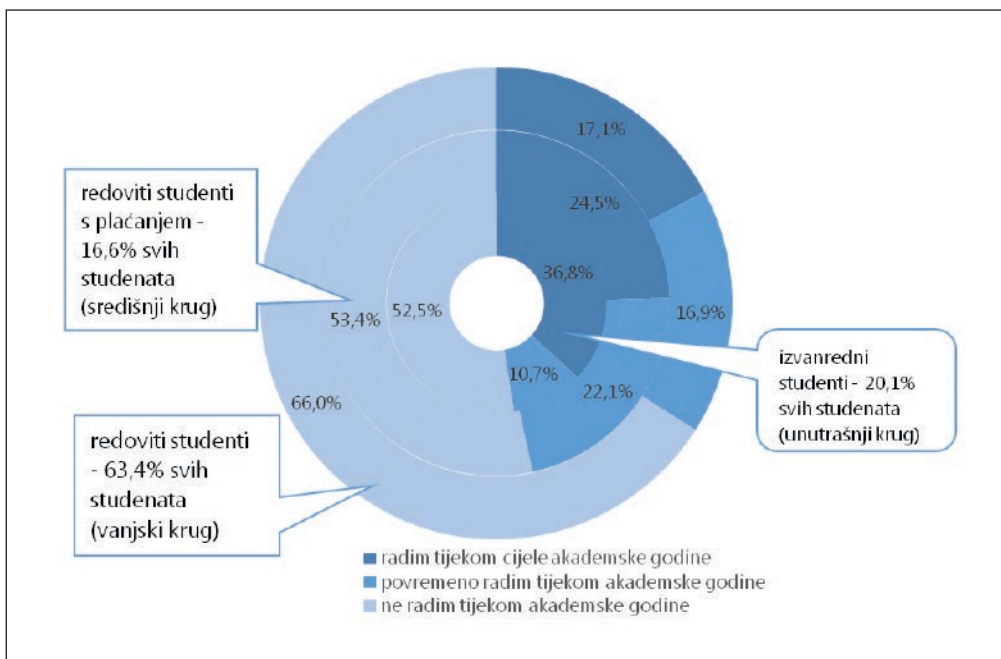
Već je u opisu studentske populacije opisano da prema administrativnim kriterijima studentsko tijelo obuhvaća 28,1 posto izvanrednih studenata i 71,9 posto redovitih studenata (tablica 12).

Kao što je u uvodnoj raspravi naznačeno, dob studenta zbog očekivanih razdoblja u životnom ciklusu gotovo potpuno determinira studentski status. Jedina su moguća odstupanja studenti s usporenim tempom studiranja koji su prešli tridesetu (uglavnom uz veći broj privremenih prekida studija) i studenti koji su zbog velikog broja neuspješnih ispunjavanja obveza prešli u izvanredni status u ranoj dobi ili su se svojom odlukom upisali kao izvanredni studenti jer nisu ušli u kvotu redovitih studenata.

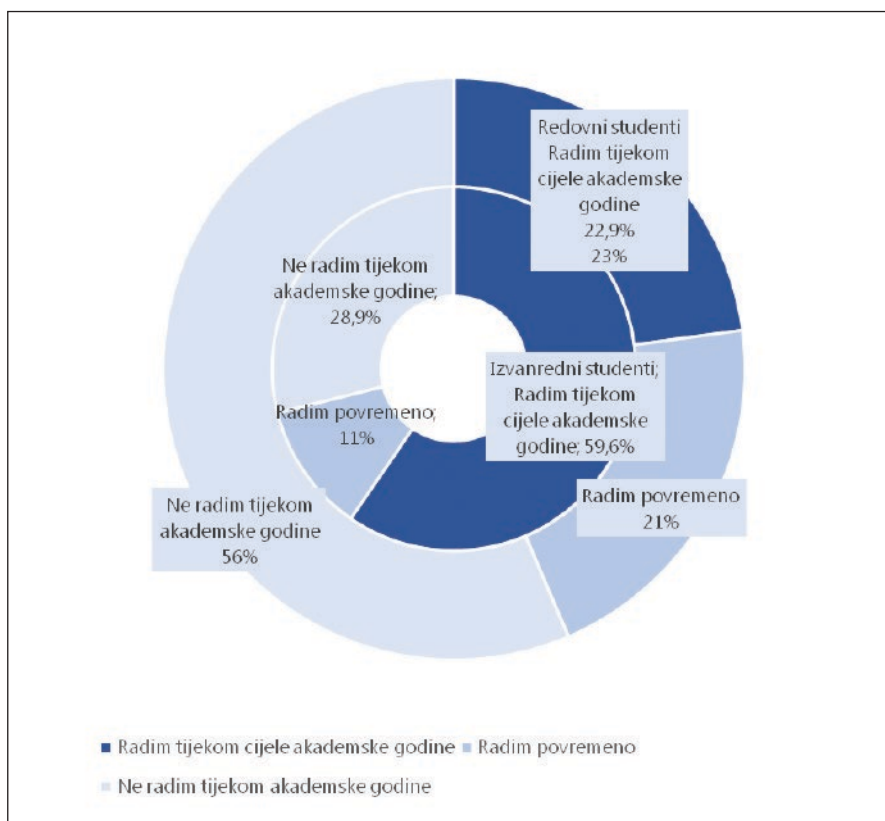
Tablica 12. Studentski status prema dobi studenta

	< 30	30 +
Redoviti	79,5%	9,7%
Izvanredni	20,5%	90,3%

Pogledaju li se odnosi između studentskog statusa i rada za vrijeme akademske godine za studente mlađe od 30 godina (slika 34), vidljivo je da udio kontinuirano zaposlenih studenata raste kako se pomičemo iz kategorije redovitih (22,9%) u kategoriju izvanrednih studenata (59,6%). Povremeno radi 20,7 posto redovitih i 11,5 posto izvanrednih, dok je izvan bilo kakvog zaposlenja tijekom akademske godine 56,4 posto redovitih i 28,9 posto izvanrednih. Usporedimo li ove udjele zaposlenih s podacima iz istraživanja EUROSTUDENT VI iz 2015./2016. godine (slika 33), vidljiv je porast broja stalno zaposlenih od 5,6 posto i pad udjela studenata koji ne rade za vrijeme studija sa 66,0 posto na 56,4 posto. Kod izvanrednih studenata u istom razdoblju također imamo rast udjela stalno zaposlenih od 22,8 posto (s 36,8% na 59,6%), te smanjenje broja izvanrednih studenata koji ne rade za vrijeme studija za 23,6 posto (s 52,5% na 28,9%).

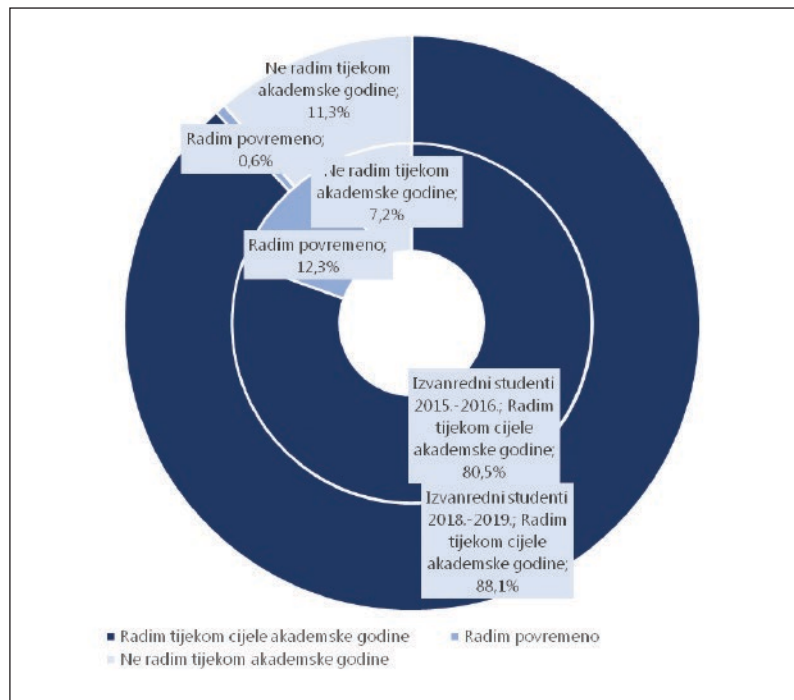

Slika 33. Zaposlenje tijekom akademske godine za studente različita studijskog statusa u ak. god. 2015./2016.

Slika 34. Zaposlenje tijekom akademske godine za studente različita studijskog statusa u ak. god. 2018./2019.

Slika 35. Udjeli u statusu zaposlenja tijekom akademske godine za izvanredne studente starije od 30 godina u 2015./2016. i 2018./2019.

Promjena u vrlo kratkom vremenu odraz je sve većeg manjka radne snage u RH u kojoj se poslodavci okreću svim raspoloživim ljudskim resursima, zahvaćajući sve više i u studentsku populaciju.

Situacija sa studentima starijim od 30 godina drugačija je po dvije osnove, s obzirom na brojnost skupina i na drugačije udjele u svakoj od kategorija studentskog statusa (slika 35). Za razliku od studenata mlađih od 30 godina, studenti stariji od 30 godina tek su neznatno zastupljeni u kategorijama redovitih (9,7%), dok veliku većinu čine izvanredni studenti (90,3%). U najbrojnijoj kategoriji izvanrednih studenata 88,1 posto radi tijekom cijeloga nastavnog razdoblja. I tu je primjetan porast udjela broja zaposlenih tijekom cijele godine, od 7,6 posto.

Motivi zapošljavanja u vrijeme studija prikazani su u tablici 13. Redoviti studenti mlađi od 30 godina uglavnom nemaju dominantne motive zapošljavanja u vrijeme studija. Među nešto učestalijim jesu pokrivanje troškova i kupnja stvari koje si inače ne bi mogli priuštiti. Izvanredni studenti mlađi od 30 godina dominantno rade radi pokrivanja troškova ili zarađivanja za život u vrijeme studija.

Redoviti studenti stariji od 30 godina po motivima su jednako divergentni kao i mlađi redoviti studenti, te se i kod njih jasnije ističu motivi pokrivanja troškova i zarađivanja za život za vrijeme studija, dok kod izvanrednih studenata starije dobi prevladavaju primarno egzistencijalni motivi pokrivanja troškova, zarađivanja za život u vrijeme studija, uzdržavanja, ili financijskog pomaganja drugima, ili kupnje stvari koje si ne bi mogli priuštiti.

Općenito gledano, dominiraju ekonomski motivi zaposlenja, dok se motivi stjecanja iskustva rada ili iskustva u budućoj struci pojavljuju tek kod manjeg broja zaposlenih, češće kao usputni motivi.

Tablica 13. Postotak odgovora potpuno točno za motive zaposlenja u vrijeme studija prema starosti i studentskom statusu

% odgovora potpuno točno		Mlađi od 30	Stariji od 30
Radim da bih pokrio troškove.	Redoviti	47,8%	78,6%
	Izvanredni	67,1%	88,7%
Radim da bih stekao iskustvo na tržištu rada.	Redoviti	34,5%	21,4%
	Izvanredni	48,3%	48,6%
Bez zaposlenja si ne bih mogao priuštiti studij.	Redoviti	22,1%	58,3%
	Izvanredni	58,6%	86,3%
Radim da uzdržavam druge.	Redoviti	6,9%	25,0%
	Izvanredni	11,4%	70,5%
Radim da bih si mogao priuštiti stvari koje inače ne bih mogao kupiti.	Redoviti	44,6%	41,7%
	Izvanredni	44,5%	66,7%
Radim zato što je moj posao blisko vezan za moj studij.	Redoviti	21,8%	21,4%
	Izvanredni	26,9%	32,2%

6.

Struktura troškova i načini financiranja studija

Struktura troškova i financiranja studenata u vrijeme studija pruža puni uvid u načine osiguravanja studentskog standarda kao i raspodjelu tereta troškova studiranja među različitim akterima koji brinu o dostupnosti, priuštivosti i motivaciji za postizanje visokog obrazovanja. Pritom prihodovna strana ovisi o trima glavnim akterima – državi, obitelji i zainteresiranim poslodavcima. Rashodovna strana ovisi o tržištu usluga indirektnih troškova (troškovi života), direktnim troškovima školovanja (visoka učilišta) i subvencijama u sklopu mjera zaštite studentskog standarda.

Potrebno je, s metodološke strane, naglasiti da je mjerenje troškova anketnom metodom samoisakaza relativno neprecizan način evidencije troškova jer u velikoj mjeri ovisi o dosjećanju sudionika istraživanja kao i o tome koliko su oni osobno preuzeli brigu o financijskim aspektima svog života u vrijeme studija. Kako je istraživanje EUROSTUDENT zainteresirano za različite aspekte troškova i izvora financiranja, to će detaljno dijeljenje prihoda i rashoda na kategorije imati pozitivan učinak na potpomognuto dosjećanje pojedinih stavki, ali će zbog kompleksnosti mjerenja i opsežnosti anketnog zahtjeva dovesti manje motivirane sudionike istraživanja do izostavljanja podataka. U tom pogledu posebne poteškoće imaju studenti koji žive s roditeljima i tek su djelomično upoznati sa stvarnim troškovima života i vođenjem financija. Dodatna im je poteškoća i zahtjev u anketnom upitniku da procijene parcijalni dio troškova koji se odnosi na samo jednog člana kućanstva, njih same.

U istraživanju EUROSTUDENT VII ponavlja se jednaka apstinencijska struktura u popunjavanju pitanja o troškovima i prihodima kao i u prethodnim istraživanjima, tj. na financijska pitanja o troškovima i prihodima odgovorilo je oko dvije trećine sudionika ankete (N = 1.209 od ukupno 1.840 koliko je sudjelovalo u anketi). Sve to, uz selektivnu apstinenciju pojedinih kategorija studenata, donekle umanjuje preciznost ovih podataka. Ipak, istraživanje na jednak način procjenjuje troškove i prihode iz istraživanja u istraživanje, tako da smatramo da se promjene u iznosima i trendovi mogu smatrati relevantnim iako je moguća sistemska pogreška u korištenim podacima.

Već spomenuti problem djelomičnog uvida u strukturu troškova i prihoda studenata koji su ostali i za vrijeme studija živjeti s roditeljima najveći je nedostatak pristupa primijenjenog u anketi. U tom slučaju interes i uvid u troškove i prihode, kao i poteškoće u utvrđivanju udjela u troškovima koji su zajednički za sve ukućane, dodatno otežavaju precizan uvid u strukturu prihoda i rashoda, što se donekle uspjelo zaobići zasebnom procjenom troškova i prihoda pojedinih kategorija studenata. Radi ilustracije treba navesti da je udio troškova koje studenti sami plaćaju 49,7 posto u ukupnoj populaciji studenata, dok ostalo podmiruje netko drugi, najvjerojatnije roditelji za studente u direktnoj tranziciji iz srednje škole u visoko obrazovanje te partner (bračni ili izvanbračni) za studente koji se u kasnijoj fazi života uključuju u visoko obrazovanje. Stoga je uvid u strukturu troškova u jednakim omjerima zasnovan na financijama kojima raspolaže student osobno, dok je drugom polovicom vezan za procijenjene troškove koje je plaćao netko drugi.

Ipak, mišljenja smo da je usporedivost ipak prisutna u prvom redu zbog relativno malenih varijacija u rezultatima u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT.

Troškovi studiranja

Troškovi studiranja zasnivaju se na iskazima studenata koji su u troškovima naveli barem jednu stavku, te je 1.209 sudionika u istraživanju činilo skup koji je uvršten u analizu¹⁰. Uzmemo li se u obzir sve vrste direktnih troškova vezanih za studiranje i indirektnih troškova vezanih za život za vrijeme studija, prosječno studenti troše 16.593 kune po semestru. U odnosu na prethodna istraživanja, istraživanje iz 2016. u kojemu su prosječni troškovi iznosili 14.902 kune, iz 2014. u kojemu su prosječni troškovi iznosili 15.417 kuna (Šćukanec i dr. 2016.) i iz 2010. kada je prosječni trošak studiranja iznosio 15.755 kuna (Farnell i dr. 2011.), možemo utvrditi da je došlo do porasta troškova studiranja od oko 1.700 kuna po semestru.

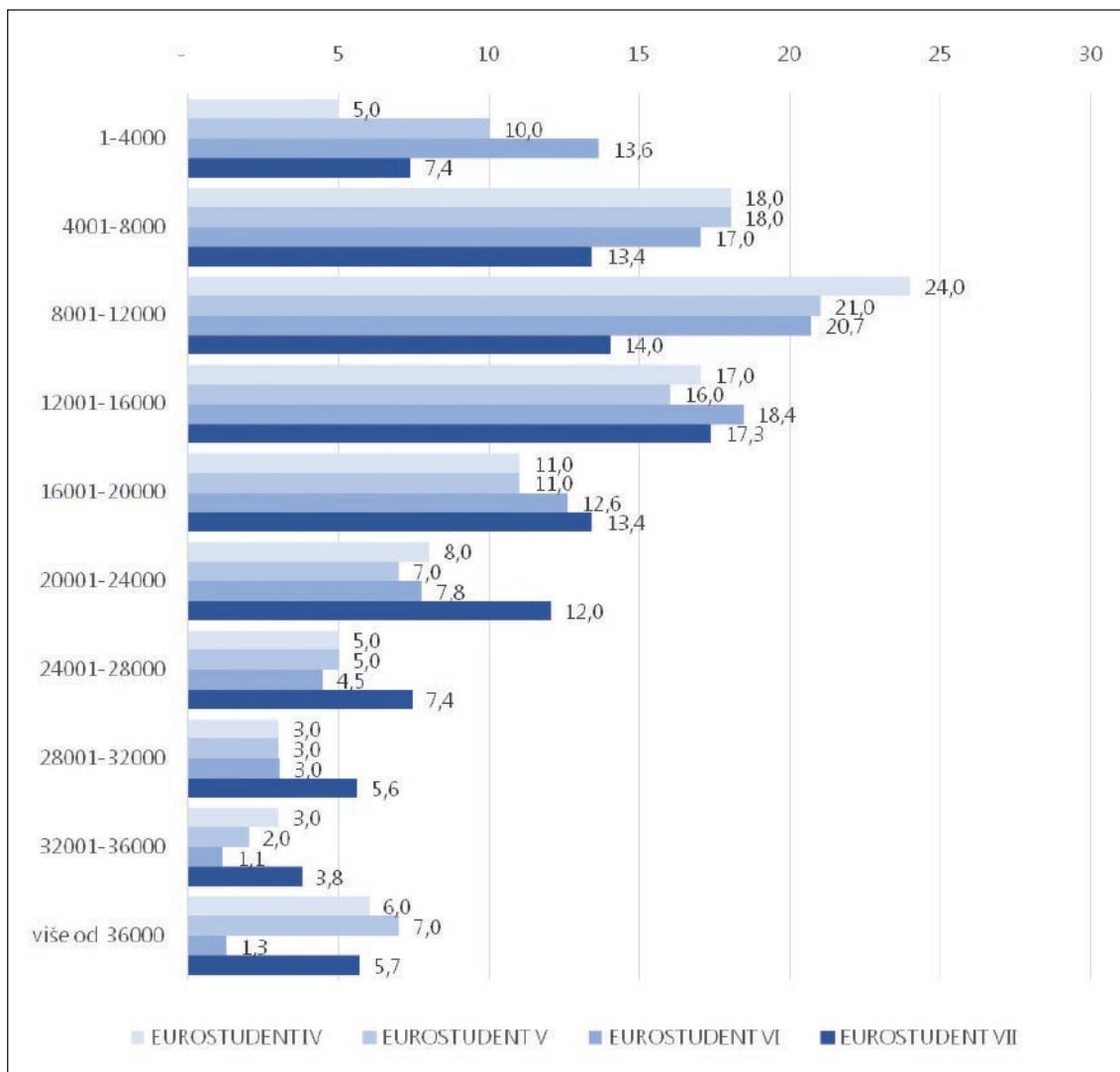
Usporedi li se distribucija troškova razvrstana u kategorije od po 4.000 kuna (slika 36), vidljivo je da u rasporedu različitih visina troškova postoje stanovite promjene u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT. One se u prvom redu odnose na znatan rast udjela studenata koji su u kategorijama iznad 24.000 kuna. Načelno je udio najviših kategorija troškova vrlo malen, ali njihovo odstupanje od prosjeka čini pomake u prosjeku vrlo vidljivim. Dodatan razlog promjene troškova jest pad udjela u kategorijama do 12.000 kuna koje obuhvaćaju 44 posto studenata. Promjena je u velikoj mjeri vezana za promjenu u strategiji logičkih provjera cijena školarina koje su detaljnije provjeravale kategoriju izvanrednih studenata i studenata na privatnim visokim učilištima. Naime u prethodnim se istraživanjima logička provjera svodila isključivo na bavljenje ekstremnim vrijednostima i isključivanje ekstremno niskih i ekstremno visokih iznosa u odgovorima. U ovom istraživanju iznosi u kategoriji izvanrednih studenata u javnim učilištima uspoređivani su s javno dostupnim cijenama ECTS boda i korigirani prema deklariranim cijenama visokih učilišta. Također su, cijena školarine za privatna učilišta korigirane prema cijenama školarina za svako privatno visokog učilišta zasebno. To je omogućilo uvid u potpuno krivu sliku o troškovima školarine koju imaju uglavnom studenti privatnih visokih učilišta. Izvor iskrivljenja najvjerojatnije proizlazi iz činjenice da školarinu za mlađe studente plaćaju roditelji.

Drugi je realan razlog promjena u udjelima dvaju najbrojnijih segmenata stanovanja, o čemu će biti rasprave u razradi uvida u pojedine stavke troškova. Udio studenata koji žive kod roditelja smanjio se za 4,8 posto, a udio studenata u iznajmljenim stanovima povećao za 2,7 posto. Rast udjela smještaja u studentskim domovima od 1,8 posto nije mogao kompenzirati tu promjenu u dovoljnoj mjeri da ona ostane bez odraza na ukupni trošak studija po semestru.

Kako je već naznačeno, manja brojnost novih generacija studenata otvorila je mogućnost većeg obuhvata generacije visokim školovanjem, a konkurencija visokih učilišta za smanjen ukupni skup vratila

---

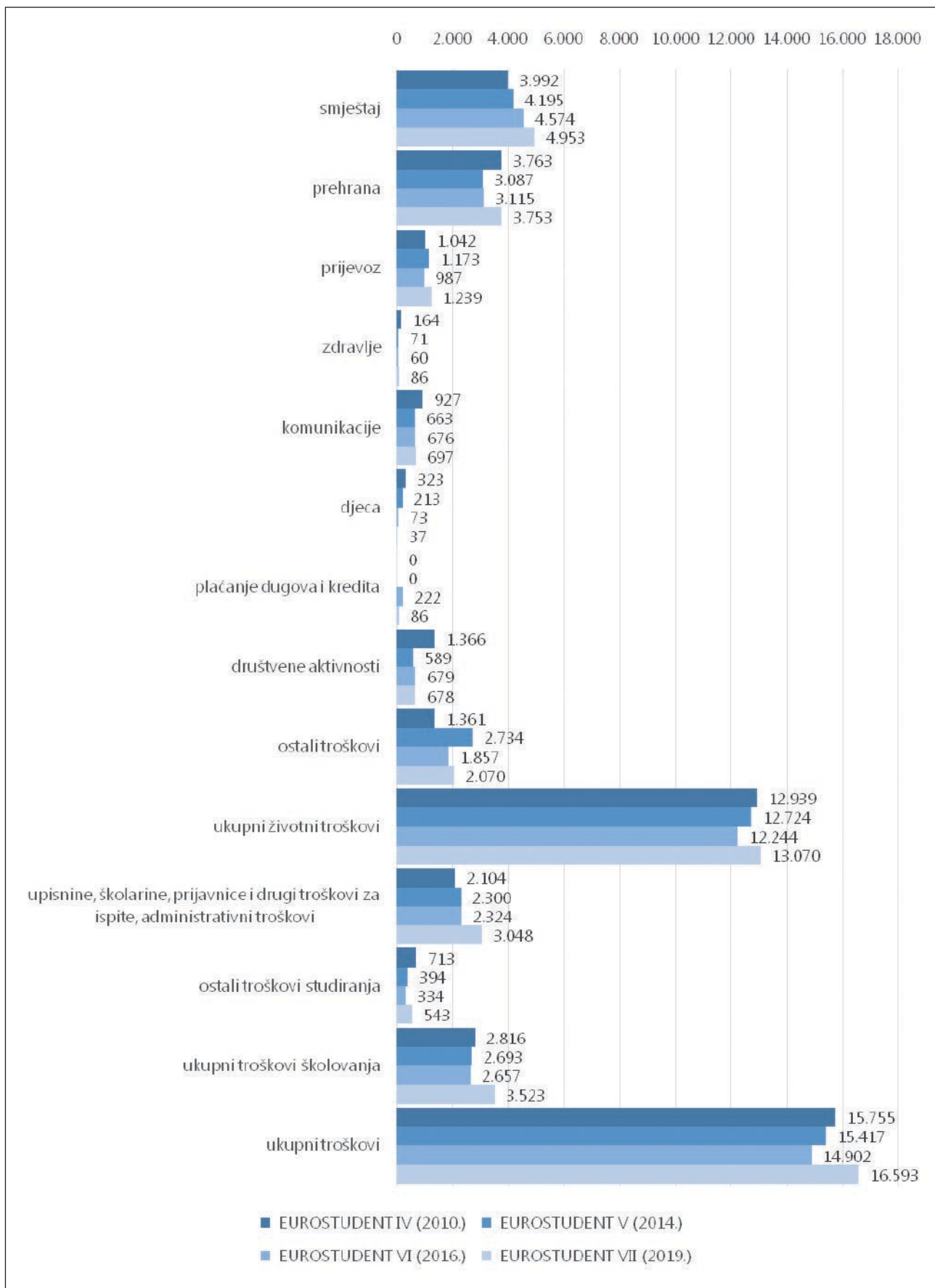
¹⁰ Metodologija uključivanja u analizu identična je metodologiji međunarodnog istraživanja i opisana je u Šćukanec i dr. – Socijalni i ekonomski uvjeti Studentskog života u Hrvatskoj – Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014., str. 62., s iznimkom čišćenja aberantnih rezultata, gdje su praćene neprijeđene preporuke Konzorcija EUROSTUDENT u pogledu utvrđivanja plauzibilnih rezultata, te izostavljanja iz obrade 2% najviših i najnižih rezultata.

Slika 36. Raspon semestralnih troškova studiranja – komparacija rezultata istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj

je sveučilišta u raspodjelu, pogotovo jer je to praćeno određenim povećanjem kapaciteta stručnih studija koji se izvode na sveučilištima.

Uvid u strukturu prosječnih troškova prema pojedinim stavkama trebao bi dati odgovor u kojoj je sferi došlo do porasta troškova (slika 37). Prateći pojedine troškove, vidljivo je da dolazi do povećanja troškova stanovanja od gotovo 400 kuna, prehrane od 650 kuna i prijevoza 250 kuna, što sve upućuje na restrukturiranje udjela troškova vezanih za stanovanje i uz to vezanu prehranu te prostorni raspored učilišta (studiranje u manjim visokim učilištima podrazumijeva manji obuhvat studentskim subvencijama i veće troškove prijevoza). Pad troškova uglavnom se odnosi na kategorije troškova koje nisu velike po iznosima, pa zbog toga njihova promjena malo utječe na ukupne troškove: troškovi na djecu (zbog manjeg broja studenata s djecom) i telekomunikacije (opći pad cijena). Treba napomenuti da raste i stavka ostalih troškova koja je povećana za oko 200 kuna. Stoga se tzv. indirektni troškovi, tj. troškovi zbog promjene načina života u vrijeme studiranja, u posljednjem razdoblju ukupno povećavaju za 800 kuna.

Slika 37. Struktura troškova po semestru u kunama četiriju istraživanja EUROSTUDENT (veličine iskazane u kn)

Promjene u direktnim troškovima studiranja, vezanim za troškove aktivnosti, porasli su za 1.700 kuna, što se uglavnom može pripisati promjeni metodologije čišćenja podataka u pogledu iskazanih troškova školarina.

Kako se radi o prosječnim vrijednostima, moguće je da su promjene u troškovima nastale u specifičnim segmentima studentske populacije, ali da nastaju i zbog globalnih i lokalnih promjena u pojedinim sredinama.

Stoga je provjereno u kojoj mjeri studenti imaju pojedine troškove te koliki su im iznosi, ako su oni prisutni u strukturi troškova. Usporede li se rezultati istraživanja iz 2019. (slika 38) s rezultatima iz 2016. (Rimac i sur., 2019), mogu se jasno pratiti i promjene udjela i promjene visine pojedinih troškova.

Tako je udio studenata koji referiraju da imaju troškove stanovanja u ta dva istraživanja povećan sa 68 posto na 79 posto, a troškovi stanovanja po semestru su sa 6.757 kuna u 2016. godini porasli na 7.609 kuna, što je povećanje od 852 kune.

Troškove prehrane izvještava veći udio studenata (uglavnom zbog povećanog broja studenata koji žive s roditeljima). Ukupni udio odgovora za ovu kategoriju troškova je u 2016. bio 84 posto, dok je u 2019. odgovor dalo 90 posto studenata. Udio referiranih troškova treba u prvom redu tražiti u poboljšanoj metodologiji anketnog upitnika koji jasnije objašnjava procjenu troškova pojedinca u zajedničkom kućanstvu. Troškovi prehrane su u prosjeku narasli za 1.106 kuna. Porast se ne može pripisati povećanom udjelu odgovora, jer bi povećanje udjela studenata koji žive kod roditelja uglavnom smanjivalo prosjek troškova zbog općenito nižih troškova u višečlanim kućanstvima.

Udio studenata koji se koriste prijevozom do lokacije visokog učilišta povećan je sa 69 posto na 82 posto. Troškovi prijevoza veći su za 232 kune u prosjeku za one koji taj trošak imaju.

Troškovi za komunikacije, nakon privremenog pada u 2016. na 80 posto, ponovno su se vratili na uobičajenih 87 posto. Troškovi su s 848 kuna narasli na 953 kune, dakle 105 kuna više.

Zdravstveni su troškovi u udjelu studenata koji ih imaju porasli s 12 posto na 15 posto, a s 522 kune porasli su na 565 kuna po studentu.

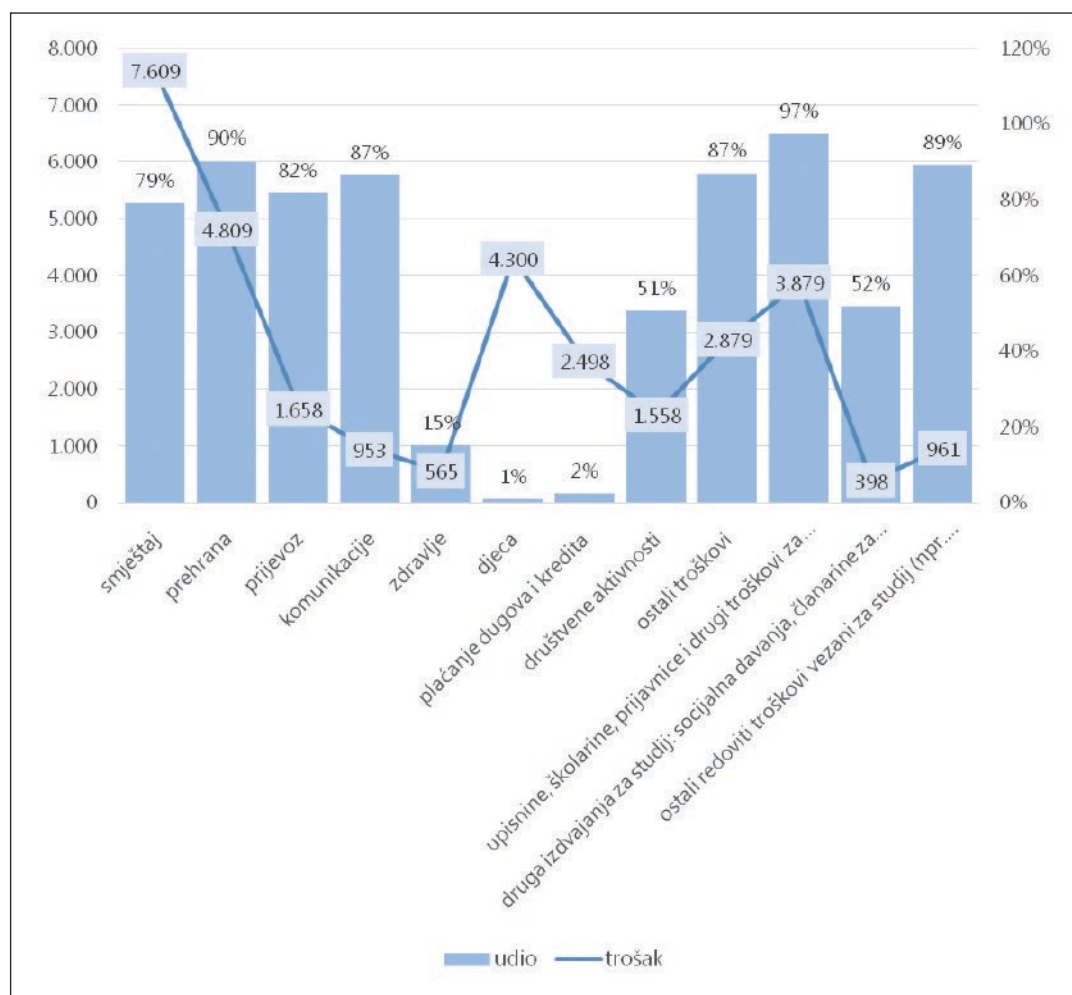
Troškovi vezani za vlastitu djecu pali su u udjelu s 2 na 1 posto, a u iznosima s 4.394 kune neznatno su se smanjili na 4.300 kuna. No kako se radi o vrlo malenoj populaciji, promjene u ovoj sferi ne mogu se smatrati značajnima zbog malog broja studenata koji pripadaju tom segmentu (12 studenata u uzorku).

Otplate različitih oblika dugovanja ostale su smanjene na 2.498 kuna u odnosu na 6.840 kuna prije, ali im je udio od 2 posto ostao isti. Treba napomenuti da se uglavnom radi o populaciji starijih studenata.

Izdaci za društvene aktivnosti i zabavu narasli su za 50 kuna, a ostali životni troškovi za 550 kuna.

I na kraju, uz znatno povećanje studenata koji referiraju različita plaćanja visokom učilištu (od školarine do administrativnih pristojbi za ispite i sl.), vidljiv rast troška s 2.324 kune na 3.879 kuna jest povećanje od 1.555 kuna. Drugi oblici direktnih troškova restrukturirani su u definiciji pa se ne mogu pratiti u direktnoj usporedbi i udjelu, ali se njihov ukupni iznos s prijašnjih 1.136 kuna povećao na 1.359 kuna.

Potragu za mogućim razlozima promjena u strukturi troškova možemo započeti razdiobom studenata u kategorije i traženjem razlika u troškovima u prethodnom i aktualnom istraživanju.

Slika 38. Udio studenata s pojedinom vrstom troška i prosječni semestralni trošak za studente koji imaju taj trošak

Pogleda li se struktura troškova prema vrsti visokog učilišta (tablica 14), vidljivo je da je rast indirektnih troškova prisutan u svim vrstama visokih učilišta. Konstatcija iz prethodnog istraživanja da su niži troškovi života podijeljeni po distinkciji kontinentalno – primorsko, a ne po veličini centra u kojem se nalazi visoko učilište, ostaje relevantna. Očito je da dominantna orijentacija na turizam podiže cijene smještaja i cijene prehrane najviše u turistički atraktivnim područjima. Jedina iznimka od tog pravila jesu troškovi studenata u privatnim visokim učilištima. Zbog smještaja privatnih učilišta uglavnom u Zagrebu i okolici potrošnja je moguće uspoređivati s troškovima studenata u javnim učilištima. Potrošnja studenata koji studiraju na privatnim učilištima znatno je veća u odnosu na studente Sveučilišta u Zagrebu, koji se nalaze u komparativno jednakoj situaciji. To se ne odnosi samo na cijenu stanovanja, koja je vjerojatno veća i zbog imovinskog cenzusa za dobivanje smještaja u studentskim domovima, već i na veću potrošnju u gotovo svim segmentima troškova života. Studenti privatnih učilišta u pogledu životnih troškova na vrhu su ljestvice potrošnje.

Vidljiv je i znatan porast iskazanih troškova za školarine i druga davanja visokim učilištima, posebno u privatnim učilištima, zbog promjene načina kontrole iskazanih troškova.

Tablica 14. Troškovi prema tipovima visokih učilišta za studente koji imaju neki od navedenih izdataka

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Osijeku	Druga javna sveučilišta	Privatna sveučilišta	Javna veleučilišta	Privatna veleučilišta	Javne visoke škole	Privatne visoke škole
Smještaj	7.170	8.027	8.029	6.527	8.436	7.567	7.287	8.267	3.600	10.624
Prehrana	4.923	4.939	5.029	3.804	4.558	4.800	4.295	5.054	4.020	6.237
Prijevoz	1.256	1.548	1.944	1.577	2.513	1.274	2.214	2.744	2.100	2.583
Zdravlje	863	967	913	926	1.064	1.075	877	1.465	1.320	1.384
Komunikacije	614	547	547	554	508	552	600	500	420	553
Djeca	3.800	6.000		2.400	3.900		6.000			5.100
Plaćanje dugova i kredita	2.700	900	1.740	2.430	2.500		3.450	2.400		2.700
Društvene aktivnosti	1.579	1.634	1.572	1.135	1.423	2.023	1.329	2.580	2.100	1.842
Ostali troškovi	2.708	3.148	3.048	2.277	2.924	2.672	3.146	2.796	1.900	4.248
Ukupni životni troškovi	15.781	17.033	16.998	13.998	17.673	16.916	16.589	17.992	12.220	20.871
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	1.395	2.311	2.583	2.079	2.487	1.858	2.545	10.891	1.536	19.610
Udruge, aktivnosti	393	301	449	234	483	395	360	1.380		585
Ostali studijski troškovi	1.052	802	897	780	1.062	570	879	549	480	1.230
Ukupni troškovi školovanja	2.145	2.802	3.039	2.485	2.982	2.323	3.110	11.133	2.010	20.116
Ukupni troškovi	16.339	16.706	17.324	13.800	15.429	17.977	15.930	18.221	11.623	30.418

S obzirom na to da pregled direktnih troškova javnih visokih učilišta u pogledu administrativnih troškova studiranja pokazuje iznose od 1.400 do 2.500 kuna, provjereno je kako formalni studentski status i duljina studiranja utječu na te troškove (tablica 15). Usporede li se iznosi s obzirom na studentski status, vidljivo je da su kod izvanrednog studiranja veći životni troškovi, a posebno direktni troškovi studija. Pristojbe za upisnine, školarine, ispite i druge administrativne troškove za izvanredne studente u prosjeku su 6.003 kune, dok su redovitim studentima ti troškovi u prosjeku 3.223 kune. Razlika ne izgleda velika uzme li se u obzir da izvanredni uključuju i skupinu studenata na privatnim visokim učilištima. Ta skupina jest malobrojna, ali su iznosi školarina višestruko veći od školarina u javnim visokim učilištima.

Drugi je važan nalaz razlika veća od 6.000 kuna u indirektnim troškovima zbog različite strukture životnih troškova koju donekle mijenjaju studenti koji su u zrelim godinama.

Tablica 15. Studentski status i troškovi studiranja

	Redoviti studenti	Izvanredni studenti
Smještaj	7.379	9.392
Prehrana	4.604	6.393
Prijevoz	1.512	2.750
Zdravlje	915	1.249
Komunikacije	620	497
Djeca	5.100	3.900
Plaćanje dugova i kredita	1.874	3.870
Društvene aktivnosti	1.535	1.758
Ostali troškovi	2.764	3.813
Ukupni životni troškovi	15.749	22.073
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	3.223	6.003
Udruge, aktivnosti	378	581
Ostali studijski troškovi	953	1.007
Ukupni troškovi školovanja	3.830	6.480
Ukupni troškovi	17.496	16.474

Pogledaju li se troškovi prema vrsti smještaja (tablica 16), u velikoj se mjeri pokazuje da je smještaj u studentskom domu ne samo tri puta jeftiniji od smještaja u iznajmljenom stanu i više nego dva puta jeftiniji od stanovanja kod roditelja nego se i u ukupnim indirektnim troškovima razlike ne smanjuju na osnovi ostalih troškova, već se održavaju jer su i drugi troškovi vezani za oblik stanovanja. Prehrana je najmanje 20 posto financijski povoljnija za studente smještene u studentskim domovima nego za one koji žive s roditeljima ili studente u iznajmljenim stanovima.

U ukupnom odnosu, zbog nekih konstantnih troškova, stanovanje u iznajmljenom stanu točno je dvostruko skuplje od stanovanja u domu, a stanovanje s roditeljima 1,5 put skuplje.

Kako se kriteriji za smještaj u studentski dom poklapaju sa statusom redovitog studenta, i s aspekta direktnih troškova studiranja studenti u studentskim domovima u povoljnijem su položaju, troše dvostruko manje novca za direktne troškove studija.

Tablica 16. Troškovi prema tipu smještaja

	Studentski dom	Iznajmljeni stan	Stan/kuća u osobnom vlasništvu	Stan/kuća roditelja	Stan/kuća ustupljeni na korištenje bez plaćanja najamnine	Učenički dom
Smještaj	2.921	10.042	7.665	6.928	6.800	4.823
Prehrana	3.730	4.716	6.860	5.002	5.379	2.536
Prijevoz	1.092	1.448	2.321	1.884	1.779	1.260
Zdravlje	651	966	1.216	996	922	813
Komunikacije	765	534	491	589	370	
Djeca		6.000	4.500	4.350		
Plaćanje dugova i kredita	1.875	1.810	3.900	2.441		
Društvene aktivnosti	1.384	1.403	1.702	1.699	1.696	1.240

	Studentski dom	Iznajmljeni stan	Stan/kuća u osobnom vlasništvu	Stan/kuća roditelja	Stan/kuća ustupljeni na korištenje bez plaćanja najamnine	Učenički dom
Ostali troškovi	2.104	2.705	3.027	3.219	3.478	1.338
Ukupni životni troškovi	10.954	19.438	20.942	15.398	16.854	10.488
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	1.325	3.941	6.426	3.854	4.636	5.415
Udruge, aktivnosti	287	372	314	459	220	296
Ostali studijski troškovi	695	826	801	1.135	903	1.320
Ukupni troškovi školovanja	1.838	4.431	6.815	4.528	5.233	5.959
Ukupni troškovi	11.889	19.784	15.681	17.011	17.937	13.110

Treba imati na umu da je povezanost smještaja u domovima s manjim troškovima za školarine dvo-smjerna – studenti koji imaju niži prihodovni status u većoj su prilici dobiti smještaj u domu, ali su na višim godinama studija njihove šanse za smještaj u dom povezane s uspješnošću studiranja te se neuspješni studenti prelijevaju u neku od kategorija individualnog stanovanja.

Stoga se na razinama diplomskog studija troškovi povećavaju u skladu s većim udjelom studenata koji su zbog manje uspješnosti izgubili pravo na smještaj u studentski dom i prešli u stanovanje u iznajmljenim stanovima (tablica 17).

Tablica 17. Troškovi prema vrsti i razini studija

	Preddiplomski sveučilišni studij	Diplomski sveučilišni studij	Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij	Kratki stručni studij u trajanju kraćem od tri godine	Preddiplomski stručni studij	Specijalistički diplomski stručni studij
Smještaj	7.381	7.865	7.535		8.096	8.771
Prehrana	4.606	5.057	4.989		4.808	5.842
Prijevoz	1.606	1.557	1.418		2.298	2.314
Zdravlje	954	891	959		1.058	877
Komunikacije	586	529	618		505	585
Djeca	4.560	4.200	4.500		3.800	
Plaćanje dugova i kredita	2.640	360	1.440		3.000	3.000
Društvene aktivnosti	1.600	1.453	1.546		1.616	1.540
Ostali troškovi	2.681	3.024	3.008		3.212	3.647
Ukupni životni troškovi	15.811	17.059	16.658		17.432	19.611
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	4.122	1.954	1.763	3.836	7.928	6.417
Udruge, aktivnosti	370	396	346		557	860
Ostali studijski troškovi	1.008	747	998		997	1.163
Ukupni troškovi školovanja	4.581	2.488	2.578	3.836	8.576	7.468
Ukupni troškovi	17.043	16.478	17.251	3.836	19.928	17.071

I konačno, uzme li se u razmatranje strukture troškova socijalno podrijetlo studenta (tablica 18), pokazuje se da prosječni troškovi studenata prema razini obrazovanja roditelja ne pokazuju velika odstupanja. Uzme li se u razmatranje po čemu bi se sve mogli razlikovati studenti različita socijalno-edukacijskog podrijetla: po naseljima iz kojih dolaze na studij (veća urbana naselja imaju više obrazovano stanovništvo), po materijalnim prilikama obitelji (visoko povezano s razinom obrazovanja), po uspjehu u studiju (studenti iz obitelji s nižim obrazovanjem imaju manje uspjeha u studiju) itd., mogli bismo biti relativno zadovoljni u kojoj mjeri socijalni kriteriji u dobivanju prava na smještaj u studentski dom i u kojoj mjeri recentni razvoj mreže javnih veleučilišta utječu na nivelaciju troškova studija za studente koji dolaze na studij iz obitelji s različitim razinama obrazovanja roditelja.

Tablica 18. Troškovi studiranja prema najvišem obrazovanju roditelja

	Završena osnovna škola ili niže obrazovanje (ISCED 0, 1, 2)	Završeno srednjoškolsko obrazovanje (ISCED 3)	Završen kratki studij (ISCED 5)	Završen preddiplomski studij (ISCED 6)	Završen diplomski studij (ISCED 7)	Završen poslijediplomski sveučilišni studij (ISCED 8)	Ne znam / nije primjenjivo
Smještaj	8.900	7.596	8.520	8.381	7.000	6.725	8.452
Prehrana	4.422	4.714	5.112	4.779	4.803	5.297	6.000
Prijevoz	1.732	1.696	1.769	1.480	1.396	1.860	1.980
Zdravlje	1.173	961	872	905	900	1.004	1.088
Komunikacije	427	564	685	583	595	531	480
Djeca	3.720	4.500		6.000			
Plaćanje dugova i kredita	2.865	2.335	3.000		4.500	3.000	1.800
Društvene aktivnosti	1.500	1.437	1.743	1.773	1.633	2.020	1.362
Ostali troškovi	2.288	2.931	2.957	2.684	2.616	3.368	2.841
Ukupni životni troškovi	16.843	16.463	17.312	16.068	15.802	16.452	20.268
Upisnine, školarine, prijavnice i drugi troškovi za ispite, administrativni troškovi	3.799	3.528	3.355	5.406	3.095	7.601	4.631
Udruge, aktivnosti	498	412	323	405	259	653	404
Ostali studijski troškovi	960	893	926	1.118	1.051	1.137	771
Ukupni troškovi školovanja	4.311	4.058	4.119	6.210	3.797	8.030	4.102
Ukupni troškovi	16.124	17.217	18.355	18.737	16.240	20.242	16.565

Financiranje studiranja

Izvori financiranja u vrijeme studiranja ocrtavaju balans između društvenog i individualnog ulaganja u obrazovanje. Na jednom je kraju tog kontinuuma individualno ulaganje, koje u velikoj mjeri reproducira materijalni i socijalni položaj prethodne generacije (roditelja), a na drugoj ulaganje društva, putem države i gospodarskih aktera, čime se donekle mijenja socijalni položaj pojedinaca iz nižih slojeva ako su financijski poticaji imali jasnu socijalnu dimenziju. Ako takve socijalne dimenzije nije

---

bilo, društvena će ulaganja još više potencirati socijalne razlike u podrijetlu jer će i obrazovanje i izvori financiranja biti dostupniji pripadnicima viših društvenih slojeva.

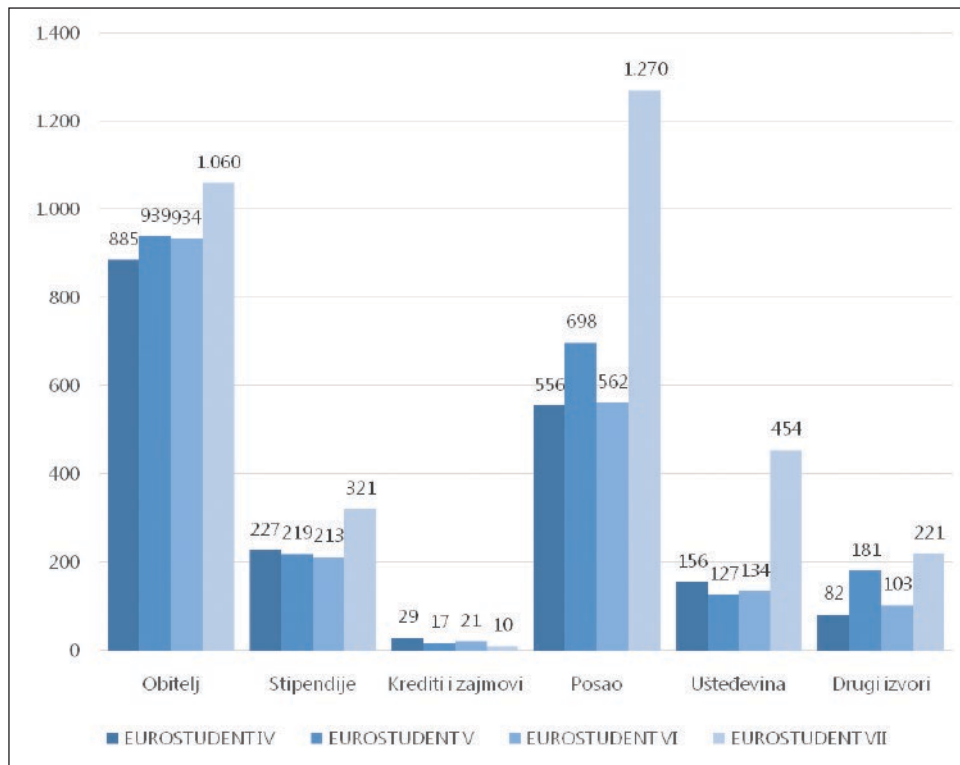
Dosadašnja istraživanja socijalnog statusa studenata te njihova socijalnog podrijetla pokazala su nedvosmisleno da subvencioniranje studentskog standarda prema načelima redukcije troškova za sve studente (školarine, prehrana, smještaj) u osnovi, čak i kad dosežu sve zainteresirane studente, ne mijenjaju socijalnu strukturu studentske populacije (Baranović i Rimać, 1991.), jer je priuštivost studiranja i odgoda ulaska u svijet rada za studente iz različitih društvenih slojeva nejednaka. Mladi, pa i malo stariji potencijalni studenti iz nižih slojeva ne mogu si priuštiti dugotrajno školovanje zbog materijalnih i financijskih potreba primarne obitelji, te im je jedina opcija studiranje uz zaposlenje, što znatno umanjuje posvećenost studiju i šanse za završetak studija. Drugi razlog nejednako dostupnosti visokog obrazovanja opisuje Gatto (2003.), istražujući srednje obrazovanje te uočavajući da se već u srednjem obrazovanju učenicima na osnovi socijalnih karakteristika nameću obrazovne putanje koje ih vode k vraćanju u društveni sloj kojem pripadaju njihovi roditelji.

Stoga će se u ovom dijelu prikazati izvori financiranja i veličine iznosa iz pojedinih izvora financiranja, s posebnim naglaskom na raspodjelu prema socijalnim kriterijima. Na pitanje o izvorima prihoda odgovore je dao ukupno 1.771 student u uzorku.

Kako većina studenata studira u mladosti, oni kao uzdržavani članovi svojih obitelji uglavnom svojim troškovima terete roditelje, a tek u manjem dijelu sami pridonose vlastitom zaradom u vrijeme studiranja. Udio studenata koji s duljom odgodom ulaze u studiranje u Hrvatskoj je iznimno malen, te će većina analitičkih rezultata upućivati na direktnu tranziciju iz srednje škole na studij i odgađanje ulaska u svijet rada.

Studenti u Hrvatskoj su 2019. godine osobno raspolagali s 3.336 kuna mjesečno. U odnosu na 2016., kada je mjesečni iznos osobno vođenih financija iznosio 3.117 kuna po studentu, to je rast od oko 220 kuna, a ostatak troškova podmirivali su roditelji direktnim uplatama ili transferom robe. Izvori financiranja nisu rasli zbog povećanja financijske moći stanovništva, već u prvom redu zbog rasta troškova studiranja. Stoga će biti zanimljivo vidjeti iz kojih se izvora financirao povećan indirektni i direktni trošak studiranja.

Struktura financija koje studentima dolaze na izravno raspolaganje uglavnom se promijenila u udjelu osobnih prihoda od zaposlenja tijekom studijskog razdoblja u odnosu na prethodna istraživanja (slika 39). I dalje su dominantna dva izvora prihoda (roditeljska) obitelj i vlastita zarada od zaposlenja, dok su dva sekundarna izvora, barem prema udjelu u prosječnoj slici prihoda, stipendije i osobna uštedevina od prijašnjeg posla. Povećanje udjela plaće od rada za vrijeme studija poklapa se s većim udjelom studenata koji rade tijekom cijeloga studijskog razdoblja u godini. Detaljnija rasprava o udjelima pojedinih izvora sredstava u ukupnim prosjecima nije previše informativna jer su prosjeci produkt dviju komponenti: visine iznosa sredstava i udjela studenata koji primaju novčana sredstva iz tog izvora (isključujući nenovčanu pomoć i izravno plaćanje usluga od nekoga drugog). Stoga će radi preciznije ilustracije važnosti pojedinih izvora biti prikazane odvojene komponente koje čine ukupni prosjek svakog od izvora financiranja – postotni udio studenata koji primaju sredstva iz određenog izvora i prosječna visina financijskih primanja iz tog izvora za studente (slika 40).

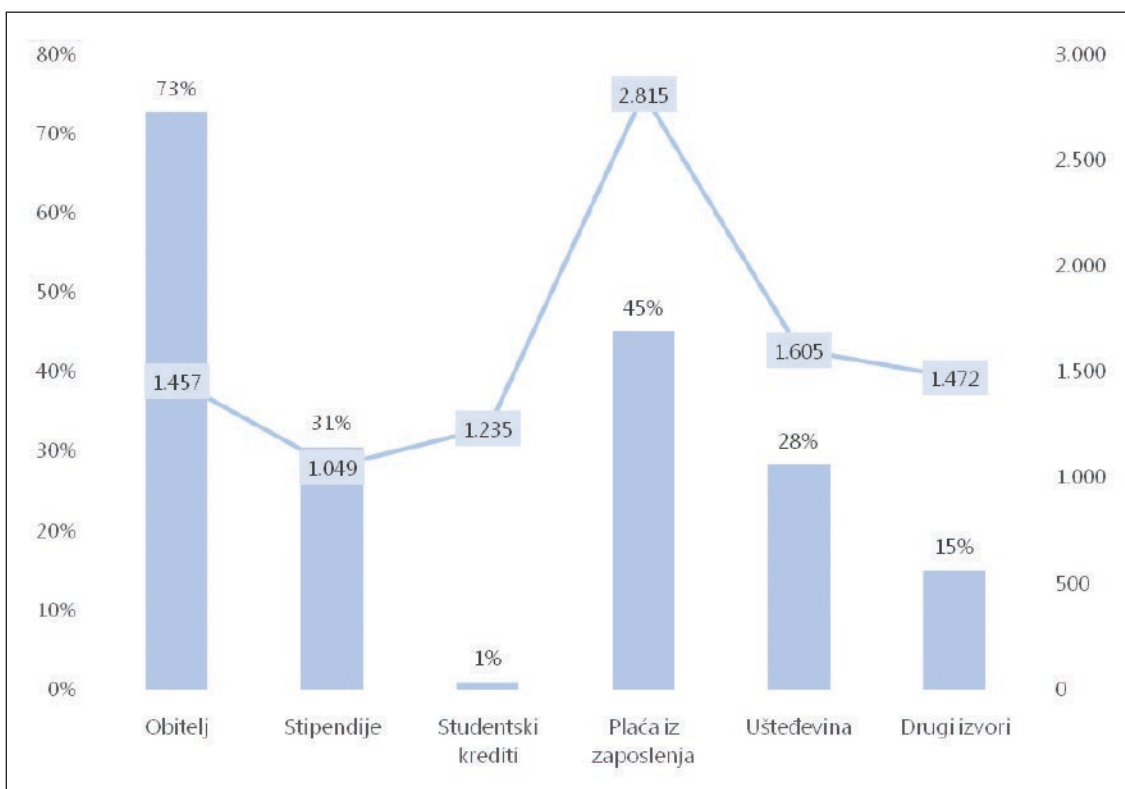

Slika 39. Prosječni mjesečni iznos koji stoji na raspolaganju u novcu prema izvorima – usporedba istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj

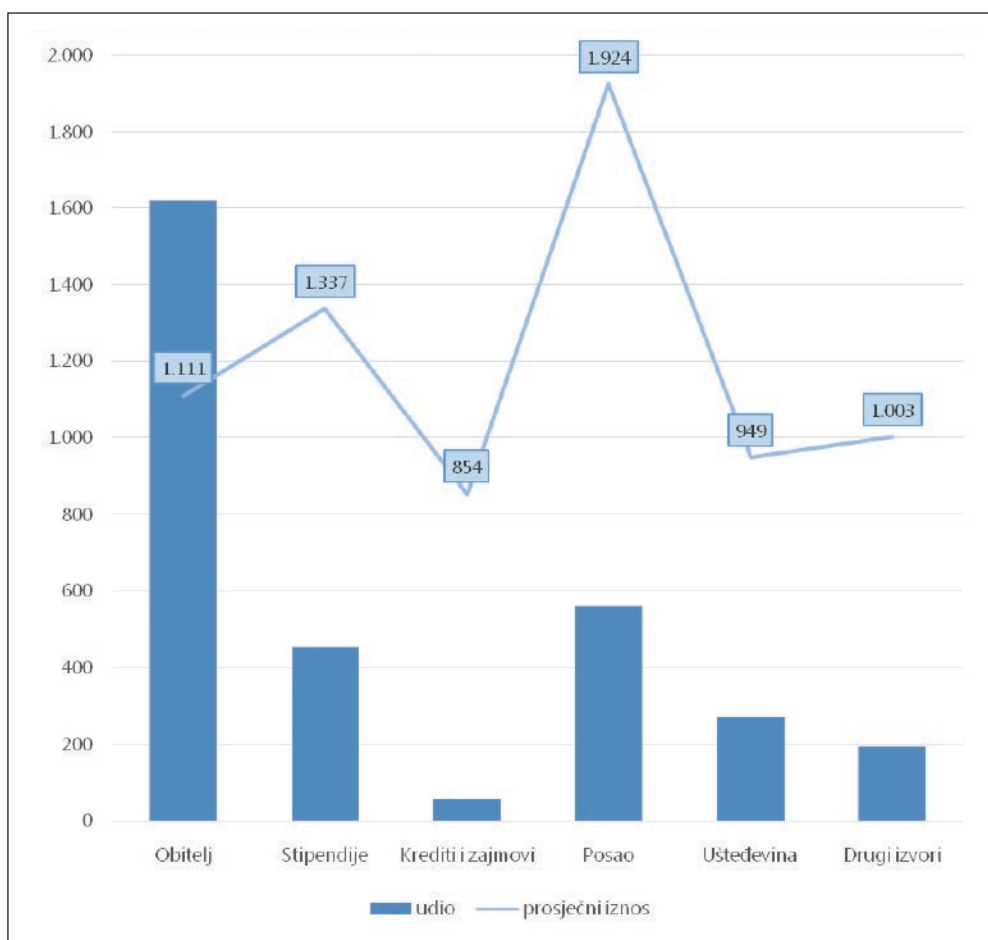
Prema zastupljenosti izvora i dalje dominira financiranje iz obitelji, koje je prisutno u 73 posto slučajeva. Zbog smanjenja udjela jedinična je veličina potpore iz obitelji povećana i sada iznosi 1.457 kuna, dok je u prethodnom istraživanju iznosila prosječno 1.111 kuna. Jedan je od mogućih razloga promjene i promijenjena metodologija mjerenja financiranja iz ovog izvora, koji je sada razdijeljen na financiranje obitelji (roditelja) i financiranje od partnera (obiteljsko financiranje za osobe u braku ili trajnoj zajednici), čime je izbjegnuto slabije značenjsko pokrivanje financiranja iz obitelji za osobe u braku ili zajednici, koje se nije moglo sumirati pod dosadašnji način mjerenja s formulacijom „financiranje od roditelja“.

Najveći je izvor financiranja po iznosu vlastita zarada studenata od plaćenog posla za vrijeme studija. U 2016. godini 26 posto studenata iskazalo je da ima sredstva iz tog izvora, dok je u ovom istraživanju koje pokazuje stanje u 2019. godini udio porastao na 45 posto, što se približava gotovo dvostrukom povećanju udjela. I prosječan je iznos povećan s 1.924 kune na 2.815 kuna. Već prije uočeno povećanje udjela vlastitog prihoda od rada za vrijeme studija može se pripisati ne samo potrebi za dodatnim financiranjem, što obitelj ne može u potpunosti pokriti, nego i povećanoj potrebi za radnicima na tržištu rada, posebno u sektoru trgovine i usluga. To otvara mogućnost za lakše nalaženje posla studentima, uvjetovanje rada fleksibilnijim oblikom angažmana (rad u nepunom radnom vremenu, izbor vremena radnog angažmana) te zbog toga zadržavanje u zaposlenju u cijelom razdoblju studiranja u godini. Time se prihod od rada u vrijeme studiranja vraća na iznose zabilježene u istraživanju iz 2014. godine (2.635 kn).

Konfiguracija zastupljenosti drugih izvora financija ostaje uglavnom unutar očekivanih varijacija uzoraka. No iznosi za stipendije smanjili su se s 1.337 kuna iz prethodnog istraživanja na 1.049 kuna

Slika 40. Udio studenata koji se financiraju iz pojedinih izvora i prosječni mjesečni iznosi koje primaju (istraživanje EUROSTUDENT VII iz 2019.)

Slika 41. Udio studenata koji se financiraju iz pojedinih izvora i prosječni mjesečni iznosi koje primaju (istraživanje EUROSTUDENT VI iz 2016.)

u ovom istraživanju. Studentski su krediti s prosječno 854 kune porasli na 1.235 kuna. Sredstva koja se crpe iz ušteđevina također su povećana s prijašnjih 949 kuna na 1.605 kuna. Ista je situacija i s ostalim izvorima sredstava koji su s 1.003 kune povećani na 1.472 kune.

Ukupno gledajući, povećani rashodi generirali su povećano crpljenje sredstava kojima se pokrivaju ti troškovi. Pritom jedino stipendije nisu slijedile trend uvećanja financijskih prihoda kojima se pokrivaju ti troškovi, te su se zbog toga povećani troškovi pokrivali iz privatnih izvora financiranja: od obitelji, osobnog rada, traženjem nestandardnih izvora i većim zahvaćanjem u vlastitu ušteđevinu.

Socijalna raspodjela izvora prihoda

Promjenu strukture izvora financijskih sredstava zanimljivo je pratiti i kroz niz socijalnih kategorija, u koje implicitno ubrajamo i neke aspekte raspoređivanja studenata u vrste visokih učilišta, obrazovna područja, kao i uobičajene kriterije kao što su obrazovna razina roditelja, status studenta u studiranju ili rad za vrijeme studija.

Prema vrsti visokog učilišta izvori financiranja po ukupnom se iznosu razlikuju najviše između javnih i privatnih visokih učilišta (tablica 19). Privatna visoka učilišta zahtijevaju više mjesečno financiranje od 2.000 do 3.000 kuna. Izvori su uglavnom prihod od zaposlenja, trošenje ušteđevine i nalaženje nestandardnih izvora financiranja studija.

Sva sveučilišta u pravilu angažiraju jednaka sredstva obitelji studenata, no pojavljuje se razlika u prihodu od rada studenata (znatno manja kod Sveučilišta u Zagrebu u odnosu na ostala velika sveučilišta) i trošenju ušteđevine (znatno veća kod manjih javnih sveučilišta, vjerojatno ovaj podatak odražava sezonski karakter gospodarske aktivnosti u većinski priobalno smještenim manjim sveučilištima).

Tablica 19. Financije prema izvorima kod studenata u različitim vrstama učilišta

	Sveučilište u Zagrebu	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Osijeku	Druga javna sveučilišta	Privatna sveučilišta	Javna veleučilišta	Privatna veleučilišta	Javne visoke škole	Privatne visoke škole
Obitelj	1.412	1.485	1.562	1.269	1.592	1.397	1.153	1.277	956	1.929
Stipendije	1.156	930	1.030	924	946	1.354	1.117	871	1.200	842
Kredit i zajmovi	985	886	330	1.133	500	250	700			3.815
Posao	1.990	2.750	3.288	2.386	3.459	1.753	3.904	5.047	3.025	3.394
Ušteđevina	1.126	1.727	2.300	1.403	2.058	555	1.230	2.289	200	2.660
Drugi izvori	1.258	1.295	1.648	1.121	1.637	1.288	1.217	2.776	400	2.567
Ukupno	2.797	3.396	3.918	2.484	3.925	2.859	3.397	6.309	2.767	4.786

Pregled iznosa financiranja iz različitih izvora za različita obrazovna područja daje tablica 20. Obiteljsko financiranje uglavnom slijedi logiku očekivanih prihoda od diplome u pojedinim područjima obrazovanja. Tako su najniža obiteljska izdvajanja za studente u području Obrazovanja, Usluga i Prirodne znanosti, matematika i statistika (između 1.200 – 1.300 kn), dok su najviša u ICT području (1.708 kn), Medicini i zdravstvu (1.592 kn) i Poslovanju, administraciji i pravu (1.572 kn).

Varijacije u prihodu od zaposlenja u stanovitom smislu odražavaju visinu plaća u gospodarskim granama koje angažiraju pojedine obrazovne profile jer je barem dio studenata našao posao vezan za područje studija ili se vraća na studij iz zaposlenja (u kojem vjerojatno nastavlja raditi i u vrijeme studija). Dominantna su u pogledu visine prihoda područja Poslovanje, administracija i pravo (3.361 kn) te ICT (3.475 kn) dok je na drugom kraju kontinuuma prihod studenata iz područja Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina (1.784 kn). Kod istih su područja na vrhu, uz dodatak područja Umjetnost i humanističke znanosti, i najveći iznosi vezani za zaduženja koja treba vraćati nakon studija jer su očekivanja u povećanju plaće nakon završetka studija izrazito velika.

Nažalost, visina stipendija koje su barem u nekim programima bila usmjerena na stipendiranje studija u deficitarnim područjima (Prirodne znanosti, matematika i statistika te ICT) nije se bitnije odrazila na visinu prihoda od stipendija za ta obrazovna područja. Možda je razlog tomu manja uspješnost studiranja u tim područjima s obzirom na relativno lošu srednjoškolsku pripremu ili traženje drugih izvora financiranja koji su vjerojatno dostupniji tim studentima.

Kad se u konačnici pogledaju ukupni iznosi izvora financiranja, na vrhu financijskih prihoda su Poslovanje, administracija i pravo (3.980 kn) te ICT (3.688 kn), dok je na samom dnu područje Prirodne znanosti, matematika i statistika (2.406 kn).

Tablica 20. Iznosi pojedinih izvora financiranja za studente različitih obrazovnih područja

	Obitelj	Stipendije	Kredit i zajmovi	Posao	Uštedevina	Drugi izvori	Ukupno
Obrazovanje	1.264	877	865	2.369	2.177	1.551	3.202
Umjetnost i humanističke znanosti	1.357	1.304	2.000	2.541	1.420	1.303	3.211
Društvene znanosti, novinarstvo i informacije	1.406	1.165	875	2.187	1.235	1.201	3.137
Poslovanje, administracija i pravo	1.572	956	666	3.361	2.046	1.758	3.980
Prirodne znanosti, matematika i statistika	1.246	1.126	671	1.485	1.151	1.245	2.406
Informacijske i komunikacijske tehnologije	1.708	1.027	7.000	3.475	1.918	1.178	3.688
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	1.380	1.071		2.768	1.233	1.145	3.002
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina	1.400	1.017		1.784	1.130	2.050	2.707
Zdravstvo i socijalna skrb	1.592	891	700	2.453	1.378	1.836	3.148
Usluge	1.292	1.097		2.749	1.653	927	3.144

Vrlo je zanimljiv pregled prema obiteljskom obrazovnom podrijetlu studenta (tablica 21). Naime sve obitelji, bez obzira na obrazovnu strukturu roditelja, pokazuju gotovo identičan iznos koji ulažu u školovanje studenta, od 1.450 do 1.480 kuna, s iznimkom najmanje skupine roditelja, koji imaju tzv. više obrazovanje (klasificirano u ISCED 5 kategoriju) i koji u prosjeku imaju 1.662 kuna. No kako je ovo najmanja skupina obitelji, moguće je da se razlika pojavljuje kao posljedica jako malenog dijela uzorka na osnovi kojeg se procjenjuje taj prosjek, čime svaka individualna varijacija prema višim vrijednostima može dovesti do znatnog povećanja prosjeka. Jedino objašnjenje zašto su iznosi financiranja iz obitelji različite obrazovne razine roditelja toliko slični može biti približavanje plafonu mogućeg opterećenja obiteljskih financija.

No zato se iznosi financiranja po drugim izvorima razlikuju, u prvom redu ističući druge izvore prihoda kod slabije obrazovanih roditelja (posao, ušteđevina), što nas opet navodi na zaključak da je najniža kategorija obrazovanja determinirana obrazovnim razlikama starijih generacija roditelja koji su dominantni u najnižoj kategoriji obrazovanja jer ih u populaciju roditelja vraćaju studenti koji studiraju u zrelijim godinama.

Tablica 21. Iznosi financija po pojedinim izvorima za studente različitog obrazovnog podrijetla

	Završena osnovna škola ili niže obrazovanje (ISCED 0, 1, 2)	Završeno srednjoškolsko obrazovanje (ISCED 3)	Završen preddiplomski studij (ISCED 5)	Završen preddiplomski studij (ISCED 6)	Završen diplomski studij (ISCED 7)	Završen poslijediplomski sveučilišni studij (ISCED 8)	Ne znam / nije primjenjivo
Obitelj	1.448	1.445	1.662	1.458	1.466	1.452	1.483
Stipendije	974	1.000	1.018	1.106	1.277	1.064	1.188
Kredit i zajmovi	700	685	7.000	1.300	443	2.000	1.400
Posao	3.456	2.899	2.443	2.283	2.471	2.517	5.177
Ušteđevina	2.521	1.707	1.496	950	1.121	1.552	3.000
Drugi izvori	1.740	1.412	1.653	1.646	1.295	1.819	1.483
Ukupno	4.061	3.382	3.420	3.010	3.035	3.243	4.338

Iznosi financiranja po izvorima za redovite i izvanredne studente (tablica 22) pokazuju da se veći troškovi izvanrednih studenata tek manjim dijelom nadoknađuju za 200 kuna većim opterećenjem obiteljskih budžeta, dok se glavnina razlike nadoknađuje zaposlenošću studenta za vrijeme studija, velikim angažiranjem ušteđevine kao izvora te zaduživanjem i traženjem nestandardnih izvora financiranja.

Tablica 22. Iznosi financijskih sredstava za studente po statusu studiranja

	Redoviti studenti	Izvanredni studenti
Obitelj	1.437	1.645
Stipendije	1.049	1.067
Kredit i zajmovi	1.202	1.450
Posao	2.048	4.885
Ušteđevina	1.332	3.177
Drugi izvori	1.354	2.252
Ukupno	2.920	5.499

I konačno, pregled prema statusu zaposlenja u tijeku studija pokazuje realne dosege rada u vrijeme studija u pogledu popravljivanja financijske situacije studenta (tablica 23). Zaposlenost donosi financijske efekte koji odgovaraju plaćama radnika u maloprodaji (srednja stručna sprema, niske plaće), dok je povremeni rad postavljen po prihodu negdje oko 40 posto stalnog zaposlenja. Rad za vrijeme studija oslobađa obiteljski budžet za oko 100 kuna mjesečno, a apstinencija od zarađivanja u studijskom razdoblju priušta je studentima koji iz obiteljskih izvora dobivaju više od 1.500 kuna mjesečno. Osim izvora od zaposlenja, zaposleni dio studenata ima i povećane izvore iz kreditnih zaduženja i ušteđevine, što je u većoj mjeri model kojim se koriste studenti koji se u studiranje uključuju iz rada.

Tablica 23. Iznosi iz različitih izvori financija za studente koji rade u vrijeme semestra

	Radim tijekom cijeloga studijskog razdoblja	Radim s vremena na vrijeme	Ne radim u razdobljima nastave
Obitelj	1.377	1.358	1.513
Stipendije	1.149	1.021	1.035
Kredit i zajmovi	2.627	795	978
Posao	3.486	1.558	
Uštedevina	2.821	1.542	1.026
Drugi izvori	1.856	1.549	1.220
Ukupno	5.161	3.387	2.231

Sumirajući ovo poglavlje, možemo zaključiti da manjak radne snage na tržištu rada i povećanje životnih troškova u vrijeme studiranja dovode do promjena u udjelima i iznosima izvora financiranja studija. Obiteljski budžeti očito više ne mogu podnositi povećanje troškova, pa se razlika u povećanim troškovima nadoknađuje u prvom redu zapošljavanjem studenata za vrijeme studija. Tom obliku financiranja pogoduje manjak radne snage u RH, što čini dostupnost stalnih i privremenih poslova većom, a spremnost poslodavaca za ugovaranje fleksibilnih modela rada bližom potrebama studenata da balansiraju profesionalne i studentske obveze. Manjim se dijelom financiranje nadopunjava i povećanim trošenjem uštedevine i traženjem novih izvora financiranja studija.

7.

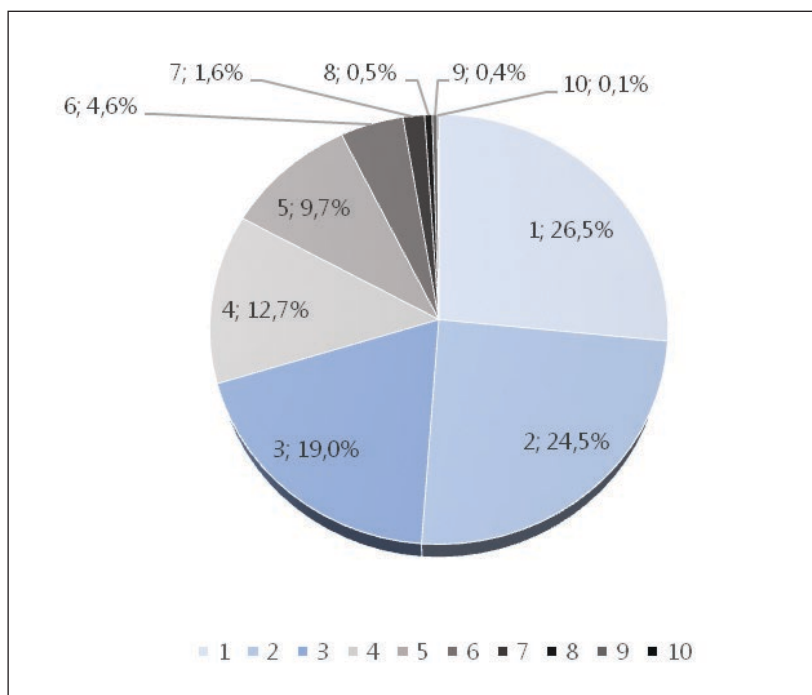
Procjena pojedinih aspekata studija i izgleda na tržištu rada

Već su u prethodnom tekstu spomenute neke specifičnosti studiranja u Hrvatskoj, kao što su dominantno mlađa dob studenata koji dolaze neposredno nakon završetka srednje škole, niska stopa završnosti preddiplomskih studija i vrlo malen povratak u visokoškolsko obrazovanje nakon ulaska u svijet rada. No osim tih karakteristika treba se detaljnije osvrnuti i na to kolika je integracija studenata u studij, zadovoljstvo studijem te kako studenti ocjenjuju svoju pripremljenost i šanse za pronalazak posla nakon studija.

Ovo će se poglavlje usmjeriti na duljinu studiranja, zadovoljstvo studenata studijem i visokim učilištem te procjene svojih izgleda na tržištu rada nakon diplome.

Trajanje studiranja

Jedna je od većih slabosti visokog obrazovanja u Hrvatskoj nizak postotak završnosti te znatno dulje studiranje u odnosu na predviđeni program. Iako se od bolonjske transformacije visokog obrazovanja mnogo napravilo na povećanju efikasnosti studiranja u formalnom smislu, uvođenjem novih oblika nastave, većom mogućnošću polaganja ispita putem parcijalnog polaganja gradiva tijekom nastave ili putem kolokvija te povećanim inzistiranjem na redovitosti pohađanja nastave kao i uvođenjem praćenja prolaznosti na studijskim programima u sklopu kriterija njihove reakreditacije, još je uvijek napredak u postotku studenata koji završavaju studij u predviđenom roku vrlo malen.

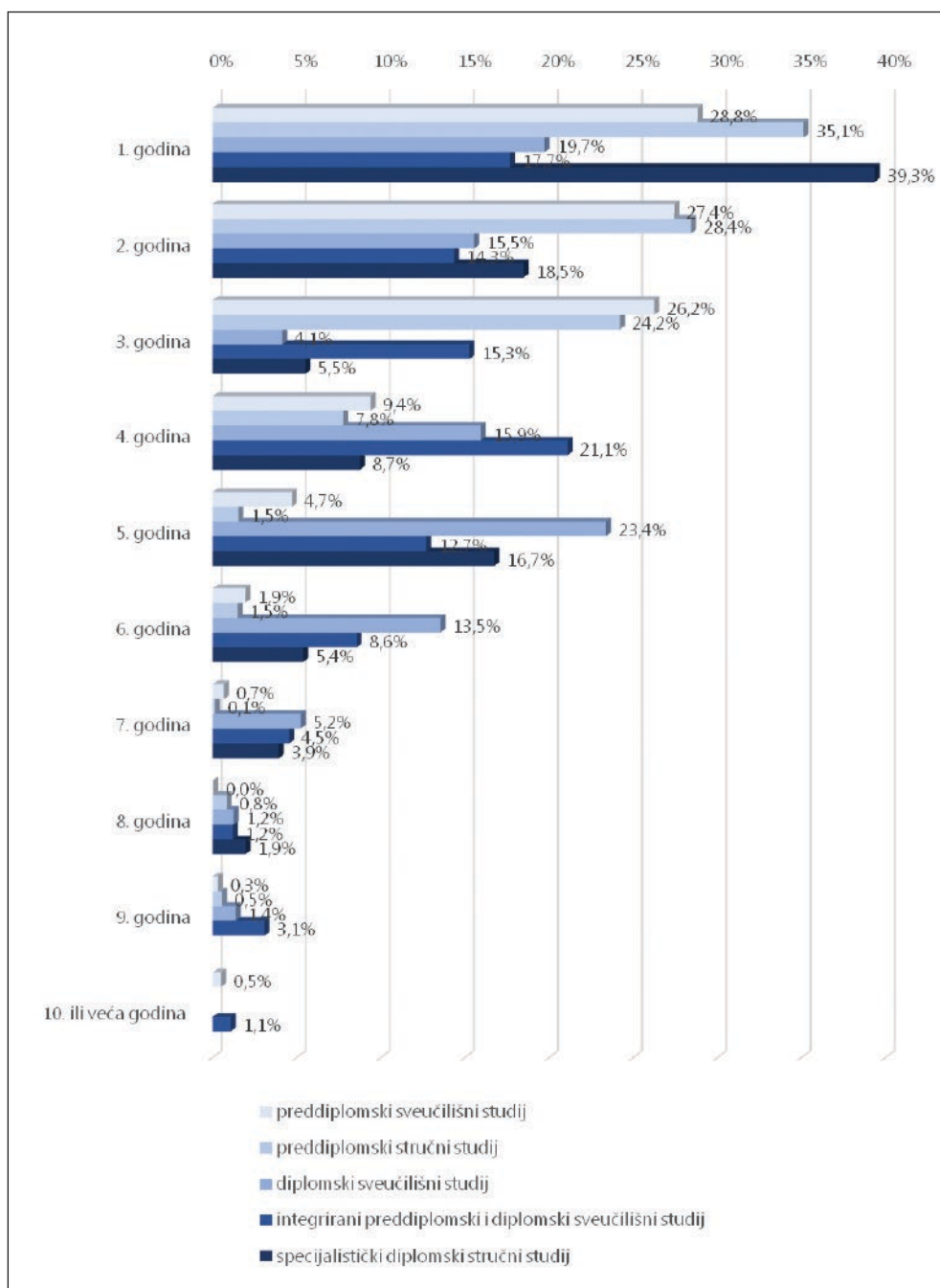

Slika 42. Godina studija

Neki su od perzistentnih problema formalna usklađenost nastavnog opterećenja s ECTS bodovima u kojima nije respektirana ideja da se ECTS bodovima praktički normira rad studenta na opseg punoga radnog vremena, tj. 40 sati tjedno, neadekvatna i preobilna studijska literatura, prevelik opseg pojedinih kolegija, neujednačen kriterij profesora ili zanemarivanje vođenja studenata kroz proces studiranja ili individualnog praćenja njihova napretka.

Važan je problem i neadekvatno savjetovanje studenata o sadržaju studija i relativno često prebacivanje studenata na druge studijske programe.

Među studentima preddiplomskih sveučilišnih i stručnih studija njih je 25,3 posto prije aktualnog studija studiralo neki drugi studij. Studenti koji su u prvom ulasku u visoko obrazovanje pogriješili

Slika 43. Godina studiranja prema vrsti i razini studijskog programa

u izboru studija (25,3%) različito su se nosili s pogrešnim izborom, njih je 4,6 posto ustrajalo u pogrešnom izboru i nastavilo studirati (njih 2,8% uspješno, a 1,8% još studira, iako su upisali još jedan studijski program), dok ih je 20,7 posto odustalo od prethodno izabranoga studijskog programa. Najviše je odustajanja bilo na preddiplomskim sveučilišnim studijima, 66,0 posto (udio te vrste studija među studijima koje mogu upisati brucoši jest 48%), na integriranim studijima 17,5 posto (udio 21%) te na stručnim studijima 16,4 posto (referentni udio 31%). Prekid prethodnog studija samo njih 48,4 posto nije poremetio u kontinuitetu studija jer su nastavili studirati na drugom studiju u manje od godinu dana, tj. u idućoj akademskoj godini. No za drugu polovicu prekid prethodnog studija ujedno je značio napuštanje visokog obrazovanja na 1 – 2 godine (16,8%) ili više godina (34,8%).

Uvid u tip srednje škole koju su završili studenti koji su napuštali prethodno izabran studijski program nije se pokazao relevantnim za broj odustajanja.

Osim očitih gubitaka u sustavu u pogledu pogrešnih izbora studijskih programa zanimljiv je podatak koji referiraju studenti o godini studija (slika 41). Iako se pitanje postavljeno s naznakom o godini studija na aktualnom studijskom programu, čak i da uzmemo u obzir da dio studenata još uvijek ne odvaja preddiplomski i diplomski studij kao različite studijske programe, broj studenata koji studiraju 6 ili više godina je 7,6 posto. No taj je broj znatno veći ako ukupne brojke stavimo u kontekst razine i vrste studija na koji su studenti upisani (slika 42).

Slika 43 pokazuje koliko je zaostajanje u studiju po pojedinim vrstama i razinama studija. Unatoč mogućim varijacijama u odazivu na anketu koje mogu donekle zamutiti pregled stanja, uočljiv je pad broja studenata u ranim fazama studiranja (početne tri godine studija) te relativno dugo studiranje koje se najbolje može pratiti na integriranim sveučilišnim studijima zbog cjelovitosti studijskog programa u trajanju od 5 godina.

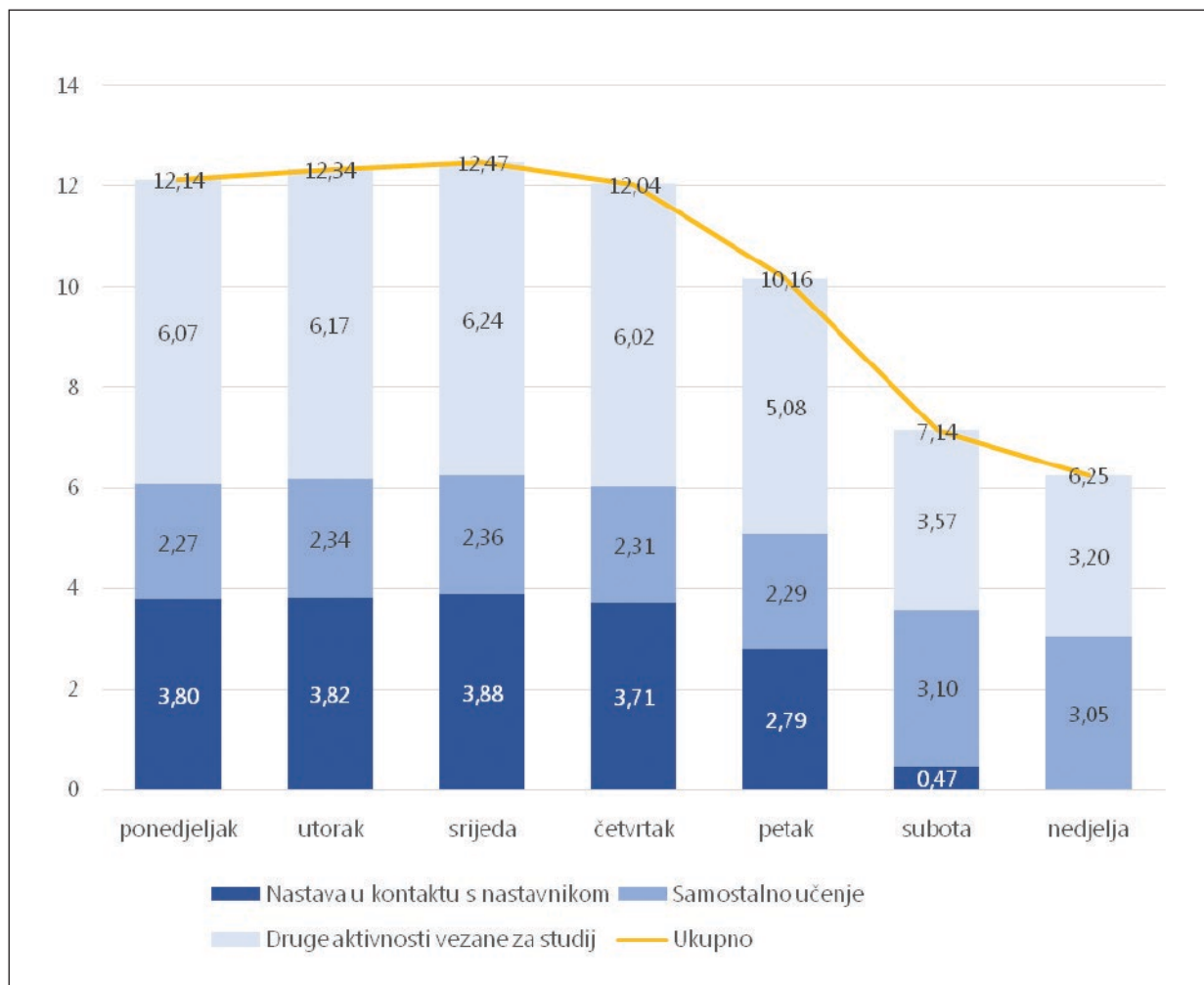
Opterećenje studijem

Već je u uvodnom dijelu ovog poglavlja napomenuto da je upravljanje vremenom opterećenja studenta uglavnom zanemareno u oblikovanju studijskih programa. Stoga je napravljen pregled koliko vremena studenti provode u različitim studijskim aktivnostima. Pregledom tjednog opterećenja (slika 44) vidljivo je da u pojedinim danima u tjednu ukupno vremensko angažiranje, prema prosječnoj procjeni studenata, doseže i do 12 sati angažmana. Pola od predviđenog osmosatnog opterećenja otpada na nastavu.

Posebno je važno sagledati vrijeme posvećeno studiju kod studenata koji su zaposleni tijekom cijelog razdoblja nastave, onih koji rade povremeno i onih koji su potpuno posvećeni samo studiju. Primjetno je (tablica 24) da zaposleni studenti najviše reduciraju vrijeme posvećeno drugim studijskim aktivnostima kojima stalno zaposleni pridaju 1 do 1,5 sati manje vremena od studenata koji ne rade za vrijeme nastavnog perioda. Samostalno učenje također je reducirano, no u znatno manjoj mjeri jer tom obliku studijske aktivnosti studenti dodjeljuju znatno manje vremena. Stoga redukcija od 0,7 sati predstavlja redukciju od 1/4 vremena posvećenog učenju.

Tablica 24. Pregled vremena posvećenog studiju kod studenata prema opsegu rada uz studij

		Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota	Nedjelja
Ne radim	Nastava u kontaktu s nastavnikom	4,11	4,16	4,27	4,04	3,08	0,42	0,18
	Samostalno učenje	2,57	2,61	2,63	2,62	2,56	3,49	3,41
	Druge aktivnosti vezane za studij	6,68	6,77	6,90	6,66	5,64	3,91	3,59
	Ukupno	13,37	13,54	13,81	13,32	11,28	7,82	7,18
Povremeno	Nastava u kontaktu s nastavnikom	3,81	4,27	4,10	3,92	3,09	0,34	0,15
	Samostalno učenje	2,42	2,51	2,56	2,53	2,48	3,04	3,16
	Druge aktivnosti vezane za studij	6,23	6,78	6,66	6,45	5,57	3,39	3,32
	Ukupno	12,46	13,56	13,32	12,90	11,13	6,77	6,64
Stalno	Nastava u kontaktu s nastavnikom	3,29	3,07	3,15	3,09	2,18	0,62	0,11
	Samostalno učenje	1,73	1,84	1,82	1,71	1,78	2,52	2,43
	Druge aktivnosti vezane za studij	5,02	4,90	4,97	4,80	3,95	3,14	2,54
	Ukupno	10,05	9,81	9,93	9,59	7,91	6,28	5,07

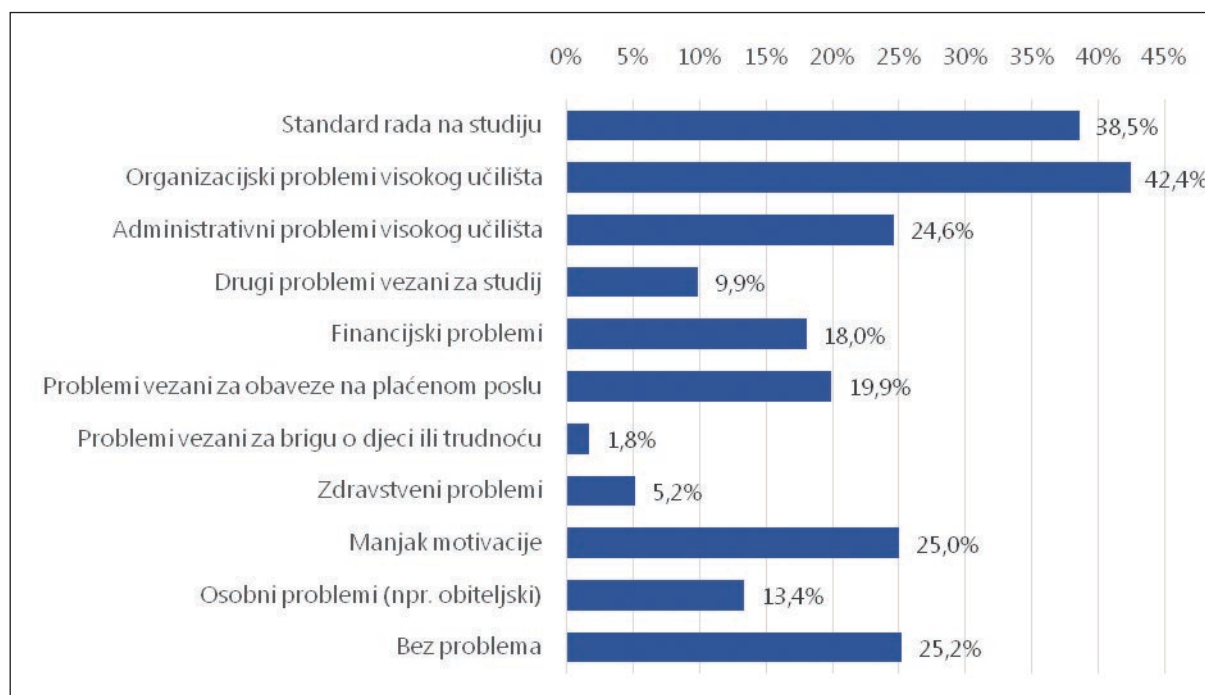
Slika 44. Pregled vremena koje studenti posvećuju studiju po danima u tjednu

Problemi s kojima se studenti susreću

Studenti se susreću s mnogim problemima u tijeku studija, neki su vezani za prilagodbu na studentski život, drugi na novu razinu obrazovanja, a neki su preneseni iz osobnog okruženja. Svi problemi mogu znatno utjecati na uspjeh u studiranju ili znatno produljiti studiranje zbog ometajućih faktora. U krajnjem slučaju problemi s kojima se studenti suočavaju mogu biti i razlog za prekid visokog obrazovanja.

U ekstenzivnom propitivanju mogućih problema svega je 25,2 posto studenata iskazalo da se ne susreću sa znatnijim problemima u tijeku svog studija. Ostalih 74,8 posto navodi jedan ili više problema koji ometaju njihovo studiranje (slika 45). Čak 38,5 posto studenata prijavljuje probleme u prilagodbi na standarde rada i zahtjeve studija. S obzirom na to da je za očekivati da su to problemi početka studija, postotak studenata koji prijavljuje te probleme znatno je iznad udjela studenata prve godine u ukupnoj populaciji studenata, što upućuje na sporost procesa prilagodbe, i/ili nepripremljenost, ili nesposobnost studenata za tu razinu obrazovanja. Kako je već naglašeno da je obuhvat novih generacija znatno veći od dosadašnjih, za očekivati je da će broj studenata koji prijavljuje ovu poteškoću rasti sa sve većim obuhvatom studenata koji prije nisu uspijevali upisati studij zbog slabijeg postignuća u srednjoj školi.

Relativno velik postotak studenata prijavljuje organizacijske (42,2%) i administrativne (24,6%) probleme visokog učilišta. Dio organizacijskih problema proizlazi iz većih zahtjeva za samoorganizaciju studenata koji su u znatno drugačijem položaju u studiju u odnosu na srednju školu, no ipak je za primijetiti da bi visoka učilišta trebala uložiti znatno više truda u upoznavanje studenata s organizacijom visokog učilišta i studijskog procesa.

Slika 45. Problemi s kojima se studenti suočavaju tijekom studija

---

Očekivanje da sve veći troškovi studija i sve veći broj studenata koji rade za vrijeme studija dovode do uobičajenih problema u usklađivanju uloga i obveza pokazuju se kod gotovo 20 posto studenata. Kako je udio zaposlenih studenata u posljednjem razdoblju počeo rasti, ovaj bi problem u idućem razdoblju mogao biti još prisutniji.

Problemi vezani za trudnoću ili brigu o djeci vrlo su rijetki (1,8%) što odgovara broju studenata s djecom. I zdravstveni se problemi pojavljuju kod 5,2 posto studenata, što je konstantan udio studenata s tim problemima i korespondira s brojem studenata koji prijavljuju troškove za zdravstvene probleme.

Studenti u svoj studij unose i svoje osobne probleme i obiteljske probleme koji su dio njihova života. Probleme s motivacijom za studij ima jedna četvrtina studenata, što je očekivano s obzirom na broj studenata koji ne nalazi adekvatan studij ili se pokazalo da su neuspješni u studiju po vremenu studiranja.

I na kraju 13,4 posto studenata opterećeno je obiteljskim i drugim osobnim problemima koje su najvjerojatnije unijeli u studijsko razdoblje iz prethodnog razdoblja svog života.

Zadovoljstvo studijem

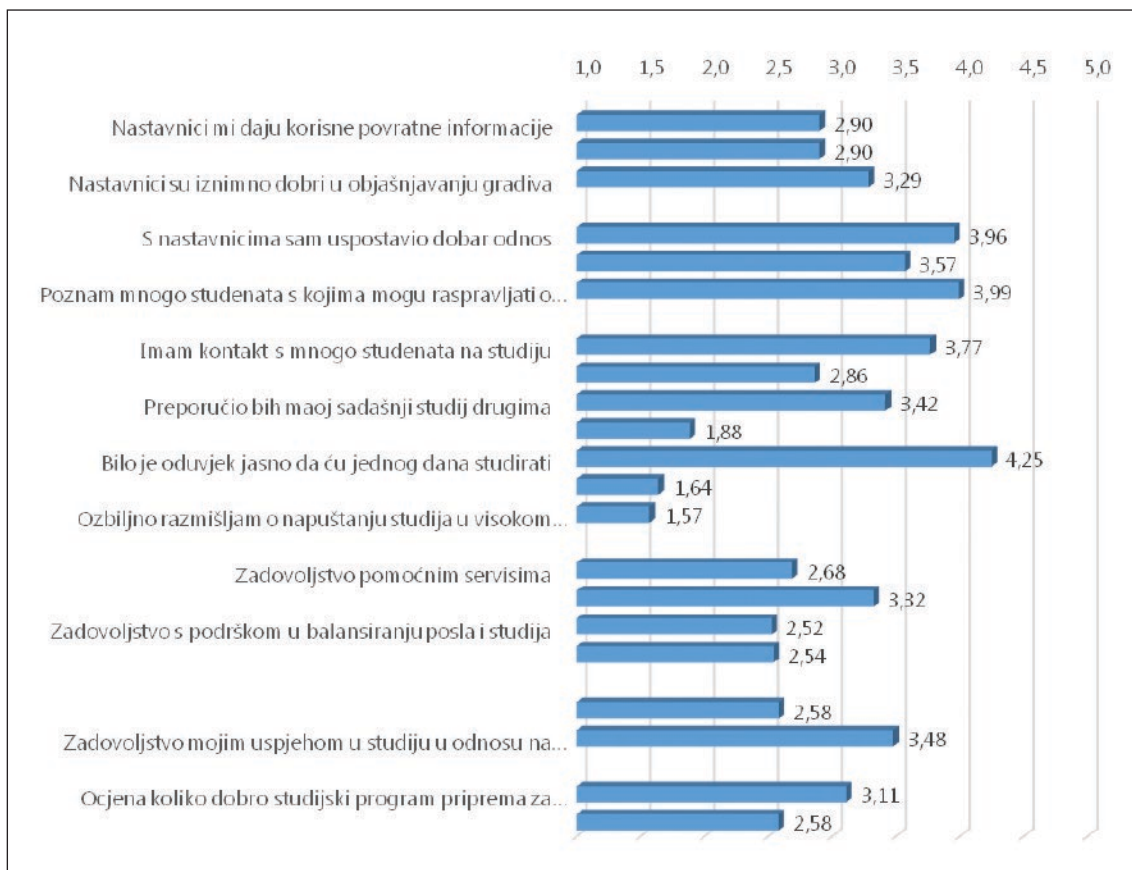
Zadovoljstvo studijem jedna je od najvažnijih komponenti motivacije za studij. Studenti koji su zadovoljni studijem imaju veću motivaciju za studij, manje razmišljaju o odustajanju od studija i u osnovi nalaze više motiva za ulaganje napora za stjecanje znanja i postignuće u studiju. U konačnici procjena studenta koliko mu je studij funkcionalan u postignuću u budućem poslu krajnji je cilj koji studenta dovodi u situaciju da ulaže primjeren napor u postizanju rezultata u studiranju.

U istraživanju je od studenata očekivano da ocijene različite aspekte koji služe mjerenju zadovoljstva studijem.

U pogledu zadovoljstva radom nastavnika studenti su pokazali veliku kritičnost prema posvećenosti nastavnika kontaktima sa studentima (slika 46). Jedina ocjena koja je premašila prosječnu ocjenu 3 jest ocjena koliko nastavnici uspješno objašnjavaju gradivo (3,29), dok su ocjene angažiranosti nastavnika u davanju povratnih informacija (2,90) i motiviranju studenata da daju najbolje od sebe (2,90) ispod srednje ljestvične vrijednosti. Jedan od glavnih problema očito nije predavačka kompetentnost, već spremnost nastavnika da se bave studentima, što bi mogao biti poseban problem u masovnim studijima u kojima nastavnik nema blizak kontakt sa studentima.

Bez obzira na kritičnost prema predanosti nastavnika poučavanju i korekciji pogrešnih pristupa studenata, procjene integracije u akademsku zajednicu znatno su više. Dobar odnos s nastavnicima (koji je vidljiv iz ocjene 3,96), zainteresiranost nastavnika za ono što studenti govore (s ocjenom 3,57) i procjena da je s mnogo kolega studenata moguće raspravljati o gradivu koje je predmet studija (ocjena 3,99) pokazuju da je velik broj studenata dao vrlo pozitivne ocjene o svom intelektualnom uključivanju u akademsku zajednicu i način rada u njoj.

Procjena vlastitih kompetencija za visoko obrazovanje i motiviranosti da se u njemu ustraje mjerena je nizom pokazatelja. Većina studenata daje visoku ocjenu, slažući se s konstatacijom da je oduvijek bilo jasno da će jednog dana studirati (4,25), što pokazuje da je studij postao aktivnost koja je očekivana

Slika 46. Ocjena komponenata zadovoljstva studijem (prosječne ocjene na ljestvici od 1 do 5)

i neselektivna u obrazovanju. Također, bez obzira na već izrečene komentare o dijelu studenata koji mijenjaju studijski program, spremnost za preporuku studijskog programa vrlo je visoka (3,42) kao i kontakt s mnogo studenata sa studija (3,77). No dio se studenata očito ne snalazi u visokom obrazovanju: takvi studenti iskazuju da često ne znaju što se od njih traži na studiju (prosječna ocjena 2,86, od čega se njih 14% potpuno slaže s tom tvrdnjom), misle da im u visokom obrazovanju nije mjesto (prosječna ocjena 1,88; 7% studenata potpuno se slaže s ovom tvrdnjom), da razmišljaju o promjeni studijskog programa (prosječna ocjena 1,64, 5% potpuno se slaže s tvrdnjom) te da razmišljaju o potpunom prekidu studiranja (prosječna ocjena 1,57, 4% potpuno se slaže s ovom tvrdnjom). Smanjeni prosjeci na ovim su ljestvicama, kao što se vidi, u izravnoj vezi s brojnošću studenata koji se slažu s ovakvim negativnim određenjima o ustrajnosti u studiju i svom mjestu u visokom obrazovanju. Stoga ih zbog toga možemo smatrati nedovoljno integriranim u akademsku zajednicu i akademski način života, što će vjerojatno rezultirati odustajanjem od studija.

Zadovoljstvo pratećim servisima i pomoći studentima, pogotovo u prilagodbi i usklađivanju s drugim aspektima života (npr. zaposlenje, roditeljstvo ili obitelji) uglavnom je ispodprosječno. Izgleda da većina visokih učilišta još uvijek smatra da su studenti mlada populacija koja se još ne susreće sa životnim problemima te se njihovim problemima i pomoći u njihovu rješavanju ne treba baviti ni prilagođivati studijski proces.

Jedini je aspekt u kojem visoka učilišta dobivaju pozitivnu ocjenu dostupnost kapaciteta i resursa za učenje (3,32).

Studenti visoko vrednuju vlastito postignuće u studiju. Zanimljivo je da su im kriteriji nešto niži od usporedbe s prosjekom (3,48 više je od srednje ocjene koja bi upućivala da su se uspoređivali s kriterijem koji je upravo prosjek), te da se vjerojatno uspoređuju s neuspješnim studentima. No sudeći po duljini studiranja, kriterij usporedbe više im je usmjeren postignućima drugih studenata nego formalnim kriterijima studija.

I na kraju, studenti vrlo nepovoljno ocjenjuju koliko ih studij priprema za buduću profesiju (2,58), a još je lošija ocjena pripreme za tržište rada – ovdje se uz ocjenu studijskog sadržaja evaluira i procijenjena mogućnost zapošljavanja nakon studija. Procjena pripreme za domaće tržište rada jest 3,11, a za međunarodno tržište 2,58. Treba naglasiti da su procjene niže nego u prošlom istraživanju, u kojemu je priprema za domaće tržište rada bila ocijenjena s 3,7, a za međunarodno 2,8. Uzrok je ovako lošim ocjenama i nepoznavanje studijskih prilika u drugim zemljama kao i na drugim tržištima rada u EU-u zbog vrlo malog udjela studenata koji odlaze na međunarodnu razmjenu. Drugi je razlog vrlo mali udio studijskih programa koji u svom programu uključuju praksu. Svega je 29,9 posto studenata u tijeku studija bilo na nekom obliku prakse u Hrvatskoj, dok je na praksi u nekoj drugoj zemlji bilo svega 1,4 posto studenata. Pritom je većina studenata na inozemnoj praksi samostalno organizirala praksu, mimo obveze prema studijskom programu (89,2%), te za taj oblik prakse nisu bili plaćeni.

8.

Međunarodna mobilnost

Program Europske unije za edukaciju, usavršavanje, mlade, i sport, Erasmus+ 2015. godine usmjerio se na prioritete nošenja s radikalizacijom mladih, obrazovne potrebe migranata i općenito nisku razinu obrazovanja (Europska komisija, 2017.). Mobilnost pojedinaca, pa tako i studenata, jedna je od ključnih akcija programa, u svrhu razvoja sposobnosti, zapošljivosti i međukulturalne osviještenosti.

Studenti koji studiraju u Hrvatskoj uglavnom su vrlo slabo zastupljeni u razmjeni studenata među visokim učilištima u zemljama EHEA prostora.

Prema podacima ovog istraživanja 3,2 posto studenata bilo je na nekom obliku razmjene studenata tijekom studija. Iako je broj studenata koji razmatraju korištenje te mogućnosti nešto veći (30,3%), vrlo ih malen broj to realizira.

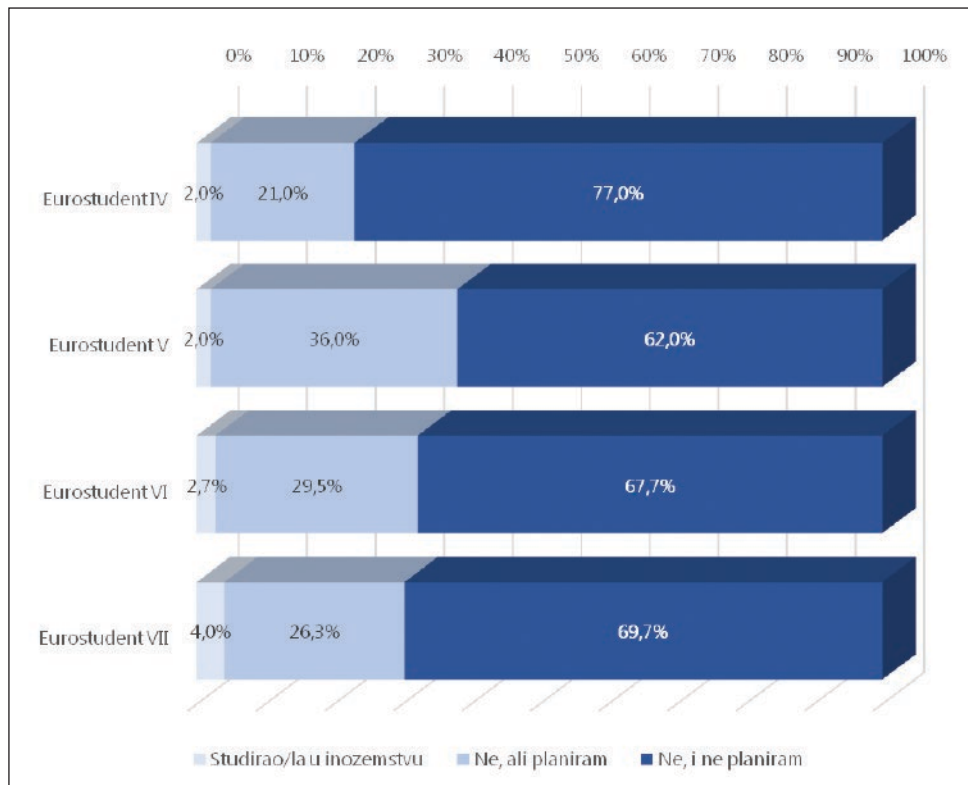
Stoga se i nacionalni izvještaji istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku svaki put ponovno vraćaju na poteškoće i barijere u korištenju programa studentske razmjene i mogućnosti privremenog studiranja na nekom drugom visokom učilištu, u nekoj od zemalja uključenih u razmjenu studenata.

Jedna od manjkavosti jest slabo poznavanje programa razmjene, te se većina od tih 3,2 posto studenata u razmjeni koristila samo jednim programom – ERASMUS (84,6%), dok su drugi programi potpuno neiskorišteni. Nedostatno korištenje drugih programa treba prigovoriti i nastavnicima u visokom obrazovanju jer neki od tih programa počivaju i na aktivnom uključivanju nastavnika u suradnju visokih učilišta.

Jedan od problema leži i u gubitku tempa studija jer je svega 56,7 posto nakon povratka s razmjene dobilo priznavanje svih ECTS bodova stečenih u vrijeme studija u drugom visokom učilištu, dok je još njih 16,5 posto dobilo djelomično priznavanje stečenih ECTS-a. S jedne strane treba prigovoriti studentima na nedovoljnoj koordinaciji s matičnim visokim učilištem u izboru kolegija u drugom učilištu, no s druge strane treba istaknuti da su studenti suočeni s vrlo kratkim rokovima za apliciranje za program studentske razmjene i s rizikom da će zbog manjka ECTS-a sa studijskog razdoblja u inozemstvu biti suočeni s obvezom plaćanja dijela školarine za nepoložene ECTS-e u matičnom studijskom programu.

Treba naglasiti da mnogim studentima privremeni odlazak na studij u drugo visoko učilište znači i remećenje uspostavljenog reda u financijskom nošenju s troškovima studija. Ne treba smetnuti s uma da velik dio financijskih transakcija u troškovima studija pokrivaju roditelji izravnom brigom o financijama ili dio potreba pokrivaju dobavljanjem potrebnih roba ili usluga. Svi ti elementi pomoći nisu dostupni studentu izvan domicilne zemlje i svi se oblici u troškova u kojima su izbjegnuta izravna plaćanja u vrijeme studija u inozemstvu pretvaraju u izravne financijske obveze.

Malobrojni skup studenata koji su bili na razmjeni navodi da su im glavni izvori financiranja u vrijeme boravka na razmjeni bili: roditelji (83,9%), vlastita ušteđevina (63,1%), plaćen posao u vrijeme

Slika 47. Iskustva i planovi studenata sa studiranjem u inozemstvu

boravka u inozemstvu (8,8%), stipendije (9,2%), redoviti sustavi financijske potpore studentskoj razmjeni (26,3%) i posebni sustavi iste namjene (11,8%) te uobičajene potpore za studente u razmjeni (81,8%). Kao što je vidljivo, dio troškova pada na teret studenta i njegove obitelji te je selektivnost koja proizlazi iz materijalnog stanja studenta i njegove obitelji jedan od važnih elemenata koji utječu na opseg studentske razmjene.

U rangiranju važnosti izvora financiranja za boravak na razmjeni studenti na prvo mjesto stavljaju posao u zemlji u koju odlaze na privremeni studij, redovite i posebne programe potpore u Hrvatskoj za tu namjenu.

Među poteškoće i zapreke realizaciji boravka na studiju u nekom drugom visokom učilištu izvan RH studenti navode: nedovoljno poznavanje stranog jezika (7,4% smatra velikom preprekom), manjak informacija od strane matičnoga visokog učilišta (16,9%), brigu za partnera/supružnika i djecu (18,9%), separaciju od prijatelja i socijalnih kontakata (13,9%), financijsko opterećenje (36,4%), gubitak zaposlenja (21,3%), manjak motivacije (7,0%), malenu procijenjenu korist od studija u inozemstvu (16,4%), probleme u prilagodbi na novi studijski program (19,9%), probleme u priznavanju ECTS bodova (27,7%), probleme s dokumentima i vizama (3,7%), ograničen pristup na sve kolegije u stranom programu (8,6%) i zdravstvene probleme (2,4%).

Kada se pobroje svi problemi, i pogotovo kad se istaknu najučestaliji među njima, dominiraju problemi financijske prirode i problemi adaptacije. No u ukupnosti svih ostalih problema koje studenti rješavaju u domicilnom studiranju očito je da nisu spremni na dodatne izazove kojima bi bili izloženi u prihvaćanju takvih programa.

Usporedimo li stanje s prethodnim istraživanjima EUROSTUDENT, pomaka nabolje na ovom polju nema (slika 47).

Istraživanje EUROSTUDENT VII pokazalo je veće promjene u odnosu na prethodna istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj. Promjene se očituju u smanjenom ukupnom broju studenata, većem udjelu studenata stručnih studija i većem radnom angažmanu studenata tijekom studija, te povećanju životnih troškova u vrijeme studija.

Dio promjena proizlazi iz demografskog manjka mladih u RH, što je zbog manjega prirodnog prirasta dovelo visoka učilišta u znatno veću konkurenciju za pridobivanje studenata i prilagodbu programa za donji dio distribucije uspješnosti u učenju. Konkurencija je oslabila poziciju i udio visokih škola u obuhvatu studentske populacije, dok su sveučilišta svoj deficit ograničila uvođenjem novih programa i privlačenjem studenata iz visokih učilišta koja provode isključivo stručne studije. Veleučilišta su na takvu situaciju reagirala povećanim interesom za transformaciju u status sveučilišta.

Smanjena konkurencija za upis na studij dovela je do većeg broja studenata koji studiraju daleko od svoga stalnog boravišta te je, bez obzira na povećan relativni obuhvat studentskih domova, pad udjela studenata koji stanuju s roditeljima i porast udjela studenata koji žive u iznajmljenim stanovima, doveo do porasta životnih troškova studenata, koji se ne mogu ograničiti samo na trošak stanovanja, već se uz tip stanovanja vezuju i troškovi prehrane i prijevoza.

Metodološki je istraživanje unaprijedilo praćenje troškova na školarine, te je sada u istraživačkim rezultatima jasnija razlika između studenata koji plaćaju školarinu i onih koji ne plaćaju školarinu. Porast procjene troškova u tom je pogledu posve metodološkog karaktera.

U financiranju studija omjer troškova koje plaćaju studenti vodeći svoje financije sami i troškova koje za njih plaća netko drugi (roditelji) ostao je podjednak, ali je struktura izvora financija kojima upravlja student promijenjena, s većim naglaskom na prihode od rada za vrijeme studija i korištenje sredstava iz ušteđevine, dok je iznos financiranja od obitelji (roditelja ili bračnih partnera) ostao isti. Ukupni udio studenata koji rade za vrijeme studija znatno je porastao iz dva razloga: zbog potrebe da se porast troškova nadoknadi iz nekoga drugog izvora i zbog veće dostupnosti zapošljavanja uzrokovanog manjkom radne snage u RH.

Odnos prema studiranju, motivacija i duljina studiranja, te dominacija mladih studenata nad studentima koji se vraćaju u visoko obrazovanje u srednjim ili zrelim godinama i dalje su prisutni, jednako kao i malen interes za studentsku međunarodnu mobilnost.

Nažalost, istraživanje EUROSTUDENT VII suočilo se i s nekim metodološkim ograničenjima koja uglavnom proizlaze iz primjene GDPR uredbe, u kojoj nisu predviđene iznimke za znanstvena istraživanja. Znatno manji obuhvat uzorka istraživanja u odnosu na EUROSTUDENT VI nije omogućio sve analize koje su provedene u prethodnom istraživanju zbog premalenog broja ispitanika u pojedinim kategorijama.

10. Reference

- Baranović, B.; Rimac, I. (1991) Socijalna struktura zagrebačkih studenata. u I. Magdalenić: Društveni profil zagrebačkih studenata krajem osamdesetih, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, p. 23-39.
- Farnell, T., Doolan, K., Matković, T. I Cvitan, M. (2011.). Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja. Dostupno na: http://iro.hr/userdocs/File/ACCESSglavni/1.%20EUROSTUDENT_Nacionalno_izvjesce_RH_2011.pdf
- Gatto, J. T. (2003) Against school. Harper's Magazine, Vol. 307 (1840), p. 33-38.
- Nacionalni plan za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj 2019. – 2021., Dostupno na: https://croqanet.azvo.hr/images/dogadanja/Nacionalni%20plan%20za%20unaprje%C4%91enje%20socijalne%20dimenzije%20visokog%20obrazovanja%20u%20Republici%20Hrvatskoj%202019.%20-%202021_VU.pdf
- Rimac, I., Bovan, K., Ogresta, J. (2019). Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT VI za Hrvatsku. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. <https://mzo.gov.hr/vijesti/nacionalno-izvjesce-istrazivanja-eurostudent-vi-za-hrvatsku/3435>
- Rimac, I., Ogresta, J. (2018). Analiza mogućnosti praćenja tranzicije na tržište rada diplomiranih s veleučilišta i visokih škola kombiniranjem podataka visokih učilišta, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. https://mzo.hr/sites/default/files/dokumenti/2017/OBRAZOVANJE/Visoko/Razvoj_visokog/analiza_online.pdf
- Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, Hrvatski sabor, 2014. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html
- Šćukanec, N., Sinković, M., Bilić, R., Doolan, K. I Cvitan, M. (2016). Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014., Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH. Dostupno na: http://iro.hr/userdocs/File/EUROSTUDENT%20V_Nacionalno%20izvje%C5%A1%C4%87e%20istra%C5%BEivanja%20za%20Hrvatsku%20za%202014.%20godinu.pdf

eurostudent.eu

